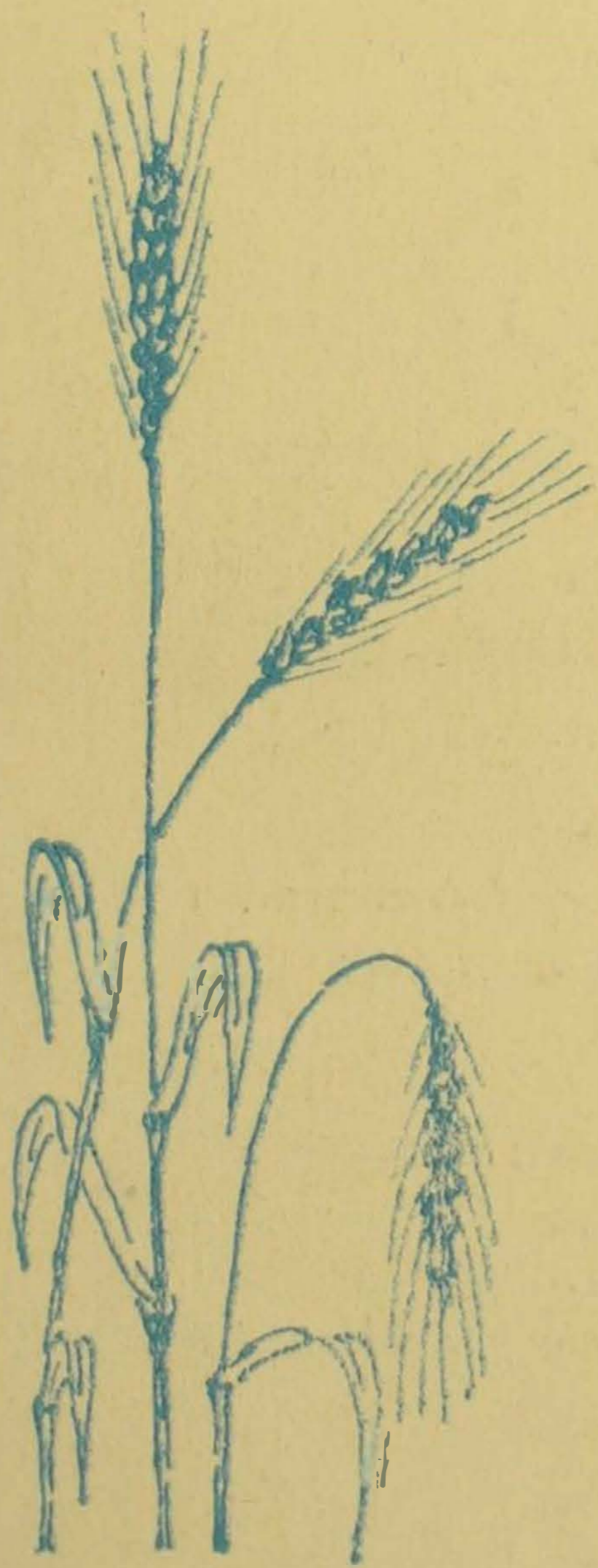

KLASJE NAŠIH RAVNI

SUBOTICA

Broj 3 ■ Godina II ■ 1936

zkvh.org.rs

PUČKA KASINA U SUBOTICI

izdaje nepolitički
povremeni časopis

„KLASJE NAŠIH RAVNI“

Cijena 10 — dinara

Ako se naručuje sa strane do 3 primjerka, plaća se poštarina
2 din. po komadu. Preko toga broja uredništvo otprema franko.

S A D R Ž A J :

<i>Petar Pekić :</i>	<i>Život i rad Ambrozija Šarčevića</i>
<i>Ante Jakšić :</i>	<i>Pod bičem saznanja</i>
<i>Dr. Ljubomir Maraković :</i>	<i>Ante Evetović Miroljub</i>
<i>Marin Šemudvarac :</i>	<i>Pismo na seoske ravni . . .</i>
<i>Dr. Ladislav Vlašić :</i>	<i>Ne pomaže . . .</i>
<i>Ante Jakšić :</i>	<i>Majko Marijo</i>
<i>Miroslav Hrvačić :</i>	<i>Boljševički smijeh</i>
<i>Vinko Nikolić :</i>	<i>Moja je mladost pozlačena suncem — Jer srce majčino živi i ljubi</i>
<i>Marko Čović :</i>	<i>Posljednji paket</i>
<i>Aleksandar Kokić :</i>	<i>Mladomisnicima</i>
<i>Marin Šemudvarac :</i>	<i>Na Goru Gospodnju . . .</i>
<i>Ljudevit Vujković :</i>	<i>Miškova prva poša</i>
<i>Anto Kopunović :</i>	<i>Privatno vlasništvo</i>
<i>Dr. Vjekoslav Matanić :</i>	<i>Autarkične težnje u gospodarskoj politici Društveni prikaz Književnost</i>

KLASJE NAŠIH RAVNI

Nepolitički
povremeni časopis
za književnost i kulturu

Broj 3 ■ Godina II ■ 1936

ŽIVOT I RAD AMBROZIJA ŠARČEVIĆA

Ima ljudi koji nijesu stvorili velikih literarnih djela pa su ipak imali odlučan utjecaj na razvoj svoje sredine. Više puta je dovoljna jedina misao da se u nju kao žižu zagledaju svi pobornici narodnoga blagostanja, te da im ona postane sigurna vodilja u stvaranju ljepše i sretnije budućnosti. Među takve ljude možemo ubrojiti i bunjevačkog rodoljuba Ambrozija Šarčevića. Njegov publicistički rad ne odaje snažniji talenat, ali je on kao ideolog u prošleme vijeku bio jedan od najmarkantnijih boraca za nacionalna i kulturna prava Hrvata u Bačkoj. Stoga je dosta žalosno što još niko nije dostojno opisao njegov život ni ocijenio njegov rad, koji je za Bunjevce bio pravi spas u doba kada kruta mađarizacija nije birala sredstva da ugasi svaku iskru slavenskoga osjećaja. Pohvalna je zato odluka uredništva „Klasja naših ravni“ da ovaj broj posveti uspomeni tog istaknutog rodoljuba i oca bunjevačkoga pokreta.

Da udovoljimo toj plemenitoj svrsi, mi ćemo u ovoj studiji uz kratak životopis prikazati glavnije crte njegova djelovanja na nacionalnom, književnom te političkom polju i time dokazati savremenoj generaciji da je on svojim žarkim rodoljubljem, svestranim radom za dobrobit svoga roda i očuvanje njegova jezika zadužio ne samo svoje savremenike nego možda i još više sva kasnija pokoljenja Bunjevaca-Hrvata koji mirno uživaju plodove njegovoga rada.

Pošto smatramo da su u biografiji mnogo važniji karakteristični fakti od stereotipnog izlaganja ličnih podataka, to ćemo samo ukratko iznijeti važnije momente iz života i činovničke karijere našega rodoljuba. Ambrozije Šarčević se rodio u Subotici 30 ožujka 1820 od roditelja Tome i Ane Jurić. Osnovne i srednje škole je svršio u svom rodnom gradu. Kako je neodoljivo žedao za naukom, pođe u Budimpeštu i počne studirati filozofiju, ali je kasnije napusti, te se upiše na pravni fakultet u Pečuhu gdje 1840 svrši pravne nauke. Dvije godine kasnije postane već odvjetnik u Subotici. God. 1844 vidimo ga u požunskom saboru kao stenografa latinskog jezika. Ovdje

se upoznao sa prvacima hrvatskog naroda što mu je vrlo dobro došlo u njegovom kasnijem nacionalnom radu. Da je već kao mladić u municipijskim krugovima uživao velik ugled vidimo po tome što je slijedeće 1845 godine postao počasnim županijskim odvjetnikom. God. 1848, u burnim vremenima mađarske revolucije, bijaše sreski načelnik u Bačkom Aljmašu. Na tom položaju ostane do 1851 kada stupi u sudsku struku i bude postavljen sreskim sudijom u istome mjestu. U toj službi ostade tamo do šesdesetih godina prošloga stoljeća. Tada se preseli u Suboticu gdje je izabran za gradskog pododvjetnika. Ali radi slaboga sluha, koja se bolest kod njega tada pojavila, morade doskoro napustiti taj položaj, i tako mu je za svagda onemogućena blistava karijera koju bi on svojim znanjem i sposobnostima mogao postići. Ne mogavši tako zbog oronula zdravlja vršiti svoje dužnosti kao funkcioner na vidnijem položaju, postavljen je pomoćnim gruntovničarem zemljoknjižnoga suda u Subotici gdje je mirno u tišini obavljao povjerene mu poslove. U zvaničnoj dužnosti tačan i savjestan, u privatnom životu blag i dobrodušan, on je svojom prijaznošću osvojio simpatije svojih znanaca, a opsežnim znanjem stekao ugled najotmjerenijih krugova u gradu. U porodičnom životu je bio uzoran muž i dobar otac, te sa svojom suprugom brižno odgajao kćeri Jelisavetu, Bertu i Maru koje su mu bile utjeha i nada. Kao čovjek katonskoga poštenja i plamena rodoljublja, on je od svog muževnoga doba proveo u Subotici četrdeset godina i bio poznat svim uglednijim Bunjevcima, a u nacionalno-političkoj akciji pripremio je teren za epohalnu Mamužićevu vladu koja je poslije njegove smrti prešla u ruke Mađara, i trajala sve do sloma Austro-Ugarske Monarkije.

Djelovanje Šarčevićovo na kulturnom području datira još iz doba austrijskog apsolutizma. On je dobro znao da će buđenje mađarskog nacionalizma gušiti slavensku svijest Bunjevaca, i da je pored hrvatske knjige i novine što su dolazile iz Zagreba potrebno da se u bunjevačkom centru pokrene veća reakcija protiv nasilne politike Mađara. Zato je, čim je došao u Suboticu, postavio 1860 g. putem štampe bunjevačko pitanje koje se više nije skinulo sa dnevnoga reda. Ali njegov rad je došao do pravoga izražaja tek nakon Austro-Ugarske nagodbe 1867 g., kada je uveden u sve škole i javne uprave mađarski kao zvaničan jezik. Uvidio je dalekovidni rodoljub kakva pogibao odnarođenja prijeti otuda našem narodu. Znao je da ga od te opasnosti može spasiti jedino narodna knjiga, pa je zato već 1869 tiskao u Subotici prvu svoju brošuru pod naslovom „Zbirke mudrih i poučnih izreka“ koja, kako joj i sam naslov kaže, sadrži narodu pristupačne aforizme, te je prema tome bila jedno od najboljih sredstava za propagiranje nacionalnih misli, jer se ponekad zgodna izreka brže raširi i u prostom narodu čini jači dojam od čitavih svezaka knjiga. Ovo je bio prvi ustuk protiv mađarizacije

koja je već tada intenzivno vršila svoj ilegalni posao nad narodnim manjinama u Ugarskoj. Taj skroman početak borbe se doskoro razvio i proširio na čitavo etnografsko područje Bunjevaca i Šokaca. U takvoj akciji se ukazala potreba izdavanja novina koje će lakše doprijeti u pojedina sela i gradove, a po tom i u same porodice. Zato kada je iste 1869 godine biskup Antunović pokrenuo *Bunjevačke i Šokačke novine*, pridružio mu se i Šarčević surađujući u njima i preporučujući ih svojim znancima i prijateljima. Preporod Bunjevaca je, prema tome, zahvatio snažnoga maha što je opet izazvalo ogorčenje Mađara tako, da se već 1870 od toga izrodilo demonstrativno neprijateljstvo. Napad na bunjevački pokret bijaše žestok do fanatizma, ali u toj kušnji Šarčević nije klonuo duhom. Slijedeće 1870 izda on „*Tolmač izvornih i zemljopisnih jugoslavenskih riči*“. U tom djelu potiče svoj narod na proučavanje i njegovanje svog maternjeg jezika upoznaujući ga ujedno sa zemljama u kojima žive južni Slaveni. Iste je godine uredio i *Bunjevački i Šokački kalendar* koji sadržava obilje rodoljubivih i poučnih članaka, a koji je bio rado čitan u svim bunjevačkim i šokačkim domovima. Tako je Bunjevcima pružena dobra duhovna hrana; na narodno tlo je bačeno plemenito sjeme koje je za kratko vrijeme urodilo lijepim rezultatima.

Šarčeviću se ipak ovaj pokret učinio nedostatnim da odoli svim nasrtajima mađarskog nasilja. Zabrinut nad sudbinom svoga roda, obrati se rumunjskim prvacima koji su protiv mađarizacije vodili istu borbu, i zatraži od njih neka mu saopće na koji način smatraju da će obraniti svoje pleme od opasnosti pomadžarivanja. Odgovor što ga je od njih primio bijaše u ovim riječima: „*Odgojite narodnu inteligenciju*“. Ove značajne riječi su Šarčeviću zadale ozbiljnu brigu. Kako se može odgojiti narodna inteligencija kad sve ono što prođe kroz srednje i visoke škole prelazi u tabor Mađara? Kao što mu se to činilo teško, tako mu je opet bez učenih sinova pobjeda u borbi izgledala nemoguća. Ali Šarčević i tu pokaza dalekovidnost i pronicavost svoga duha. Smislio je da bi najsigurnije jamstvo bilo za opstanak Bunjevaca da se osnuje jedna kulturna ustanova koja će u svojoj sredini okupljati sve slojeve našeg naroda. U njoj bi se našli na dogovoru ljudi svih staleža, istužili se jedni drugima, posavjetovali i u nacionalnom pogledu stvarali zajedničke odluke. Tako bi došli do solidarne obrane svojih prava, a zajednička bi obrana učinila dublji utisak u narodu, negoli otpor razasutih pojedinaca. Udružene bi opet sile pružale volje i potstreka pojedincima za ustrajan rad do konačnog ostvarenja postavljenoga cilja. Iz takvog kulturnoga žarišta bi se širile među narod knjige i novine, i tako vršila časna misija narodnoga prosvjećivanja. Takovu zadaću je Šarčević zamišljao toj kulturnoj ustanovi koja bi po njegovu zdravu rasuđivanju zna-

čila pravi spas Bunjevaca. Raspravljajući jednom prilikom sa braćom Mamužićima o kulturno-političkim ciljevima Bunjevaca, on im reče: „Šta snosite taj odmetnički Mukićev jaram i trpite u gradskoj kući oholu mađarsku majstoriju koja od Vas živi i o Vama ovisi, već se složite i osnujte jedno narodno gnjizdo, Bunjevačku kasinu pa zavladajte Suboticom bijelom.¹ Mamužiće, a zatim i ostale rodoljube je mahom osvojila ova sretna misao, te su odmah prionuli svim silama da je što prije ostvare. Nakon oduljeg rada i posredovanja kod vlade u Budimpešti, osnovana je u Subotici „Pučka kasina“ koja je 15 prosinca 1878 na svečani način otvorena, a Šarčević dobi časní naziv: *otac bunjevačkoga pokreta*.

Na političkom polju je Šarčević također stekao neprocjenjivih zasluga. Na njegovu inicijativu su Lazo i Ago Mamužić osnovali u Subotici bunjevačku stranku. On je i tu bio duhovni vođ, napisao program stranke i davao direktive koje su braća Mamužić neobičnom aktivnošću sprovodili u djelo. Ago bijaše odličan organizator, a Lazo najsposobniji političar što su ga Bunjevci ikada imali. Oko njih se okupi sve što je bunjevački osjećalo, pa je tako na izborima od 1883 oborena Mukićeva mađarofilaska gradska uprava i sva vlast došla u ruke Bunjevaca. To je Mađare ljuto pogodilo, pa su zato svi njihovi napadaji bili upereni protiv Šarčevića kao nestora i duhovnog začetnika bunjevačkog političkoga pokreta. Oni su znali da on u sociološkom pogledu zastupa po Mađarsku tako fatalni prosvijetljeni pravac da prvo podigne samosvijest naroda, a onda će već on sam poći dalje i u zgodnom momentu zatražiti svoje mjesto van Ugarske. Ova se tendencija jasno razabire iz brošure što ju je Šarčević u obliku otvorenoga pisma, datiranog 7 svibnja 1886, upravio na narodnog zastupnika Ljudevita Močarija pod naslovom „*Subotičko pismo jednog bunjevačkog rodoljuba*“. U njemu ističe da je od 1868, kada je mađarski jezik uveden u škole i javne uprave, Bunjevcima učinjena neoprostiva nepravda. „*Zatvoren je put duhovnoga razvitka mojih bunjevačkih rodaka — veli Šarčević — a onaj ko to osjeća proglašen je izdajicom i Panslavenom. To je rdava politika, bezdušno postupanje, grijeh protiv Boga i ljudi. Bunjevci su ustrajali u dvjestogodišnjim nepravdama i kušnjama, preživjeli krutu eru turskoga barbarstva, feudalizma i austrijskog apsolutizma, a preživjeće i lažni liberalizam sadašnjice koji pod izlikom mađarskoga rodoljublja hoće da uguši duhovnu svijest i jezik njihov na kojem se oni mole Bogu pred oltarom*“. Time je Šarčević otvoreno rekao Mađarima da Bunjevci nikada neće pokleknuti pred mađarizacijom, pa dogodilo se što mu drago. Kada uzmemo u obzir da je mađarska vlada u Turčanjskom Sv. Martinu još ranije ukinula „Slovačku Maticu“ i zaplijenila svu njezinu imovinu u iznosu od preko 100.000 forinti, pa tim novcem

¹ Pekić: Povijest Hrvata u Vojvodini str. 161.

podigla u Budimpešti središnju zadrugu za pomadjarivanje Slovaka; kada pojmimo da je narodnosni zakon od 1878 tako nemoralan da je ne samo u najoštrijoj opreci sa modernim zakonodavstvima slobodnih i prosvjećenih država zapadne Evrope već također i sa svim humanim pojmovima, jer predviđa finansijsku pomoć države samo mađarskim gradskim i općinskim školama dok narodnim manjinama ne pruža te pogodnosti; kada se tome još sjetimo, da se u budimpeštanskom parlamentu nije usudio ni jedan pripadnik narodnih manjina ni pisnuti o pravima svojih sunarodnjaka, kao i toga da je vođ erdeljskih Rumuna Vajda kasnije bio naprosto izbačen iz parlamenta samo zato što je zatražio da se u praksi primenjavaju zakonom zagaran- tirana prava Rumuna: tada se istom moramo čuditi kako se Šarčević usudio na tako dalekosežni korak u jednoj feudalnoj i do krajnosti netolerantnoj državi kao što je bila Ugarska. Prijatelji Šarčevićevi su općenito mislili da će radi toga biti protiv njega podignuta optužba zbog veleizdaje. Zato su najviše mogućnosti pružale ove riječi u njegovome pismu: „Šažaljevam svakog Bunjevca koji svoje bunjevačke osjećaje alterira mađarskim domoljubljem“. Do toga doduše nije došlo, jer su Mađari znali da bi takva optužba kod Bunjevaca prouzrokovala još veću reakciju protiv pomadjarivanja, ali se zato njihova štampa u Subotici žestoko oborila na njega nazivajući ga crnim vođom Bunjevaca koji ne tumači želje svojih sunarodnika, već radi na rušenju mađarske države i hoće da Bunjevce pretvori u Hrvate. Pored toga su ga optuživali što je pokrenuo narodnosno pitanje koje tobože u Subotici nikada nije postojalo. Napadi su pošli tako daleko da su neki listovi izravno pozivali vladu da kao u ostalim krajevima i ovdje preduzme stroge mjere protiv buntovnika i rušitelja države. Spočitavali su našem jeziku pravo na opstanak tvrdeći da on u mađarskoj državi nema nikakve budućnosti. Premda su ti napadaji sadržavali teške uvrede i klevete, nije Šarčević tražio satisfakciju pred sudom, jer je znao da bi time izazvao još veći pritisak protiv Bunjevaca. Zbog toga je on mirno radio nastojeći da legalnim putem postigne svoju opravdanu svrhu.

U to doba je, kao što smo već napomenuli, čitava gradska uprava i politička vlast bila u rukama Bunjevaca. Hrvatska misao je ovdje bila već toliko raširena da je neumorni Ago Mamužić radi svog političkog djelovanja prozvan bunjevačkim Adamom Starčevićem. U gradskoj upravi pored gradonačelnika Laze Mamužića vidimo više istaknutijih Bunjevaca koji su već po svome položaju imali blagotvoran utjecaj u buđenju nacionalne svijesti svoga naroda. Narodni život u Subotici se, kao što vidimo, snažno zatalasao i samosvijest Bunjevaca je stalno rasla. Šarčević je bio sretan gledajući svoj rod kako se zbija u guste redove i čeliči u borbi protiv odnarođivanja. Dolazio je često u „Pučku kasinu“ gdje je, pošto je još u

naponu svoga života gotovo posvema izgubio sluh, samo pismeno i znacima općio sa svojim prijateljima. Radovao se svakom, pa i najmanjem radu na prosvjetnom polju. Kada bi mu pokazali neki, ma i najneznatniji članak napisan bilo u obranu našega jezika bilo u poučnu ili zabavnu svrhu, „*da, to je homo noster*“, odgovorio bi Šarčević potvrdivši glavom sav ushićen od radosti što vidi kako se množi njegova rodoljubna garda. Kad je mladi klerik Nikola Kujundžić spjevao bunjevačku budnicu *Kolo igra i Dvije mlade Algaševe*, Šarčević mu je pristupio i poljubio ga u čelo. Kada je govorio o nacionalnim problemima svih južnih Slovena, u svojim opažanjima bijaše veoma dalekovidan. Poznavajući dobro međunarodne političke odnose, on je upravo proročkim duhom predskazivao velike događaje što su se imali odigrati na evropskome kontinentu. Tako je povjerljivo govorio svojim prijateljima da će Turska i Austro-Ugarska početkom dvadesetoga vijeka propasti. Na njihovim ruševinama će se dizati jugoslovenska državna zajednica koja će pored Srba, Hrvata i Slovenaca obuhvatiti još i Bugarsku i biti važan faktor u političkom, vojnom, gospodarskom i trgovačkom pogledu na jugoistoku Evrope. Naravno, govoraše on, ako u njoj bude zaštićena državna i narodna individualnost pojedinih naroda koji je budu sačinjavali, dok bi njihovo niveliranje i substituiranje nekim drugim atributom izazvalo neminovnu unutarnju duboku krizu koja bi konačno dovela do rasapa državne zajednice. Sada istom vidimo da su se njegova predviđanja gotovo posve ispunila. On je doduše kao rodoljub temeljito proučavao i pratio ilirski pokret i njegove posljedice, bio je u vezi sa srpskim državnikom Ilijom Garašanićem pa je smatrao da će i Bugari shvatiti ideju o stvaranju zajedničke jugoslavenske države, ali je zato opet trebao mnogo oštromnosti i pronicavosti da njegove zaključke potvrde historijski događaji.

Premda su rezultati preporoditeljskoga rada Šarčevića i drugova bili pozitivni, ipak za Bunjevce nije prestala opasnost odnarođivanja, jer je istovremeno mađarizacija bivala sve žešća. Koliko god je među njima slavenski duh postajao življi toliko je pritisak Mađara bio jači. Spontani polet rodoljublja je vazda parirala gruba sila i polako triumfirala. Prolazili su dani, mjeseci, godine, a odlični rodoljub morade gledati kako se svijest bunjevačke djece gasi u mađarskim školama. To ga je ljuto zaboljelo. Zato po savjetu svojih prijatelja odluči da još jedanput digne svoj glas u obranu svog naroda. U tu svrhu izda 1892 u Subotici brošuru na mađarskom jeziku pod naslovom „*A bunyevác program*“. U njoj dobro dokumentiranim obrazloženjem traži da se na temelju pozitivnih zakona hrvatski jezik ponovo uvede u osnovne škole. Da bi što bolje pripremio teren za hrvatsku nastavu, 1895 izda „*Ričnik bunjevačko-mađarski za učitelje i činovnike*“. Ova knjiga je kako joj i sam naslov kaže namijenjena učiteljima kao priručnik, u škol-

skim predavanjima na hrvatskom jeziku i činovnicima da im olakša zvaničan saobraćaj sa bunjevačkim općinstvom. Šarčević je nastojao da tim svojim djelom među Bunjevcima udomači hrvatski književni jezik. Knjiga je s oduševljenjem primljena u svim bunjevačkim krugovima, jer je smatrana veoma korisnom. Još i sam kalački nadbiskup Császka je otkupio par stotina primjeraka, te ih poklonio subotičkom školskom odboru da ih razdijeli među učenike osnovnih škola. Međutim školski odbor iz poznatih razloga to nije učinio. Mađari nijesu htjeli ni čuti o tome da se u školama upotrebljava hrvatski jezik i širi naša knjiga. Ipak je Šarčevićovo djelo među Bunjevcima bilo dosta rašireno i mnogo doprinijelo da su se zbog nasilja Mađara još čvršće zbili redovi Bunjevaca koje će nešto kasnije povesti u odlučnu borbu svećenik Pavao Kujundžić.

Šarčevića nije ni za časak pokolebao napad Mađara, nego je on i nadalje svom dušom radio za sreću i dobrobit svoga roda, ali su mu fizičke i intelektualne sile brzo klonule. Iznemogao od napornoga rada i pritisnut bremenom starosti, osjećao je da se nalazi u sutonu svoga života. Vidio je da su njegova plemenita nastojanja urodila dobrim plodom, ali zato se ipak bojao za sudbinu svoga naroda. Htio je da ulije snage svojim dragim Bunjevcima, pa da se oni svim silama bore za svoja nacionalna prava i onda kada njega više ne bude u životu. Da bi to postigao, on upućuje 6 lipnja 1895 *Otvoreno pismo rodu bunjevačkom i šokačkom* koje možemo smatrati njegovom političko-nacionalnom oporukom. U njemu ukratko prikazuje historijat Bunjevaca i Šokaca, njihovu borbu s Turcima i ostale ratove sve do 1743 godine. Za tolike zasluge što su ih oni činili caru i domovini sada ih Mađari hoće da unište. „Zato su izključili jezik naš iz škula, iz javnog života — veli Šarčević — srde se ako ga moraju slušati. Jer znaju, da Narod u jeziku živi. Uzmi mi jezik, uzeo si mi dar božji, poriklo, prosvitu, um i razum moj! Jezik je narodu najveća dragocinost, svetinja! . . . Ovo valja pri izborima da bunjevački i šokački birači zahtjevaju od općinarah i na ovo triba obvezati sa svečanim obećanjem zastupnike naše na zemaljskom saboru“. Zatim Šarčević žarkim rodoljubljem poziva u borbu: „U ime božje, pouzdanjem u pravdu i pravednost, odlučno, odvažno dilujmo! Naprid! Dostojnici, Načelnici, Poglavari! Naprid! Svećenici i učeni sinovi! Sterite krila te poletite i vi mladi sokolovi roda našega! Naprid! Pridsidnici i članovi školskih stolica! Naprid! Potomci slavni i dični bunjevački Delija i Vitezova! Sučići, Vidakovići, Kaići, Vujevići, Mandići, Ivankovići, Stantići, Knezije, Alage, Piukovići, Pilasanovići, Latinovići, Parčetići, Strilići, Fratrići, Djelmiši, Antunovići, Guganovići, Šiškovići, Tomašići, Orečići, Lučići, Manići, Ivanići, Vojnići, Vukovići, Kopunovići, Milašini i ostali plemići porikla i roda bunjevačkog i šokačkog. Razvite barjake slavni Vaših pradičova. Vodite rod

i narod Vaš na umnom i prosvitnom polju tako hrabro kao što su vaši dični pradiđovi vodili rod svoj na bojnome polju. Naprid! Pridstavnici i općinari! Hajd, naprid! Odbore slavne bunjevačke Kasine! Da vidimo ko nam je brat i dobru rad! Ustaj! Ustaj slatka bunjevačka i šokačka Nane! Probudi sinke na sve strane!" — Nakon tolike erupcije rodoljublja Šarčević se kao iznemogao vraća sam sebi govoreći: „*Moj je život na zalazu. Ovo je ispovid moga čvrstog uvirenja. Ovo je moje poslidnje slovo, moja poslidnja rič. Hoće li naći odziva kod ljubljenog roda i naroda moga? Ili će biti glas vapijućega u pustinji? Od toga će zavisiti: hoću li u duhu mome oživiti, ili od tuge leći pa umriti. Bože jaki! Bože veliki! Bože svemogući! Smiluj se rodu i narodu mome!"*

Koliko rodoljublja, koliko snage i koliko žara u tim jednostavnim izrazima! Tu nije ništa smišljeno, nego je sve rečeno iz dubine srca i plemenitosti duše. Nema primjera u prošlosti Bunjevaca i Šokaca u Bačkoj da je iko među njima sa toliko žara i ljubavi govorio svojoj braći da ljube svoj narod i da se bore za njegova prirodna i zakonita prava. To veliko rodoljublje što ga je vazda širio tvorom i govorom usadilo se u mladim srcima Bunjevaca tako, da još i danas ima starijih ljudi koji se živo sjećaju njegovih riječi kojima ih je poticao na ustrajnu i časnu borbu za opstanak, pa i kulturno i materijalno blagostanje svog potlačenoga naroda.

Ali njegov život se, kao što je i sam rekao, tiho približavao svome kraju. Ipak je slijedeće 1896 štampao letak na mađarskom jeziku u kojem osuđuje Mađare što vrše nasilje nad nemađarskim narodima. Otada je naš rodoljub živio sasvim povučeno. Ali mu je zato uvijek ležala na srcu sudbina svoga naroda. Kada je Pučka kasina 2 veljače 1899 priredila tradicionalno bunjevačko veliko prelo, Šarčević je također prisustvovao tom narodnom veselju da se osvjedoči o nacionalnoj svijesti Bunjevaca. Pošto je vidio žamor veselja mnogobrojne oduševljene bunjevačke omladine zajedno sa njenim starješinstvom, Šarčević sretan i zadovoljan reče: „*Idi ti Boza kući pa mirno spavaj, tvoj narod neće umriti"*. Spokojan u duši je uvidio da će nove i mlade sile nastaviti ono što su on i drugovi mu pred nekoliko decenija počeli sa vjerom u pobjedu njihove svete nacionalne stvari.

Njegove fizičke sile su međutim sve više malaksale. Zbog slabosti nije više mogao da pohada Pučku kasinu gdje je u razgovoru sa svojim prijateljima toliko puta raspravljao o političko-kulturnim potrebama Bunjevaca. Koncem rujna 1899 slabost je našeg vrloga rodoljuba svalila u krevet iz kojega se više nije digao. Trpio je stojičkim mirom sve dok nije iste godine 29 studena uvečer u 9 sati od staračke iznemoglosti umro. Njegova smrt je bolno odjeknula u svim slojevima Bunjevaca koje je on toliko ljubio. Zaplakala su bunjevačka srca nad gubitkom velikoga rodoljuba. U crno se zavila Pučka kasina, a duboka žalost obuzela njeno starje-

šinstvo kao i sve one koji su poznavali njegov rodoljubivi rad. Njegovoj sahrani su prisustvovali pored brojnih njegovih znanaca, prijatelja i svi bunjevački intelektualci, a veliko mnoštvo naroda ga je ispratilo do groba i sa pijetetom odalo posljednju počast svom velikom rodoljubu.

*
*
*

Ambrozije Šarčević već preko tridesetšest godina sniva vječni san u hladnome grobu. Ali smrt je uništila samo trošno tijelo, dok je duh vječan, pa tako i njegova djela žive i živjeće među nama dokle god bude bunjevačkoga imena. Ona se odrazuju u zamisli Pučke kasine koja je od svoga postanka preko pola stoljeća Bunjevcima-Hrvatima pružala i pruža toliko nacionalne koristi; pa u borbi za narodni život i buđenje hrvatske svijesti, te u postanku i direktivama bunjevačke političke stranke. Njegove ideje su pobjedom nacionalnog principa ostvarene, i svršetkom svjetskoga rata konačno okrunjene uspjehom za kojim je on toliko težio. Sve je on to činio u tuđoj državi gdje je svaka riječ, čin i nastojanje oko pokreta narodnosnoga pitanja bilo kvalificirano kao najteži zločin protiv državne cjeline. Doduše nije bio optužen zbog veleizdaje, ali njegove zasluge zato nisu manje, jer one se mjere po djelima, a ne po posljedicama koje bi ga u takvim okolnostima lako mogle snaći. Nikakve prijetnje Mađara ga nijesu mogle pokolebati u njegovom rodoljubivom djelovanju. On se u svojoj starosti, kada drugi odlaze u mirovinu da se odmaraju od dugog i napornoga rada, muževno bori perom i govorom, bodri na ustrajnost u borbi za legitimna i prirodna prava svoga roda očinski se brineći za njegovo blagostanje. Sve je to činio u cilju da suzbije krutu mađarizaciju. Kod jednog siromašnog i starog rodoljuba kome je providnost Božja dosudila vrlo tešku starost, uslijed gotovo posvemašnjeg gubitka sluha, je vanredna pojava vidjeti gdje se sa tolikim oduševljenjem bori za ostvarenje svojih nacionalnih ideala. U tome nam je pogledu on nedostižan uzor vrijedan divljenja. Samo čovjek komu je žarka ljubav prema svome jeziku prožela čitavo biće može tako djelovati. Njegov uzvišeni primjer uz kojega nas veže čuvstvo najdublje zahvalnosti bio je, jeste i biće vazda misao vodilja i politička vjera i dogma našeg narodnoga bića. Zato ljubav prema svome narodu ima nam odsada biti još djelotvornija. Ona ne smije biti samo u govoru nego proniknuta unutaršnjim uvjerenjem. Neka nam proizlazi iz srca težnja prožeta spoznajom da nam je život, sreća, sloboda, napredak i opće blagostanje naroda svetinja. Samo ćemo na taj način postati dostojni nasljednici vrijedne političko-nacionalne baštine plemenitoga Ambrozija Šarčevića.

Petar Pekić

POD BIČEM SAZNANJA

Mrtvome ocu.

*Što li si imao, oče, od ovog teškog života,
Što li je željama tvojim tako dobroga dao,
Da ti je kanula suza na zadnjem njegovom krilu,
I da ti bijaše, da ga napustiš, suviše žao!*

*Ta nikog imao nisi, u svijet te poslala bijeda,
Da sudba okuša hladno da l' su ti ramena jaka,
Da sam si prokrčiš staze do tvrdog komada hljeba,
I sam da na svijetlo dođeš ko čovjek najzad iz mraka!*

*Na svome mrkom si čelu zastavu pronio briga,
Kroz bludnje zemaljskih smetnji kročila tvoja je noga,
Da najzad osjetiš ipak ljepotu zgaženog puta,
I nađeš istinsko lice svoga traženog Boga.*

*Uz prozor znao si često naslonit umornu glavu,
Dok pogled daljinom negdje, ko val po pučini, bludi,
I mir se vraćao licu ko plamen pogledu tvome,
Ko da si veliko nešto od ovih čekao ljudi.*

*Koliko puta si znao za pravdu, brigu i ljubav,
Da čašu ispiješ žuči ko jadi tešku i ljutu,
Da najzad uvidiš kako, kad sunce stane da slazi,
Nekome bio si uvijek smetnja i trn na putu!*

*Ti nisi našao uskrs ni svijetlo čuvanih nada,
Za boli znao si samo što dušu očajem tuku,
I ko što došo si bijedan u život jednoga dana,
Iz njeg si otišo tako praznih žuljavih ruku!*

*Pa ipak kako si čvrsto za njeg se uhvatit htio,
I kako bješe ti, da ga napustiš, suviše žao,
Što li ti težinom svojom kroz patnje otkrio mnoge,
I što li veliko tako u bijedi duši ti dao?!*

Ante Jakšić

ANTE EVETOVIĆ MIROLJUB

Ante Evetović—Miroljub, uz biskupa Antunovića najveći nosilac hrvatske prosvjete među bunjevačkim narodom prije rata, rodio se godine 1862. August Harambašić bio je samo za godinu dana stariji od njega, Velimir Deželić stariji za dvije, Kranjčević za tri; od njega su znatno stariji Hugo Badalić za 11 godina, Đuro Arnold za 8, Hranilović za 7 godina. Iz toga se vidi, koji su mu bili pjesnički drugovi, a koji učitelji i uzori. U to doba hrvatske književnosti naročito se razmahao roman i pripovijetka: Gjalski, Kumičić, Kovačić, Kozarac, Novak, Leskovar osvajaju čitalačku publiku i zadovoljavaju njezinu književnu radoznalost. U teško doba Khuenova gospodstva, kad se nije moglo direktno politički raditi i kad je nastupila potištenost i razočaranje iza velikih nada i oduševljenja ilirskog doba, pripovjedači ispituju život naroda i nastoje, da ga osnaže za političku borbu upirući prstom u socijalne, gospodarske i kulturne mane i zaostatke. Lirsko je pjesništvo stupilo u pozadinu, i veliki talenat Silvija Strahimira Kranjčevića došao je do svog punog izražaja tek posljednjih godina XIX. stoljeća. Ipak ima jedna pojava, koja je, bar na jednoj strani javnosti, naročito kod tadanje omladine, budila neograničeno oduševljenje i veliko pouzdanje u budućnost Hrvatske: to je pojava Ante Starčevića, tvorca hrvatske stranke prava koji je ne samo svojom beskompromisnom političkom naukom, nego naročito i svojom ličnom hrabrom odrešitošću i čistoćom svoga karaktera očaravao čitava pokoljenja zanosne i poletne omladine. Koje čudo, ako se pjesma toga vremena priklonila tomu oduševljenju, toj upornoj i nezaustavnoj borbi za pravo i slobodu svoga naroda? Harambašić je glavni vođ i uzor toga pokreta, čak i Kranjčević, koji je talentom daleko jači od njega, u prvom razdoblju svoga pjesništva znatno je pod njegovim utjecajem. Ali rodoljubiva poezija Harambašićeva, ma koliko je oduševljena i odlučna, ma koliko je zahvatila čitav narod uglazbljena po Zajcu, Vilharu, Novaku i drugim tadanjim hrvatskim glazbenicima, dosta se brzo iscrpila. Ne samo zato, što Harambašić kao pjesnik nije bio baš tako velika talenta, nego što osim ljubavi u njegovim pjesmama nema ništa drugo uz rodoljublje, koje se izražava u himnama, budnicama, i prijetnjama neprijatelju. A takvo se rodoljublje, izraženo velikim riječima i što jačom snagom osjećaja, lako pretvori u bombastičnu frazu, u pretjerano uzbuđenje, koje ne može uvijek da bude prirodno, — to više, što su politički uspjesi bili mnogo polaganiji, pa su mogli izazvati prije otrežnjenje nego li neprestano oduševljenje.

Miroljuba je od toga očuvala duševna srodnost s drugim jednim pjesnikom, koji je u ono vrijeme bio također rado čitan, iako nije bio toliko popularan kao Harambašić. To je Jovan Hranilović, od Miroljuba prilično stariji, pa zato i podoban, da mu bude pjesnički uzor. Hranilović je svećenik kao i Miroljub, i to ih obojicu svraća na to, da svojoj rodoljubivoj poeziji dadu širu i dublju podlogu: vjera im potkrepljuje uzdanje u pravdu, a ona ih po njihovu pozivu dovodi i mnogo bliže širokim krugovima naroda, onima, koji zaista jesu narod, nego li drugu inteligenciju, koja često izlazi pred narod samo uoči izbora. Miroljub, odgojen u tuđinskim školama, nije imao toliko formalnog obrazovanja za hrvatsko pjesništvo koliko Hranilović; ali potekavši neposredno iz naroda; nikad se ne udaljivši od njega našao je jedrinu izražaja i narodnu slikovitost govora, kakvu ima malo koji naš pjesnik onoga vremena. Miroljubov pjesnički talenat možda je samo nešto malo manji od Hranilovića. Ali dok se Hranilović upinjao, da vodi velike borbe u književnosti i da igra predvodnu ulogu, Miroljub je ostao skroman, ne suviše plodan, ne zalazeći u veliki svijet, ali to više priljubljen uz svoj bunjevački narod, uz njegov intimni život, uz njegove tuge i radosti. Nesumnjivo je pjesništvo onoga vremena, rodoljubivo pjesništvo kova Harambašićeva, učinilo mnogo, da je Miroljub unatoč tuđem

gospodstvu u njegovu zavičaju bio svijestan i odlučan Hrvat. U njegovim se pjesmama odražava nebrojeno puta ponos radi hrvatskog imena, osjećaj pripadnosti cjelini hrvatskog naroda. Zato je bez sumnje i surađivao u zagrebačkim listovima tražeći, da se priključi i sjedini s hrvatskom književnošću; da se zna, da među Bunjevcima još živi ista materinska riječ, da se njom može pjevati u Subotici kao i u Zagrebu, i da je sudbina čitavog naroda vezana o život i prosvjetnu snagu te riječi, o sve ono, što ona svom narodu može da dade.

I ljubav ova ko sjajno sunce
Vrhu njega će divnim sjajem sjati,
Dok po Balkanu velikom još žive
Slavenska djeca, zanosni Hrvati.

Zato je Miroljub pozdravljao pjesmom biskupa Strossmayera, zato se odazvao pjesmom Marulićevoj proslavi u Zagrebu; svaka radost i slava hrvatskog naroda treba da nađe odjeka i među Bunjevcima, kao dokaz njihove duševne zajednice s narodom, kojemu pripadaju.

Ali Miroljub je svoj patriotizam usko i čvrsto vezao uz veliki i najviši cilj svoga života.

I ne trebam i ne želim nikad
U životu sebi većeg dara:
Hrvatskoga ja sam roda pjesnik
I svećenik Božjega oltara.

Ako kod Miroljuba nema erotske ljubavi, koja je inače nadahnula velike pjesnike mnogim i lijepim pjesmama, on je ipak daleko ličniji nego mnogi ljubavni pjesnik, jer i ljubavna poezija često se lako izvrgne u gotov kalup i u fantastične zgode, koje sam pjesnik nije nikad ni doživio. Miroljubova nježna ljubav prema majci i sestri jedinici, njegov zanos za uzvišeno zvanje svećeničko, samilost za bijedne i potištene, koje često može utješiti samo Bog i pomisao na Nj, daju mnogoj Miroljubovoj pjesmi iskrenu toplinu, živu proćućenost i mekoću, koja se blago doima srca. Ako su mu i stihovi katkada nešto neizgrađeni, hrapavi (a ima ih i neobično zvučnih i gibljivih), nikada ga ne ostavlja onaj njegov naročiti ton čovjeka, koji govori iskreno i jednostavno svojoj braći ljudima, a naročito svojim najbližima, svojim Bunjevcima. Za njih je progovorio u njihovoj slatkoj i mekoj ikavštini još onda, kada se nije kod nas u pjesništvu bio toliko razvio t. zv. regionalizam. Pored tolikih današnjih pjesama kajkavskih, čakavskih s obilježjima rodnog kraja ne bi se nikad smjele zaboraviti Miroljubove pjesme u bunjevačkom govoru, kao što su: „Nazdravica“, „Na novu godinu“, pa one, koje na pravi pučki način, toplo i ljupko, pripovijedaju zgode iz života naroda: „Galant Jovo“, „Pop Ive“, „Tužna ljubav“, „Milićeva Jelka“ i druge. U njima je sva čistoća osjećaja, kakva je u nepokvarenoj narodnoj duši — i onda, kada se govori o ljubavi, ili čak o čijoj stramputici. U njima je sva milina priprostog ali slikovitog narodnog kazivanja, sva neposrednost doživljavanja, radost života u prirodi i u jednostavnom svijetu, kakav je Miroljub toliko volio. Ne kaže on uzalud u svojoj pjesmi:

Ta gusle sam javorove
Uzô sa oltara.

Miroljubova je poezija zaista „sa oltara“: u vrijeme, kada je velika većina hrvatske inteligencije bila prema vjeri nemarna i kada je sve više počeo rasti duh bezvjerja, sumnje i poruge prema Bogu i svemu, što je vječno, Miroljub je dao duboko osjećanih i lijepih pjesama o Bogu, kakvih nije bilo u hrvatskoj književnosti od Pre-

radovića. No nesamo to: čitava je njegova poezija duboko prožeta vjerom i pouzdanjem u Boga i dubokom sviješću o svetosti svećeničkog zvanja.

Nježnim svojim srcem znao je duboko osjetiti ljepotu prirode, ljepotu svijeta i zanijeti se toliko ljepotom života, koji je volio:

Aoj svijete, lijepi, divno te je
Božanstvena zamislila miso,
Vječni Tvorac na najmanju biljku
Svemogućnost svoju je zapiso.
Svemogućnost vi proslavit znate:
Oj pjesnici, zašto ne pjevate?

Ali uza sve to on ne može razumjeti one, koji misle, da je samoća teška i da je ugodnije zvanje svjetsko i život u svijetu. Miroljub je samotar i kao pjesnik i kao svećenik. Kao pjesniku samoća mu daje nadahnuće, dok ga svijet rastresa. Kao svećenika samoća ga čuva od opasnosti svijeta i daje mu mogućnost, da s Bogom razgovara. A i svoje pjesničko i svoje svećeničko zvanje vezao je duboko i čvrsto sa svojim narodom. I sam je i ne znajući ocrtao sam sebe, kada je u „Popu Ivi“ dao sliku idealnog svećenika:

Kao piramida postojan je stojo,
Prijetnje, jala, srdžbe on se nije bojo:
Prezira je slavu i nudene časti,
Da u mrežu tuđe ne upane vlasti.
Stalan osta stoga na naumu svome,
Viran Bogu, crkvi, rodu si milome.
Dok je rodu svome vido ljute rane
I tribio zdušno sve kršćanske mane,
Dok je podučavo rod svoj ričju milom,
Uvik je i svojim pridnjačio dilom.
Opominjo rod svoj: da s' izdajstva čuva,
Pa mu ime ne će biti grana suva.
A za sveti rad mu, pritrpljene muke
Ljubio je rod mu dobrotvorne ruke.
Zahvalan je njemu blagoslove nizo,
Njegovo mu ime u zvizdice dizo.

Tim je ujedno i nehotice Ante Evetović-Miroljub postavio sam sebi najljepši spomenik. U jednoj svojoj lijepoj pjesmi zaželio je:

Kad me samrt u grob hladni svali
I opijelo kad ste opjevali,
Usadite nujnu vrbu meni,
Mili druzi, uz moj grobak zdeni.
Da mirisno kad procvate cvijeće,
Kad se vrati slavuj u proljeće,
Vrh mog groba sa grane zelene,
Nek on dalje pjeva mjesto mene.

U svojoj čednoj skromnosti Miroljub nije želio drugoga spomenika. Ali s njegovim pjesmama treba da živi Miroljubov najtrajniji spomenik u srcu čitavog njegova naroda, Hrvata Bunjevaca.

Dr. Ljubomir Maraković

PISMO NA SEOSKE RAVNI . . .

Kad je sunce htjelo zaći, čitao sam pismo bolesnog prijatelja. Iz grada je ono stiglo na seoske ravni, i dok se još svijetlo miješalo sa tamom, sricao sam slova, osjećaje tužne . . .

Osjećaji tužni! Zadnja ih toplina sunca nije htjela sobom odnijeti. Ne, ona ih je ostavila sreći sela da ih ova utješi . . .

* * *

— Kad predvečerje nastane, pa me ostavi sa suncem i zadnji prijatelj, štoviše mrak mi nosi sve crnje slutnje, ja osjetim na obrazima milovanje svježega zraka i zahvaljujem sumračku koji se sve više ovija u crninu i sakriva moje blijedo lice.

Dok se tako šecem ulicama gradskim i susrećem slabe ljude kao što sam i ja, o tada se rado sjećam Tebe, svoga kraja i seoskih ravni. Uvijek Te još molim prijatelj mi budi!

I kada predvečerje nestane, a tama ga sasvim nadomjesti, ja se vraćam u svoj skromni stan, pretvorim se u nestašno dijete i mislim na svoju majku. S početka se smiješim, onda malo mislim, a na poslijetku obično zaplačem, jer nema ruke da je poljubim i da progovorim: majko, ti me samo voliš . . .!

Zadnja misao mi se uvijek zaustavi na jednome humku lijepog zavičaja gdje pod teškom zemljom, urešenom kitom suhog bosiljka počiva tijelo moje majke.

Mladost je prošla, život započeo . . . Započeo s bolešću i bijedom, a teče tužnim događajima još tužnijih uspomena!

Ja nisam zato očajan. Ima kod mene i nešto novo. Na Uskrs sam stajao pred jednim izlogom i promatrao divan kip mrtvog tijela Kristovog. Pa što misliš što me je zbunilo? Kraj tog divnog kipa i kraj tolikih slika nigdje nije bilo križa. A ja tako volim slike ili kipove kraj kojih je križ makar samo u sjeni prikazan . . . Meni je bilo teško, ali plakati nisam znao. Ja sam to gledao iz takve daljine da je moj pogled bio mnogo hladniji, nego onaj kamen iz kojeg je kip bio isklesan. U ovom mojem bolesnom promatranju začujem dijete kako iza mene govori majci: „Gledaj siromašnog Isusa“. I kroz nevinost dječjeg oka upoznao sam za sebe veliku utjehu: ta Krist je došao na svijet gol i bos, potpomagao siromahe, i volio bolesnike i umro kao najveći siromah. Tada sam i ja proplakao, a moje suze su pokazale da sam i ja siromah — bijednik.

Jest, mi smo siromasi, nevoljnici slabi. Prolazimo svijetom bijedni i bolesni, nikom ne trebamo, a htjeli bi svima biti sve. Mi ljubiti znamo i sve ljubimo. Ljubimo i one koji nas ne gledaju. Ljubimo i one koji nas preziru. Ljubimo i one koji nas se boje.

Prijatelju! Jedno me samo boli: u toj ljubavi ostajemo kao zapuštena djeca koja vole proljeće . . .

Ostaviću zato ovaj kraj. Ja ću doći na seoske ravni u svoj mili zavičaj. Doći ću na livade gdje se prelijevaju bogati usjevi, na ravnicu gdje se milo gleda, u onaj vrt gdje sam sadio cvijeće, tresao voće i umoran od djetinjih briga našao počinka. Sada nema valda ni trave u vrtu, voćke su se možda posušile, ali je to kraj gdje je baština sjećanja na majku i lijepu mladost. Volim sunce i niske kućice, volim vedra lica koja iskreno ljube i bolesnike. Tamo, na seoskim ravnicama tražiću pokoja duši i slabom tijelu svom.

Marin Šemudvarac

NE POMAŽE . . .

Istinita novela

Pljušti kiša već dva dana. Do dosade. Lijeva. I ono malo poslovnih prolaznika u mjestu S. žuri kućama. Da ne pokisnu. Posao u čaršiji stao. Trgovci mrzovoljno kimaju glavama. Nema zarade. Pa eto . . . ne valja.

I mladi doktor, okulista (očni), uzalud čeka klijente. Prazna čekaonica. Kome je po ovom nevremenu do doktora?! A i onaj kome jest čeka dok se izvremeni. Zagledao se doktor u bjelinu ordinacije, pa se zamislio. Ugodno je tu u toploj sobi u mjesecu studenom, a vani hladna kiša buba o prozorska stakla . . . ko mamena. Na um mu pala jedna prekjučerašnja teška nesreća. Zatrpala zemlja nekog P.-a. I njega i kola i konja. Pa sve ugušila na mjestu.

Išao čovjek da donese kući žute zemlje za naboj. Čuo je to jučer kad je prolazio poslom kroz sirotinjski dio varoši gdje baš taj P. stanuje. Ljudi ko ljudi vele: „. . . i neka. Šta je išao nedjeljom . . . kazna Božija . . . Bog ne plaća svake . . .“ itd. mjesto da se pomole Bogu za upokoj njegove duše po onoj „ne sudi da ne budeš . . .“. Jučer mu bio pogreb. Po ovoj kiši. Uh, ala je moralo biti očajno. Groblje je i onako nesimpatično, ali na ovoj lapavici . . . mokro . . . meljavo . . . blatnjavo . . . sačuvaj Bože!

Ali nije to u što se baš doktor zanio, nego u djecu što su ostala siročad. Troje. Poznaje ih dobro. Najstarijem, sada dečku od 14 god., spasao je vid. Liječio ga, siromaka, dugo u bolnici. Mali prosto nije ništa vidio. Sada je dobro. Baština grijeha očeve mladosti. Lues. Zna doktor da je zaražena i mati, a preko nje i ostalo dvoje djece. Mala curica, 12 god., bila ovog ljeta i na plućima slaba. Koliko ju je puta vidio doktor pred kućom na prolazu, zavaljenu u pletenoj stolici, mršavu, ispijenu, blijedu. Avet. Ali bar dok je otac bio živ, bilo je hljeba, drva. A sada? Strašno! Roditi djecu, ali roditi bolesnu, zaraženu, roditi ih u sirotinji, zaraziti ženu, naprasno umrijeti i sve njih ostaviti u najgoroj bijedi na nemilost i teret drugima. Grozno! Eto, u to se zamislio naš mladi doktor, i bi mu žao i djece i matere, ni krivih ni dužnih.

Baš iz tih misli trgne doktora jauk iz čekaonice. Ipak netko. Mora biti golema nevolja što je dotičnog nagnala ovamo. Otvorivši vrata od ordinacije prepozna čika Tošu, pojca u ovdašnjoj pravoslavnoj crkvi. Umoto nekakvim krpama i šalom glavu, pa prosto stenje. Ne stenje. Ruči! Izobličio se čovjek od bola, ušpicio, probljedio, pa onako „ufačlovan“ izgleda kao mumija. Naravno doktor ga uze smjesta na rad. Zaustavi bolove, pregleda lijevo bolesno oko i umiri. Jaka upala šarenice, iritis, koja zna kad-ikad boljeti kao vrag. Čika Toša odahnuo. Razvedrio se. Zahvaljuje od zemlje do neba. Ta, navodno, tri noći nije oka zaklopio. Još mu doktor izvadi krv i uze urin na pregled da ustanovi uzrok upale, pa prijeđe na ordiniranje liječenja.

„Slušaj, čika Tošo! Bolest je opaka, teška. I boli. Nego, ako budeš ovako radio kako rekнем, biće sigurno bolje. A spavaćeš još noćas. Treba da praviš 2 puta na dan vruć oblog na oko (i tu mu doktor detaljno opiše kako se i u koje vrijeme meće oblog). Zapisaću ti i dvi „fele“ kapljica. Od ovih u manjoj bočici kapaćeš u bolesno oko 4 puta dnevno, i to 2 puta prije, a 2 puta poslije podne jednu, a najviše dvije kaplje. Jesi čuo? Ne više! Otrov ti je to (atropin!), pa pazi da ne dođe djetetu u ruke. Bože, sačuvaj da popije!

Druge kapljice, u većoj bočici, to ćeš opet piti. Ukapaj 40 kapi u malo vode u čaši, pa popi. Tako tri puta na dan. Ujutro, u podne i na večer. Ovo za piće, to je protiv bolova, a ono u oko opet liječi. Jesi dobro razumio? Sve?“

Radosno kimanje glavom potvrdi doktoru da je čika Toši dobro rastumačio.

Još doktorovo, da će lijekovi trajati 10 dana, da će dotle i proba krvi biti gotova, pa da onda opet dođe . . . obligatnih 50 din. (vizita) . . . Obostrano s Bogom . . . i čika Toša skoro veseo ode. U mrzloj, jesenjoj kiši čuše se još sve tiši i tiši koraci i opet mir.

Ostavši sam, baci doktor pogled na peć čije je svijetlo u jesenjem sutonu počelo blago po sobi poigravati. Bi mu prijatno oko srca. Razgali se. Zaboravi na onog zatranog . . . djecu . . . ženu. Još mu pred očima radostan i zahvalan pogled čika Tošin pri odlasku. Biti siguran u diagnozi i u lijek — kao ovo sada — bilo je naročito zadovoljstvo za njega. „Ih, ala će me blagosiljat . . . pa svukud . . . hvaliti“ mišljaše u sebi doktor. U tom ugodnom snatrenju dočeka i konac svoga ordiniranja. Istodobno negdje u susjednoj sobi, teško reći gdje, bušio je marljivo neki parcov ili miš drvenu gredu. Ko svrdlom. Vrag ga odnio. Al to doktor, zanesen, nije ni čuo.

*

Prošla 3 dana. Pohladno jutro. Tu noć bilo i mraza. I to jakog. Nebo inače ko ametist. Sunce se i ako nekako ledeno smijuljilo na zemlju. U hladu još tvrda, ozgor smrznuta zemlja, po lokvicama uhvatila se tanka korica leda. Na suncu se već sve istopilo, omekšalo. Iza one kiše radostan dan, kakav već uopće može biti u kasnu jesen.

Doktor je opet u ordinaciji. Nema više kad snatriti. Čekaonica ko šipak. Pune ruke posla. Obavezno: „Izvolite . . . Na šta se tužite? . . . Otkada? . . . Boli? . . . Jako? . . . Kako sa vidom? . . . Gledajte gore . . . dolje . . . lijevo . . . desno“ i sve ostale kerefeke što već spadaju u svaki očni pregled. Već bogzna po koji to put danas. Do iznemoglosti.

Ipak je zadovoljan. Čitaš mu na licu. Pa i bolesnici. I oni se raspoložili. Zarazno je to. U skupu, društvu prijede smijeh, kikot, kao i tuga, žalost, snuždenost s jednog na druge. Lijep dan, pa razgalio. A onda koji liječnik nije zadovoljan kada mu ide praksa! Nije samo radi para. Nego eto . . . da se čuješ.

U ordinaciji baš neka Švabica. Blond. Žuta, skoro bijela kosa. Bezbojne trepavice. Ni ne vide se. Lice rumeno. Inače oko ko gorsko jezero. Rasa i bez rasnog zakona! Nordijski prototip. Ko da je spala odnekud sa Mazurskih jezera. Na njoj nekih 10 sukanja. Plisiranih. Takav je običaj ovdje u Bačkoj. Govori dijalektom, pa je teško razumjeti. Doktor odverglava na propisnom njemačkom (književnom) već rečena stereotipna pitanja. Švabica odgovara, ali epski, opširno. Umeće i šta je sanjala, i jela, i radila i ostalo. Doktor strpljivo sluša. Šta će . . . to zahtijevaju bolesnici. A imaju pravo. Ko vele: za svoj novac! Kad li se u tom u čekaonici uhvati graja. Radoznao doktor proviri da vidi što je. Ima šta i vidjeti.

Netko se dere . . . jauče . . . Ne, urliče. Ko vo. U doktorovoj glavi — po glasu — prijede ime: Toošššaaa ???!!! Doktor se osupnu . . . prebljedi: Otkle? . . . kako?

Uzbuni se čekaonica. Svi se odmah sneveseliše. Sućut, samilost. Žale ga. A Tošo drži na lijevom oku maramicu, pilji preda se pa neprekidno pila svoje: uuu . . . uuu . . .

Naravno smjesta uze čika Tošu u ordinaciju. Oko crveno ko meso, mutno, ne vidi, boli. Puno gore, nego što je bilo. „Ama što je bolan, kazuj“ vrti doktor sumnjivo glavom. „Uuu . . . ništa ono ne pomaže . . . uuu . . . ono što ste mi zapisali“ ruči čika Toša. „Sve sam onako radio kako ste rekli, pa ništa. Već sve gore. Danas najgore. Ne mogu više izdržati! A nestalo mi i onih kapljica“. „Ma kakvih kapljica kad sam ih ja zapisao za 10 dana?! čudi se doktor. „Pa za oko“ mumlja ispremiješano sa stenjanjem čika Toša.

Letimično sinu doktorovom glavom. Dosjeti se. „Pa, crni Tošo, ti si zamijenio lijek. Ono za kapanje u oko iz manje bočice ti si pio, a ono iz veće opet kapo u oko. Pa jasno da ne može pomoći! Uh, uh! Dobro da si još i živ. Da se nisi otrovao!“

Uvidje nakon kratkog objašnjenja i sam bolesnik da je kriv. Krivo upamtio, pa obratno metao. Doktor zaustavi kokainom bolove, rastumači mu još jedanput i dvaput šta i kako će uzimati, zapisa ponovo iste kapi za oči, (jer recept za otrove važi samo jedanput) i otpusti ga da ide. Prije toga naravno još Tošino izvinjenje i zahvala.

Nasta kod preostalih pacijenata grohot kada čuše šta je bilo. Pa komentari, priče, asocijacije. Jednom tamo negdje u tom i tom mjestu, pričala mu ta i ta, dogodilo se tako isto nešto. Drugoj opet ne znam gdje zbilo se to i to itd. itd. Doktor zauzet ne čuje. Radi svoj posao. A bolesnicima, kada govore, prolazi opet brže vrijeme dosadnog čekanja.

Svršivši prijepodnevnu ordinaciju, otvori doktor tabelu maksimalnih doza otrova, zastade kod atropina, prouči najveću količinu što je smije jedan čovjek uzeti najedanput, pa onda u roku od 24 sata i sračuna da je čika Toša morao u 3 dana triputa umrijeti.

A odonda? Odonda mladi doktor 5 puta tumači uzimanje lijekova, pa redovno traži od bolesnika da ponovi i to tumačenje.

I vjerujte mi nikad mu se kasnije nije ponovio čika Tošin slučaj.

Dr. Ladislav Vlašić

MAJKO MARIJO

(U danima Njegovog uskrsnuća)

Majko Marijo, milosti božanske puna,
Djevice ranjena srca, cvijete Božjega suda,
Zakiti radošću grudi, jer danas svijetlo će sjati
Sa lica djeteta Tvoga, koje je prodao Juda.

Zalogaj mnogi si gorak sa ljudskog primila stola,
I vjernost saznala ljudi što dišu zadahom vina,
Al danas će sreća ti dušu dodirnut mekanom rukom,
Jer živog vidjet ćeš svoga sa križa skinutog Sina!

Ti, čije srce je sedam probolo mačeva britkih,
I ruglo dostiglo kušnje niskog nevjernog puka,
Tišina biti će viša i sreća biti će življa,
Što više bilo je suza, što više prošlo se muka!

Jer zemlja će mirisom svježim popratit Njegove stope,
I pogled bit će mu sunce što srca močvare suši,
Bič kazne bit će za niskost i varku nevjernih ljudi,
A luka smirenja smjernoj, ljubavlju protkanoj duši.

I zato raduj se danas smislu Božijih riječi
Što prorok reko je zemlji u danu straha i plača:
Da ruka Tvojega Sina od sunca biti će čvršća,
A riječ silnija, bolja od mržnje, tame i mača!

I zato zakiti danas radošću nevine grudi
Pred časom kada će pravda Božjega zasjati čina,
Jer danas sreća će dušu dodirnut mekanom rukom,
I živog vidjet ćeš svoga sa križa skinutog Sina!

Ante Jakšić

BOLJŠEVIČKI SMIJEH

Humor je uočenje neškodljivog nesklada izazvanog neočekivanom promjenom događaja između zamišljenog i njemu odgovarajućeg stvarnog predmeta, pojma ili toka događaja, a jer je humor odraz psihičkog stanja, iskustva, životnih prilika i shvaćanja života, to je on i dokaz kulturne sposobnosti pojedinaca i naroda. Kultura je odraz pravilno shvaćenog života i skladnosti, između idealno zamišljenog i stvarno mogućeg, pa prema tome kulturniji pojedinac ili narod lakše uoči taj nesklad, a to se uočenje ispoljuje u humoru.

Tu je i razlika između humora i pojedinaca i naroda. Rimljanin se smijao drugomu a stari Egipćanin drugomu. Kinez se smije kada mu prijatelj pripovijeda kako je došao u zatvor samo zato što je slučajno sa ceste podigao i odneo kući uže za koje je bila svezana krava. Mark Twain se smijao govedini koja je radi nespretnosti željezničkih činovnika dugo lutala i napokon sasna smrdljiva prispjela tamo kamo je bila namijenjena — vojsci. Englez se smije kada priprosti seljak neće od velike poniznosti da otvori kralju, koji je u lovu, prolaz kroz ogradu, nego trči po gospodara koji je daleko, ostavivši kralja da čeka, a Francuz pikanterijama i avanturama sredovječnih vitezova i modernih Parižlija.

Mi Hrvati imamo humor koji je specijalno naš, uvjetovan našim prilikama i osobinama, pa je kao takav dokaz naše kulturne sposobnosti. Imena: Držić, Jurković, Matoš, Velikanović, Kuzmanović, Mašić, Krleža, Kolar i drugi svjedoče o veličini našeg humora, iako se ne možemo složiti sa naziranjem svakog od njih. Matoš se smijao tužnim prilikama svoje tužne Croatiae, oduševljava nas srijemski humor Velikanovića i Kuzmanovića, Kolar se smije našim današnjim prilikama, a Krleža, taj rušilac svih hrvatskih svetinja, kada hrvatskoj književnosti dobacuje da je guska, a kritici krava koja ždere talente.

*

Osobina slavenskog humora uopće, a ruskog posebno je tako zvani „smijeh kroz suze“, to jest smijeh, izrugivanje, ali i osjećaj samilosti i ljubavi prema čovjeku ma kakove on pogreške imao. Puškin je uskliknuo kada mu je Gogolj pročitao prva poglavlja „Mrtvih duša“: „Bože! Kako je žalosna naša Rusija!“. No „Mrtve duše“ su humoristički roman, satira na ondašnje prilike carske Rusije. Njemački humorist Roda-Roda kaže da je humor smijeh sitih, a satira vika gladnih. Gogoljeve „Mrtve duše“ i „Revizor“ su vika gladnih, vika koja je, kako kažu, prodrmla temeljima carske Rusije. Zato je Gogolj utjecao na kasnije ruske književnike, pa i na današnje ruske humoriste.

Današnji ruski humoristi su uglavnom satirici samo ta satira nije onakova vika gladnih kao Gogoljeva, jer se ona nije rodila na početku borbe, nego na koncu kada je već bila izvojevana pobjeda i zato je njena uloga drugačija. Ruski humoristi su shvatili da sada nema smisla udarati po sistemu koji je pao, ali su uvidjeli da je u glavama ljudi ostalo mnogo toga iz stoljeća koje je prošlo. Ščedrin je na jednom mjestu napisao da malograđanin ostaje malograđanin i da se uvijek vlada po određenim pravilima, pa iako se njegovo shvaćanje nalazi u agoniji ta agonija još uvijek posjeduje veliku snagu i hoće da ga održi na životu. Kornelij Zelinski kaže: „Potrebno je da čistimo svoju zemlju i ljudske glave u njoj“. Tom čišćenju su prišli savremeni ruski satirici. I kao da im je svima moto rečenica humoriste Samsonova: „Malograđanin ne može biti komunist, ali komunist jest katkada malograđanin“. A to znači udarati po malograđaninu jer nije komunist, a po komunistu ako je malograđanin.

To je uglavnom smjer savremene ruske satire.

Jedan od najboljih satirika-humorista je Valentin Katajev. Napisao je roman: „Rastratčiki“ („Rastrošnici“). Motiv potpuno gogoljevski: pronevjere novac i bježe s njim dok ga sasma ne potroše. Ti su ljudi, na oko dobroćudni, pretstavnici tipa „široke ruske nature“ za koje je još Dostojevskij kazao da bi ih trebalo malo skratiti. Dobrodušnost ih ne može opravdati; oni ostaju produkt rđavog društvenog stanja. „Rastratčiki“ su dokumenat bijede savremenog ruskog života i pored Katajevljevog humora djeluju više kao tragedija. Jednom novelom („Noževi“) prikazao je Katajev jaz između starih i mladih, to jest malograđana i komunista.

Otac jedne djevojke ima dućan u kome ljudi nabacuju koturove na noževe, pa kada nabace, što je vrlo teško, dobivaju neki predmet iz dućana. Paška, mladi komunist, zaljubljen je u tu djevojku, ali mu je otac ne da, jer je samo bravar, pa još iz partije. No on ne očajava, već cijelu zimu vježba nabacivanje kolutova na noževe, te u proljeće tako dobije sve stvari iz dućana i ucjenjuje starca. Sukob između starih i mladih je u tome što starac ne da kćerku za čovjeka iz partije. Starac mu je ipak mora dati uz riječi: „Makar bi se Boga morao bojati“ na što mu Paška odgovara: „Bog je predrasuda neprosvijecenog uma. Sve je u ovom“ i pokazuje na mišice. Ovaj isti Katajev napisao je dvije komedije „Putem cvijeća“ i „Milion muka“ crtajući u prvoj komunista koji u praksi dolazi u sukob sa svojim idejama, a u drugoj sukob starih i mladih. Neki u ovim komedijama vide propagandu, dok smo mi u njima mogli vidjeti samo sliku današnje ruske bijede*. Osim tog je napisao niz pripovjedaka i vaudevil „Kvadratura kruga“ (u kom se radi o slobodnoj ljubavi) povodom kojeg je rekao jedan ruski emigrant da mu izgleda da je Katajev odrastao u prašumi.

Sukob starih i mladih lijepo je izražen u romanu Borisa Lavrenjeva: „Sedmi saputnik ili deveta rupa na svirali“. I ovaj je roman pored svega humora tragičan: General kome je revolucija strgnula znakove sa grudi i ramena hoće da se prilagodi novom životu, ali nikako ne može. Čak dolazi u redove crvenih, bude zarobljen od bijelih i pred smrt izjavljuje da nije boljševik, iako neće da prijeđe bijelima, jer mu je već svega dosta. I dok on umire, jedan čuvar Čekine tamnice, običan seljak iz novgorodske gubernije, snuje kako bi se oženio groficom da mu djeca uče glasovir i francuski. Drug ga upozorava da je to ono protiv čega se bori revolucija i da bi mu žena naučila djecu pjevati „Bože carja hrani“, a on mu odgovara: „Već bi joj ja te mušice istjerao iz glave kajišom i šakom“. Ovom nam je slikom jasno prikazan jaz između ljudi stoljeća koje je prošlo i ljudi stoljeća koje dolazi. Lavrenjev je jedan od boljih pisaca. Kritika se nije složila da li je on crven sa bijelim prelivima, ili bijel sa crvenim, a sam je morao nekoliko puta preko novina davati izjave lojalnosti režimu.

Savremeni ruski humoristi izvrgavaju ruglu i same mane cijelog sovjetskog sistema i ljudi koje je taj sistem stvorio. Ilj i Petrov (koji pišu zajedno) prikazuju nam mane savremenog ruskog marksista u pripovijeci „Sablast-diletant“. — U jednom uredu se činovnici izruguju jednom svome drugu, jer ne mogu razumjeti kako može biti plašljivac i vjerovati u sablasti. Oni su uvjereni da postoji samo ono što se vidi i što se može opipati. Ali kada se njihov drug-plašljivac oblači kao sablast i takav dolazi u ured, svi se razbjegnu kojekuda, a nekoji dobiju čak potres mozga unatoč svomu materijalizmu.

U Žošćenkovoj pripovijeci „Ljubav“ Vasja, komunist se zaklinje svojoj izabra-

* „Srpsko narodno pozorište“ iz Novog Sada, na ovogodišnjem gostovanju u Subotici prikazalo je obje ove komedije.

nici da će sve za nju žrtvovati, ali kad ga na šetnji s njom orobi jedan razbojnik, on se buni što njemu uzima sve a gospodici neće ništa. U jednoj drugoj pripovijeci glavni junak razvrgava ženidbu pored sve ljubavi samo zato što mu punica neće da dâ kao miraz jedan ormar. Ovakovih tipova ima mnogo. Materijalizam je iz njih izbacio sve što nije vezano za čovječji stomak. Jedan odgovara na pitanje svoje sentimentalne vjerenice „o čemu pjeva slavuj?“ sasvim prozaično: „Žderao bi, pa zato i pjeva“. Među ovakovim tipovima naravno da moraju idealisti, kao veterinar iz jedne pripovijetke M. Gorkog i Katajevlev Jakovljević, stradati, jer se ne mogu uspješno oduprijeti sredini u kojoj žive.

Mane kolektivnog sistema izvrgli su smijehu satirici: Romanov u priči „Ukleta sela“ i D'Or u pripovijetkama „Drug Jakovljević“ i „Pohod skrbnika“. U „Ukletim selima“ obilazi komisija sela, plijeni alkohol od kog se sama potpuno opija dobacujući seljacima da bi bolje bilo da rade, nego što piju. Drug Jakovljević opet stalno prema nalogu pretpostavljenih mijenja svoja mjesta. Sad služi u odjeljenju za gumenu robu, a od te robe pozna samo kaljače, čas opet kod poljoprivrednog odjeljenja, premda misli da je djetelina neka vrsta pšenice. Skrbnici (oni koji savjetom i novčano pomažu slabije) dolaze da pomognu seljacima. Seljaci ih željno očekuju misleći da će im dovesti veterinara i babicu, jer im to treba. Međutim skrbnici dovode glumce koji će prikazivati kako treba živjeti. I dok skrbnici govore da mjesto konja nabave automobile, a mjesto plugova traktore, seljaci su uplašeni za svoju stoku koja je bolesna, a jedna baba kuka: „Umrijeće mi kći. Već treći dan, gdje bi mogla izdržati“.

Iz svih radova savremenih ruskih humorista-satirika izbija slika nesklada između ljudi, između generacija koje se ne mogu složiti. Mladi dolaze sa svojim novim shvaćanjem života, a stari ih ne razumiju niti ih mogu razumjeti. Stari ne mogu da zaborave doba kada još nije bilo „partije“ i kad je čovjek bio slobodniji. Ima među tim starima i takovih koji još sanjaju o danima koje su provodili na ukrajinskim imanjima dok revolucija nije rekla: kraj!, a ima ih i takovih koji su prije revolucije orali, a oru i danas. I oni imaju dosta bistre pojmove o životu i svome položaju.

Ovi ruski pisci izvrgavajući ruglu mišljenja svojih junaka, možda ni ne slute da u očima velikog dijela evropskih čitaoca ti njihovi junaci imaju ispravnija mišljenja, i da su dalekovidniji od njih samih. Na primjer u pripovijeci Vjere Inber „Češnjak u kovčegu“ glavno lice Zojka (od autorice izvrgnuta ruglu) znade i uvjeren je „da je prije bio život a sada ne, da lice treba brijati, a na glavi treba biti razdjel, da su za opuške pepeonici i da su Židovi upropastili Rusiju“. A to sve autorica sigurno ne vidi.

Poznato je kako boljševici nastoje ubiti u čovjeku svaku vjeru držeći je opijumom za narod. Žido-marksisti koji su upropastili Rusiju nastoje svim silama da u čovjeku ubiju taj prirodni osjećaj. Zato nastoje zapriječiti pohađanje bogomolja da bi od ljudi stvorili protivnike vjere, a naravno i moralnih zakona koje vjera propisuje. Baš su negdje prije podigli spomenik Judi Iskariotu i na nj napisali: „Juda Iskariot, prvi boljševik“. Oni neće da znaju da je Krist dao temelje savršenijem socijalnom životu nego i Marks i Engels i svi ti žido-marksisti skupa. No dok to vlastodršci rade silom, književnici su pošli drugim pravcem. Humorista Samsonov je napisao rečenicu: „Dok se pijan čovjek otriježni treba nekoliko sati, a religiozni treba nekoliko godina“. Zato oni izvrgavaju ruglu ljude koji su sačuvali i malo vjere. Katajev stavlja u usta svom junaku, koji mu je pretstavnik pravog komunista, riječi: „Bog je predrasuda neprosvijetljenog uma. Sve je u ovom“, pokazujući na mišice. Kult tijela i razuma propagira se u Rusiji tako ne-

promišljeno da se moramo čuditi. To je posljedica nagle promjene života i nazora, ali poslije toga mora doći prečišćavanje. Moraće doći do uvjerenja da čovjek ima u sebi nešto što mu ne može nitko, pa ni razum zadovoljiti i da čovjek nije takova životinja kakvom bi ga neki htjeli učiniti.

Humorista D'Or napisao je novelu „Uzbuna na nebu“ gdje je izvrgao ruglu tobožnju nemoć Božju da se usprotivi komunističkoj antireligioznoj propagandi, jer da će nauka čovjeku nadoknaditi sve, pa čak i vjeru.

Problem religije i njene vrijednosti za čovječji život uvijek je zanimao sve književnike, pa naravno i Ruse. U samoj ruskoj književnosti imamo mnoga zanimljiva rješavanja toga pitanja. Dostojevski je vjerovao u Boga i našavši utjehu u pravoslavlju, dovikivao je ljudima prigodom otkrića Puškinovog spomenika: „Trpi“. Gorki nasuprot dovikuje: „Buni se, budi revolucionar!“, a on ne vjeruje i pitanje vjere mu je bez važnosti, jer na jednom mjestu kaže: „Ako vjeruješ u Boga, onda ga ima, ako ne vjeruješ onda ga nema“. Međutim savremeni ruski književnici dovikuju: „Nema ga, a ono što je po glavama ljudi treba iskorijeniti!“

*

Kada je humor odraz kulturne sposobnosti i života pojedinaca i naroda, mi dobivamo bolju sliku ruskog života kroz ruski humor, nego iz svih novinskih članaka. Ta će nas slika uvjeriti o bijedi toga života i o neuspjehu svih pokušaja da se dođe do dobrog socijalnog uređenja bez obaziranja na moral i na vječne principe Kristove nauke. Ruski humoristi pružaju sliku ruskog života, a mi možemo da je prosuđujemo.

I ako je ruski humor dokumenat njihove bijede, ipak iz njega izbija ljubav prema čovjeku unatoč njegovih mana. I ako nije vika gladnih, nije ni smijeh sitih baš zato što je dokumenat bijede. I ako nastoji da čovjeka potpuno privede materijalizmu, jedamput će morati da skrene sa ovoga pravca, jer će preko njega ljudi uvidjeti da u čovjeku postoji nešto što nije vezano za stomak.

Ako igdje, u Rusiji će književnost izvršiti svoju ulogu.

Smijeh kroz suze čuo se u stoljeću koje je prošlo — smijeh kroz suze čuje se u stoljeću koje je tu. Smijeh će pomoći ljudima da nađu pravi put.

Miroslav Hrvaić

MOJA JE MLADOST POZLAČENA SUNCEM — JER SRCE MAJČINO ŽIVI I LJUBI
(Iz neštampane knjige pjesama „Mati“)

*Majko moja, Tebi, za Tvoju 60. godišnjicu (1. kolovoza 1876).
Ti si krv i mlijeko, suze i posmijeh, plač i popijevku, srce svoje plemenito
dala, mladost i život žrtvovala djeci svojoj.
Majko moja, srce svog najmlađeg — najdražeg sina primi za uzdarje!
Ovu kitu cvijeća, najljepšega što sam našao po vrtu moga srca — Tebi na dar.
Dijeli, darežljivo, sa Onom, koja je gdje su Tvoje sile zataile, dijelila svoju
majčinsku ljubav sa tuđim djetetom — Tvojim.
Tebi, srce moje, moj živote dragi, ovo cvijeće srca!*

MOLITVA DA NE UGASNU OČI MOJE MAJKE

*Tebi,
koji si tajnovite stanove svoje zastrô zavjesom plavog baršuna,
po kojem su vještačke ruke umjetnika prvog
izvezle,
nitima zlata,
blještavo zvjezdano cvijeće;
i svakoga mjeseca vješaš niz dvorove svojega neba
najdivniji svijećnjak tuznoga svijetla,
mjesečni ukras,
o Tebi,
mali crvak zemaljski se skrušeno moli:
Ne daj da ugasnu oči moje majke!*

*Tebi,
koji neizmjerne dvorove svoje pozlaćuješ gorućom vatrom
žarkoga sunca,
i daješ život svijetu,
molim se pobožno.*

*Tebi,
koji se brineš za svaku travku u polju,
za hranu goluba i vrapca;
koji odjevaš najljepšom odorom, poput plemića, svaki cvijet u polju
i mirisom udahnuješ dušu,
molim se vruće.*

*O Tebi se molim,
koji si duboko u meni usadio nagon,
da zaobidem mravinjak u putu,
i ne pregazim crva,
da uzmem kukca u ruku i oslobodim staklene narke.*

*Tebi,
 koji si svjetlost zemlje i neba,
 utjeha i nada bezbroja ljudskih duša,
 Vjero,
 Slobodo,
 Tebi se molim
 i zaklinjem životom Te svojim što smrtno ga volim:*

*O ne daj, da utrnu dva plamena plavkasta, draga,
 što leže pod vedrim čelom, a kruna ga srebrna vjenča
 ko najljepše cvijeće proljetno jutro,
 dvije varnice tihe kao poslije oluje,
 što gore na svjetioniku mojih maštanja i čežnja;
 o ne daj da luči što izgaraju plamenom svetim
 majčina srca,
 gore,
 na bijeloj planini mojih strepljenja i nada,
 ne daj da dogore!*

*Tebi, Silo, što bdiješ nad svakim životom zemlje,
 molim se
 žarom očajnika i dobrog sina:
 Ne daj, da ugasnu oči moje majke!*

DJEČAKOVA BOLEST

*Bio je bolestan dječak mali, nasmijan,
 mrtvačka svijeća upaljena
 čekala,
 da dogori život.*

*Onda si k meni Ti, majko, došla:
 Kako je sunce moje, zar ćeš da mi zađeš, rano moja ljuta!?
 Utjeho moja jedina, budi mi opet nasmijan,
 o, budi radostan!*

*Tvoja je blaga i mekana ruka na mrtvačkom čelu,
 strujila novim životom
 moćnog čudotvorca.*

*Meni je bilo bolje, puno bolje, pod Tvojim rukama,
majko moja;
samo ostani; uvijek uza me budi:
miluj namršteno čelo,
suze mi briši,
blaži mi rane, jer život krvavo ranjava Tvoje dijete.*

*Ti si nada i zvijezda,
Ti nepokolebiva riječ, da još nešto lijepa imade
u gorčini života
i dnevnom stradanju
svih sanja najljepših djetinjstva davnog.*

*Jer, majčice mila:
mi mrijemo često a da ne znamo za život,
pa je do očaja gorko . . . gorko.*

SUSRETI

*O, zašto, majko, svakiput kad poslije vremena duljeg
ugledaš pred sobom mene,
i ljubiš,
o, zašto Ti svakiput niču biserna zrnca
u očima dobrim?*

*I suze ko biseri
nižu niz Tvoje blago lice ogrlicu lijepu . . .*

*Zašto Ti uvijek plačeš?
Nije li velika ljubav što suzama govori sinu
i priča o ljubavi majke?!*

*Ne znaš mi ni riječi reći Ti, primitivna ženo,
no oči Ti govore glasno,
da duša Tvoja je dobra,
da srce me majčino voli.*

PLAVI SAN

Noćas sam bio sretan, jer plavi sam sanjao san:
— Majka je stala kraj mora i gledala mjesečev sjaj,
i šaptala toplo:

Pozdravi mi milo moje,
pomiluj mu lice drago, oj mjeseče moj,
poljubi mu čelo lijepo i pod njime oči plave,
al ga ne probudi!

Pozdravi mi srce moje — — — !

PROLJETNA PJESMA

Zvijezdama bogata noć u mirisnom proljeću vedra,
i vjetrovi blagi šume
u mladim zelenim krošnjama;
i šapuću pjesmu proljetnih noći.

Negdje daleko pod našim koševskim brijegom,
prokapa mirno srebrena Miljacka rijeka
blistavim bojama.

Pod tužnom težinom srebrena plašta umorna zemlja
mirisom pospana diše;
a dječak sa očima ko njegovo more plavim,
misli na majčicu svoju:

— Slušaj, mammo draga, slušaj sijeda grano moja,
moj živote mili,
trepavice digni sa tih zaplakanih oči,
i pogledaj na me,
da u njima ja ugledam lijepu ljubav za me!

Mamo moja, sijeda grano moja, mog života srećo!

POSLJEDNJI PAKET

I zadnji zvuci povečerja davno su već utihnuli. Kasarna je bila tiha, utonula u hladnu februarSKU noć. Svijetla su po sobama bila pogašena. Vojnici su spavali. Sve je bilo tiho samo su hodnikom tupo odzvanjali koraci požarnog.

Požarni sobe br. 13 živo je koračao. Podigao ovratnik na šinjelu, uvukao vrat, a ruke je često trljao i prinosio ih ustima da ih zagrije. Na licu, crvenom od studeni, jedva se primjećivao mali osmjeh zadovoljstva.

15 II je lijepo prošao Slavku Tomiću, redovu-đaku prve čete. Popravio je „Ratnu službu“, dobio je od kuće novac i paket . . . i jedno pismo koje je tako očekivao, pismo koje mu je donosilo sreću, ljubav, obećanje jednog bića . . .

I sve to, sve prijatnosti za jedan dan. Ono što čini ljudima život lijepim, ono što se zove sreća — 15 II bilo je Slavkov saveznik.

15 II . . . Novac — paket — pismo. A bilo je dana pustih i dosadnih do očajanja kada nije bilo ničega — čak ni cigarete poslije mršavog ručka. Bilo je dana koji su prolazili tromo, lijeno, mrtvačkim korakom, korakom iznemoglog kljuseta pošzanskog . . . Bilo je dana kada je pred Slavkom sve bilo tako daleko, crno i tuđe. Kada nije bilo novaca, paketa, kada nije bilo pisama . . . cigareta . . . Sva lica na kojima si mogao čitati jedno te isto: „Dokle, dokle ćemo ovako?“ — bila su mrko, neprijatno, neprijateljski raspoložena prema svemu i svakome.

Teški su to bili dani kada je komandir praskao od ljutine — bez razloga — i dijelio kazne kao iz rukava kada je podnarednik Palen dovodio đake do očaja svojim sitničavim hirima i cinizmom čovjeka koji mrzi čitav svijet — i samoga sebe . . . Kada je čak i vječito nasmiijani Vladimir bio nijem i zamišljen, neraspoložen za šalu i dosjetke, za vic . . . Kada uobraženi Miroslav nije probao svoj glas — stvarno vrlo prijatan, i ako malo hladan. Kada Karlo nije čitavog dana svirao . . . Kada Šojtan nije pričao o jelu sa zadovoljstvom čovjeka koji živi samo za jelo . . . Kada debeli Perica nije ništa zaboravio i ništa opsovao. Kada Marko nije dobio nijednog pisma, a Ivan nije ništa pisao u dnevnik.

— Imaš polovče? — I ja ga tražim. — Para? — Ič . . . I ništa. Psovka, uzdah. Zamišljena lica. Đaci su i dalje živjeli. Brojili dane . . . I čekali poštu.

15 II bilo je vrlo veselo u sobi br. 13. Vladimir još od jutros sipa viceve da se svi smiju. Veselje je iza ručka dostiglo kulminaciju kada je Slavko primio novac i paket od 10 kg. Svi su se okupili oko paketa . . . Slavko je rado dijelio. Soba br. 13 odlikovala se druželjubljem . . . Osim 2—3 štrebera ostali su se odlikovali slogom i jednodušnošću u svemu. Kada je jedan imao paket ili para i cigarete — imali su svi . . .

Miroslav je poveo: „O Marijano, slatka mala Marijano . . . tebe ću čekati dok svane dan . . .“, a svi su prihvatili. Podnarednik Palen je zlobno i nemoćno gledao iz svoga ugla. Đaci ga nijesu ni primjećivali, kao da nije ni postojao danas podnarednik Palen Mile . . . I kao da on više neće biti tako dosadan kao prije.

Sve je to još jednom proživljavao požarni sobe br. 13. Zapalio i cigaretu, i ako je znao da bi zbog toga bio kažnjen . . . Ali . . . „Danas je moj dan . . .“

Slavko je izvadio iz džepa dva pisma. Majčino i jedno drugo . . . Majka mu je pisala velikim i neispisanim slovima o prilikama kod kuće. O malom braci koji lijepo napreduje u školi. O sestrici koja se sprema za maturu . . . O ocu koji je sasvim ozdravio. I još mnogo lijepih stvari koje zapazi samo majčino oko, koje osjeti samo najveće srce — majčino. Čak mu je mama poslala i jednu fotografiju . . . Kuća pokrivena

crijepom . . . Braco i sestrice sjede na saonicama. S jedne strane je majka, a sa druge otac . . . Braco mlatara rukama . . . Veseo je . . . Njegov Braco . . .

Slavko je gledao i uživao u igri kolutića plavkastog dima . . . „Morava“ je tako prijala . . . Sestra mu je poslala punu kutiju. „Još 5 mjeseci, pa ću ja biti tamo . . . kod svojih . . . u Selendri . . .“

Onda je uzeo drugo pismo . . . Čitao ga polako, polako . . . Smiješio se . . . U pismu je bilo veliko obećanje, bila je sreća — ljubav . . . Daleko, tako daleko su bile njegove misli . . .

Skoro se iznenadio kada ga je dežurni smijenio u 11 sati . . . tako mu je brzo prošlo . . . „Zar već? . . .“ Slavko je bio raspoložen, veseo, sretan. — „Pa i moji drugovi sapatnici neka znaju da sam ja veseo, neka budu i oni veseli . . . Probudio je Pericu, Vladimira, Šojtana i Ivana. Nastavili su čašćenje i tiho razgovarali okupljeni oko peći u kojoj je još tinjala vatra. Vladimir je bio redar i „našao“ je pred kuhinjom čitavu cjepanicu . . . Svi su pripalili cigarete. Slavko je častio „Moravom“. Onda je ušao dežurni i dao Slavku depešu . . .

Slavko je zadrhtao, nervozno otvori depešu i preleti tekst. „Mama je umrla . . . dođi odmah . . .“ Povukao je još jedan dim. Drugovi su prestali razgovarati i napeto su očekivali . . . Slavko je još jednom pročitao „Mama je umrla . . . Dođi odmah . . .“ I tek onda je shvatio šta znači za njega taj papirić, te riječi, tih pet riječi . . . Cigareta mu je ispala iz ruke, on je klonuo na krevet, pokrio lice rukama i — zaplakao . . . Vojnik je plakao . . . Za majkom . . .

„Mama je umrla . . .“ U njegovoj glavi bila je samo jedna pretstava, jedna jedina „smrt“. Crna, hladna, ledena smrt koja je pokosila najdraže mu biće — majku . . .

Drugovi su pokušavali da ga utješe . . . Ali on je bio neutješljiv . . . „Mama je umrla . . .“ Samo to, samo to. On više neće vidjeti majku, a majka ga više neće ljubiti, neće . . . Njegova majka, Braco . . . Otac . . . Sestrice . . . A on je vojnik . . . Danas je dobio od majke novac, pismo i paket — paket koji je mama spremila s toliko pažnje — ljubavi . . . Posljednji paket . . .

Lijepo je počeo 15 II redovu đaku Slavku Tomiću, ali je tužno ah, tako tužno završio . . . Tako tužno . . .

* * *

Blijed, umoran, neispavan sjedio je Slavko u zadimljenom kupeu. Vlak je ostavljao za sobom sniježne brežuljke Sarajeva . . . Slavko je gledao kroz zatvoreni prozor u bjelinu, snijeg koji je padao u ništa, sivo ništa . . . Pušio je . . . „Život . . . šta je to život? Ljubav — da li je ono ljubav? Smrt? Sreća? Smrt to znam što je . . . Smrt to je . . . moja mama je mrtva, mrtva . . . nema je više . . . nema . . . nema je više . . . nema . . . To je smrt . . . to je smrt . . . A ostalo, novac, paket, posljednji paket . . . kasarna . . . sreća . . . Ona? . . . smrt, to postoji . . . Ja nemam više majke . . . To je smrt . . .“ Zagrizao je usne, blijede usne do krvi . . . i pokrio je lice rukama redov đak prve čete Slavko Tomić koji više nije imao majke od koje je jučer primio posljednji paket . . .

* * *

A u kasarni sve je opet išlo po starom . . . Podnarednik Palen je doznao za sinoćni doživljaj. Doznao je da su đaci noću jeli i pušili u sobi. Sve ih je izveo na

raport . . . Drugo nije ni znao . . . Tako sitne, tako male duše imaju jedino zadovoljstvo u ovakovim i sličnim postupcima . . . Zloba je njihova karakteristika. I nemoćna mržnja . . . Ljubav . . . oni su nesposobni za ljubav . . .

Slavkovi drugovi su nastavili čašćenje . . . Pa i pjesmu . . . 16 II daci sobe br. 13 — Slavkovi drugovi — pjevali su „O Marijano, slatka mala Marijano, tebe ću čekati dok svane dan . . .“ Kao da se ništa nije ni dogodilo . . . Slavku je umrla majka . . . Ali što je to? . . . Vojnik i sažaljenje — to su dva pojma . . .

Marko Čović

MLADOMISNICIMA

*Iz prikrajka ja sam dugo gledao vaša vesela lica.
Oči su vam nekim nebeskim svijetlom sjale
i meni se pričinilo
u vašemu srcu da su danas
bijeke ruže cvale.*

*U vašem je govoru odzvanjala neka neobična radost,
i vedrina koju ne može niko pomutiti.
Krist je danas ulio u vaše duše mlade
mir svoje djece koji ovaj svijet
jedva može naslutiti.*

*Molitve su vaše bile ko blagi miris tamjanova kada
zahvalnosti, sreće i Božje ljubavi pune,
molitve su vaše danas glasno govorile
o veličini Kristova križa
i trnove krune.*

*Ko sjena neopazice i tiho prišao sam vašoj blizini,
da gledam kako iz vašeg pogleda radost se toči
i nenadno od velike tuge što i mene
nije danas prigrlilo Isus
suze mi navrle na oči . . .*

*I dugo sam gledao vaša vesela lica.
Oči su vam nekim nebeskim svijetlom sjale
i meni se kroz suze pričinilo
u vašemu srcu da su danas
bijeke ruže cvale.*

Aleksandar Kokić

zkvh.org.rs

NA GORU GOSPODNJU . . .

Kao što cirkulacija zraka iznad tihih proplanaka i šumovitih bregova prostruji raznim pravcima i osvježuje okolicu tako i život ljudski sa svojim društvenim oblicima daje neki polet za dobro toga života i unaša mir i sreću u ljudska bića. I dok je ljudsko društvo od početka svoga, priklanjajući se raznim strujama, stvaralo neka načela za bolju budućnost samog društva, dotle danas vidimo da je ono sebi postavilo devizu: što više promjena, što više veselja i zabava, ljepote i ugodnosti. Ide naprijed i teži za onim što bi mu pružilo koristi i zadovoljstva. I dok sva osjetila rade, što više jedno drugo pretiče u samom uživanju, najzad opet dolaze boli i nemiri . . . Tek jednom dolazi čas kada sazrije u čovjeku misao koju razum pruži volji i gdje joj nasuprot nestalnosti i niskog uživanja postavlja dobrotu, koja dulje traje, ljepotu koja više godi i istinu koja je očevidna. Dok život teče krvavim stazama, obrazložiće razum volji da postoji ne samo dobrota koja dulje traje, ljepota koja više godi i istina koja je očevidna nego da postoji dobro neograničeno, ljepota neprolazna i istina apsolutna. Promatrajući tako dobro, ljepotu i istinu sa svojim ukrasima, ono nam se čini i blizu i daleko, rekao bih ono je naše tek utoliko kao što je naše ono drago simpatično biće koje nam se na prvi pogled svidjelo, a da ga nikad kasnije nijesmo vidjeli . . . Pa kao što bi za njim, ako nam je moguće, težili svim silama, težimo i za dobrotom, ljepotom da nakon truda osjetimo i usvojimo svu onu dragost koju smo na prvi pogled tek okusili.

Mi stupamo putem žtvota, divimo se ljudima, prirodi i samome Stvorcu, te u zanosu govorimo i pjevamo: Divan je sklad u svemiru našem! I dok našem divljenju nestane topline nad zemaljskim stvarima, a uistinu težimo za istinom, ljepotom i dobrotom, primjetićemo kako nam se životni put diže na Goru Gospodnju na kojoj je privlačivi natpis: „Uspnimo se da s nje donesemo svojem narodu novi plamen ljubavi, novu nadu i novu sigurnost!“

* * *

Gornjim završetkom lijepo opominje, blago savjetuje i mudro bodri naš neumorni književnik g. prof. Grgec sve hrvatske katoličke književnike u uvodu brošure: „Na Goru Gospodnju“. O čemu se zapravo radi? G. prof. Grgec pokrenuo je pitanje o hrvatskoj katoličkoj književnosti prvo u „Hrvatskoj Straži“, zatim u „Katoličkom Listu“, te je kasnije jedan dio tih odgovora skupio u gore spomenutoj brošuri. Otštampani su odgovori iz pera starijih i mlađih (P. Grgec, J. Korner, N. Subotić, M. Meštrović, fra. G. Bujas, Dr. Kečkeš, M. Paljug, G. Šram, H. Bor, Dr. Živković, Dr. Maraković), pa su raščišćena mnoga pitanja, osobito s obzirom na osnutak izdavačkog poduzeća koje bi preuzelo izdavanje djela katoličkih književnika.

Kako je pak to pitanje katoličke književnosti uopće sjedne strane zanimljivo i važno, a s druge ne baš najbolje poznato i našem narodu u Bačkoj, pokušaću da unesem makar malo svijetla u to tako važno pitanje,

* * *

Dok jedni još uvijek sumnjaju s pokušajem stvaranja katoličke književnosti u hrvatskom narodu i smatraju to, neki kao zaostalost, drugi kao uskogrudnost, treći kao nesavremenost, pojavljuju se i takovi koji izraz „katolički“ za književnost naprosto smatraju nepotrebnim, a možda i besmislenim. Ovakovi smatraju da su stvaraoci katoličke književnosti i oni koji danas viču i na Boga i Crkvu, kad im se svidi tendenciozno će tumačiti i najsvetije zakone, a onda u času kada ih obuzme „pokajničko“ čuvstvo, pjevaju hvale i Madoni i svecima Božjim. Ovima lijepo odgovara vlč. g. Nedeljko Subotić:

„Ako je kršćanski etički izražaj brisan u našoj duši, nije moguće da taj izražaj ostane kao pečat na našem umjetničkom produktu“. On dalje veli i ovo: „Kad negdje u duši otupi moralni njuh, tad je i Fogazzaro izvrsna katolička duša, Verlaine uzor finog mistika, a Heineovi stihovi o Djevici mogu da se natječu sa Danteovim rajskim tercinama“. Pozitivno rješava to i Jeronim Korner kad veli: „Književnik, koji je katolik ne samo po vjeri, nego i po životu, po svojem mišljenju, volji i čuvstvu, po najimtimnijim drhtajima svojih zanosa, ljubavi i zazora, taj će istom da stvara katoličku književnost. Tako jedino život istinskog katoličkog književnika može da dade istinsku katoličku književnost“.

Književno dakle djelo bilo ono profano ili religiozno, obrađivalo ono koji god predmet imaće kršćanski nazor na svijet i život, nosiće izrazito katoličko stanovište. Ono će odgajati ne samo doktrinarno nego će u nama dizati smisao za ljepotu i umjetnost u kojoj ćemo uživati i koja će nas oplemenjivati.

Profana književnost obrađuje život ljudski sa svim njegovim potrebama, radostima i nevoljama u kojima iznaša, kritizira ili daje pouke o naravnom ljudskom životu, ali na takav način da to u nama rađa prezir, da diže osjećaj za ljepotu i plemenitost. Njezina je svrha dakle uzvišena, pa zato treba biti veoma izbirljiv baš kod profane književnosti da li se koje djelo može usvojiti za katoličku književnost. To se smije reći tim više što se i sami katolički književnici u svojem zanosu često oslobađaju čistoće ideje i principa. Prof. Grgec korektno veli: „Suradivanje s elementima, koji nemaju katoličke ideologije, opravdano je samo donle dokle ne ide na štetu dobrote i čistoće ideja“.

No kako kod stvaranja književnog djela ne igra ulogu jedino razum, nego je tu i druga sila duše naša volja na koju utječe i mašta i čuvstvo, a u mnogo slučajeva i životne prilike, ne samo one sredene nego i one nesredene, pa je razumljivo kako ovaj individuum naginje više optimizmu, drugi pesimizmu, da i samom očuju. Tu dolazimo do malog raškršća. Podvojenost vlada u svakom čovjeku. Duh teži gore, a tijelo vuče dolje, i ako je životna borba toliko kruta da zaslijepi um i volju, zar se to neće osjetiti i u samome djelu? Bezuvjetno! Ne možemo potpuno odijeliti pisca od njegovog milieu-a, ne ćemo mu poreći ni sposobnosti ni talenta, ali njegov krivi nazor na život ne može se ispričati, nego mora se dapače osuditi. Katolički književnici ne mogu imati kakavgod nazor na svijet i život, pa da ne bi zastranili potrebno je: „da mi je neprestano u duši jasna slika o moralnom redu, koji je po vječnoj volji Božjoj ostvaren u ovom poretku stvari na nebu i na zemlji; da sami žive po tim načelima, da vide posljedice i najmanjeg kretanja na stranu, koje se protivi objavljenoj volji Božjoj; da uvijek u skladu s tom voljom Božjom idu za ciljem, koji je svima stvorenjima točno opredijeljen, da se raduju i vesele u Gospodu; da plaču kad brat čovjek uvrijedi Oca i Gospodara i pođe u propast; da klikću od dragosti, kad promatraju djelo ruku Njegovih; da urone u svetost, otajstvenost, veličinu i dubinu svega, što od Njega potiče; da se pouče, kako je On iznad svega u svijetu; On jedini i isključivi, Alfa i Omega svega, što jest, što je bilo i što će biti“. Dr. A. Živković.

Kada katolički književnik bude imao ovakav nazor na svijet, onda ga životne prilike neće nikad utući, one će stvarati realne pokajnike koji će iz životne bijede dizati duh i usrećivati ne samo sebe nego i svoju okolicu, na koju književnik može silno djelovati. Onda će se o životu pjevati s nekim ponosom i katolički će književnik uvidjeti kako opet lijepo kaže Dr. Živković: „U srcu i duši katoličkog stvaraoca nema mjesta pesimizmu ili kakvom očaju“.

Ne zaboravimo da će se tako lakše riješiti i toliko puta opetovani problem zla

u književnosti. Jedni su za to da se zlo u književnosti uopće ne traži, dok drugi drže da se zlo i u književnosti dade lijepo prikazati. Štaviše govore ovi drugi da će biti slučajeva gdje će književnik sam tražiti zlo, i to ne samo da ga osudi nego da prikaže i ono zlo koje bi iz traženog zla moglo izići. Pa doista! Uzmimo na pr. F. Mauriac-ovu „Rastavljenju“. Da on nije imao kršćanski nazor na život, ne bi u djelu došlo do onakvog zapletaja, a da ga ne bi onako ispravno riješio o tom nema sumnje. Zato razne životne prilike i neprilike, doživljaje i osjećaje, umovanje i htijenje treba obrađivati po kršćanskom nazoru na svijet, jer taj nazor obuhvata sve predmete, pa makar oni bili i samo profani.

Nešto specijalno imaće pred očima stvaraoci katoličke književnosti. U našoj književnosti postoji jedno područje dosta neobrađeno, rekao bih na oko monotono, ali u suštini s mnogo varijacija: život našega seljaka. S ponosom smijemo reći, dok marksisti opisuju isključivo blijeda i izmoždena lica i svagdje rovare protiv društvenog poretka, dotle su mladi katolički pisci našli zdrave snage u seljačkom staležu i njega počeli obrađivati. Seljački stalež je bogati rudnik koji sadrži neiskopano blago, blago koje može spasiti narod, no zato mu se moramo približiti i to čim prije da i njega ne omami miris uglja, zveket kotača i nesnosni zvižduci tvorničkih sirena. Da, katolički književnici će imati svetu zadaću da odgajaju ispaćeni narod prikazujući mu ljepotu njegovog života i rada, napose obiteljskog i ćudorednog, ljubav za blago, kućicu, svoju rođenu grudu i svoj mili narod. Možda će spočetka ići teško, ali ne zaboravimo da je ideja kršćanska jaka, da je ona stvarala trajna djela i u najtežim vremenima, pa budimo uvjereni da će katolička književnost koja će tu ideju pronositi u život i u našem narodu postati prosvjetiteljica. Ona će obrađivati što je naše i nama vlastito, a da što bolje uspijemo ne zaboravimo: „...toliko smo umjetnici, koliko nam je uspjelo, dati svoj vlastiti izraz, svoju formu, koja ako ima neku vrijednost, ima je zato, jer je hrvatska, narodna, poštena, katolička“. N. Subotić.

* * *

Osvrniću se i na jednu drugu stvar koju možda neki iščekuju tzv. religioznu književnost. Po mnogima tek bi ova imala pravi naslov, tj. da je nazivamo katoličkom književnošću. Bezuvjetno je ona nešto više od onih težnja čovjeka za kojima on u zemaljskoj brizi traži ono što mu je za život naravni potrebno dok religiozna književnost ima za predmet vjersko osjećanje i nastojanje da se čovjek po malo što bliže vine svome Bogu. Zato ima ona i uzvišeniji cilj da čovjeka iz naravnog reda podigne u vrhunaravni, da ga ljepotom vrhunaravnih sredstava približi Bogu. U tome smislu shvaćam riječi: „Književnost je oslobodilačkog katolicizma i apostolat“. (Grgec.) Tako će katolička književnost pomalo preobražavati i književnike i čitatelje uvodeći ih u kršćansku ascetiku gdje će lagano nestati one podvojenosti u ljudskim srcima kada će se pojedinac svim silama i duševnim i tjelesnim zanositi za svojim ciljem i u nutринi svoje duše osjetiti mir, a pogled će uživati u ljepoti Najljepšega — samoga Boga.

Marin Šemudvarac

MIŠKOVA PRVA POŠA

Trinaestogodišnjeg Miška isključili iz škole. Išao je u treći razred gimnazije, a isključili su ga, jer nikako nije htio da uči. On je bio i neobično nemiran, pa je profesorski savjet držao da će biti bolje, i za školu a i za samog Miška, ako ga se što prije riješe. I Miško bi isključen na polugodištu. On je imao iz svih predmeta slabu ocjenu, štaviše i iz crtanja i tjelovježbe gdje se tako rijetko dijele slabe ocjene. Ali Miško je bio i ovdje izuzetak. Nije slušao, nije radio, bježao je s časova, odgovarao se profesorima, bio nemiran i nestašan, smetao svojim drugovima, tukao se s njima, jednom riječju on je bio najgori u cijelom zavodu. Inače Miško je bio veoma darovit dečko, te bi shvatio odmah čim bi to htio, ali koliko je imao pamet i volje za gluposti i nestašluke, toliko toga nije bilo za učenje. O njegovoj bistrini i profesori i drugovi imali su najljepše mišljenje, a sjećanje mu je bilo upravo poslovično. Ako se samo koji profesor ili drug Miškov zabunio u nečem, Miško bi ih odmah popravljao, ali to ne na pristojan način, nego nestašno i drsko kako to ne dolikuje djeci njegovih godina. U mnogim stvarima on je pokazivao takvo iskustvo kao da nije imao trinaest nego barem osamnaest ili devetnaest godina. I profesori su uvidjeli da imaju pred sobom bistrog, pametnog i darovitog dečka, ali zar su oni bili krivi što je zakon drukčije propisivao? I tako je Miško pored toga što je bio nevaljao i drzak te što nije htio učiti morao da leti iz škole.

Upravo u njegovu slučaju ne bi se mogao niko kriviti. Roditelji su mu bili poštenu i marljivi seljaci. Bili su prilično bogati i imali su kuću u gradu. U nju su pustili stanara da pazi na kuću i da je drži u redu. A Miško, najstarije dijete Marka i Bare, išao je od ukućanina u školu. Njegovi roditelji su stanovali na salašu. Radili su zemlju, odgajali ostalo troje djece i bogatili se samo da što više obezbijede život svojoj djeci. Miška su oni najviše voljeli. Oni su vidjeli da bi se od njega moglo načiniti gospodara, te su pošto poto htjeli da Miško uči škole, jer — mislili su — dobro je to kada u porodici ima i gospode. A njihovo imovno stanje dozvoljavalo je da Miško uči i najviše škole. I koliko god su oni namjeravali da pošteno i redovno izuče Miška, drukčije je život to činio. Miškova majka Bara vrlo se često viđala kako dolazi u grad s prepunom kotaricom. Nije mogla zamisliti svoga sina da oskudijeva u nečem, i za to je vrlo često punila kotaricu svime i svačime samo da njen Miško ne zaželi što god čega na salašu ima i previše. Tada bi ranim jutrom sjela na kola ili na voz i dok još Miško ne bi pošao u školu, ona bi bila u gradu. U podne bi se pak vraćala na salaš isto tako kako bi i došla. Štaviše ona je za Miškovu hranu i prilično plaćala svojoj ukućanki snaša Maci koja je mogla dosta dobro živjeti od toga što su joj davali Miškovi roditelji.

Miško je imao sve uvjete da postane ono što je volio i htio njegov otac. Ali on nije učio. Radio je sve, samo nije učio. A ukućanka, kojoj je bio povjeren nadzor nad Miškovim životom, bila je prosta i dobra žena po kojoj je on mogao činiti što god mu je volja. Ona ga ne bi ukorila ni jednom riječju. Njoj, kao priprostoj ženi bilo je jasno da se ne smije zamjerati Mišku, jer ako bi se on potužio svojim roditeljima na nju, ona bi sigurno izgubila svoj laki komadić kruha. Zato je ona sve trpjela bez riječi. A kada bi molila Miška da uči, to je činila vrlo pažljivo da ga ne uvrijedi. U takvim trenucima Miško je lako izlazio s njom na kraj: slagao bi joj da je već naučio zadaću, ili da za sutra nema šta učiti. Pa i kada su joj Miškove laži bile tako očite, ona ni na to ne bi rekla ništa. I Miško tako nauči lagati. Lagao je uvijek i neprestano. Odlazio bi od kuće sad zbog ovoga sad pak zbog onoga, a snaša Maca sve vjeruje samo da

ne izgubi kruh. Tako je on veoma lako izlazio na ulicu među djecu. I ulica udari prve temelje Miškovu odgoju. Ona ga je učila svemu što nije dobro. A kako je bio veoma bistar i darovit, zapamtio je bez ikakvih teškoća sve nestašluke, sve drskosti, nevaljalosti i prostote ulice da bi to poslije mogao primijeniti u školi među drugovima i profesorima. Škola je Mišku bila ispit za ono što je naučio i vidio na ulici. Tu je on pokušavao sve što bi zapamtio. I za čudo, Miško je bio odličan i krasan učenik ulice. U njemu se sleglo sve što je prosto, banalno, nevaljalo, štetno i gadno i postade tako ne učenik gimnazije nego ulice. Ulica je bila njegova škola. Ona mu je pružala sve što ga je moglo zanimati i privlačiti. I bome ona ga je privlačila neodoljivo i zanimala silno. Prosto ga je vukla. I on se potpuno saživi s njome. Ona mu je postala tako reći i otac i mati. Bila mu je sve: i radost i tuga, i veselje i žalost, i smijeh i plač; jednom riječju ona njegova, a on njen. A sve što je ona proizvodila, Miško je hlapljivo proždirao samo da mu ni jedan njen dah ne izmakne. Tako se na Miškovu dušu nalijepilo štošta ulično. No to još ne znači da je on u duši pokvaren. On je imao dobro i plemenito srce te nježnu i neiskusnu dušu kao što je imaju sva djeca. Pa ako je i činio razne prostote i nevaljalosti, nije to činio s nekim zluradim veseljem, jer u njegovu slučaju drukčije nije moglo biti. On je samo to znao, da je jedino ono dobro što on znade, a ostalo je rđavo i zlo, pa ma to bilo i najbolje.

Zbog toga on i dobi u školi naziv „najgori“. Običaj je oduvijek da takvi đaci lete iz škole, pa nije ni Miško bio izuzetak. Nije se moglo dozvoliti da se drugi đaci kvare, jer mislili su da je bolje sada udaljiti Miška dok još nije uhvatila korijena lijenost, drskost, neposlušnost i rđavo vladanje i među ostalim đacima. U životu se i tako uvijek spašava prvo ono što se spasiti dade. U Miškovu slučaju se isto činilo. Njega su isključili iz škole za opomenu drugim đacima kako se ne bi povelj njegovim primjerom.

I tako Miško dospije na salaš k svojim. Otac, Marko sprva nije mogao vjerovati da je to istina da je Miško, njegov ljubimac, isključen iz škole. Mislio je da se dijete šali, jer se zaželjelo svojih roditelja, brata i sestara. Ali i to je bilo samo prvoga dana, jer i njegov prvi komšija bać Ive potvrdi istinitost Miškovih navoda. I bać Ive je imao sina u školi, ali starijeg od Miška s jednim razredom, pa je čuo od svoga sina kako je prošao Markov Miško. I Marko bi stavljen pred grubu stvarnost: njegovo mezimče, sva njegova nada, njegov najstariji sin Miško nanio mu veliku sramotu time što je bio izbačen iz škole. Ovi udarci su najteži našim dobrim i valjanim seljacima. Njihov ponos silno padne u ovakvim slučajevima, te se tada obično slabo i rijetko pokazuju u društvu. Izbjegavaju ga i povlače se pred zajedljivošću drugih, i tek kad se malko smire, kada se nekako zaboravi opet se počinju privlačiti ljudima. I što dalje sve češće zailaze u društvo dok njihov način života ne poprimi predašnji tok. Ipak svako dobije svoje. Ni Marko nije praštao drugima, pa ni njemu nijesu oprostili.

Naročito ga je znao spustiti njegov komšija bać Ive. Čisto da mu vrati ono kada mu je sin pao na ponavljanje. Bilo je to prije dvije godine i za čudo bać Ive nije zaboravio. Marko se početka opravdano bojao najviše baš njega, ali kad prođe tri nedjelje i kad Miško postade poslušna govedar, on se osmjeli i sjedne s ljudima u birtiju poslije nedjeljne svete mise. I zna se šta ga je stiglo. Pričalo se i razgovaralo o svemu, i kad dođe treća litra vina na stol, a koju baš Marko naruči, bać Ive će onako ispod brkova zajedljivo:

— Vidi, vidi! Ti, Marko, kao da hoćeš ovom litrom platiti aldumašče što ti je Miško izbačen iz škole. Nijesam ni mislio da ćeš nas zbog toga počastiti. E, tako je to

moj Marko, nikad čovjek ne zna šta će mu život sutra donijeti. Pametnog sina ti imaš! Slika svog oca . . . Imaćeš barem govedara i ubuduće nećeš morati pogađati.

— Zar ti, Ive, misliš da ja ne mogu pogoditi jednog govedara kad tako govoriš? Moj Miško izbačen je istina, ali ja nijesam plaćao učitelja kao što si ti činio. Vidiš i pored toga ti je sin pao na ponavljanje — kušao je Marko da odvrati.

— Jest, Marko, tako je. A ja vidiš kažem bolje da padne i na ponavljanje samo nek ne bude izbačen. Onako fiju! . . . Baš kao grudva . . .

— Ali, Ive, ja nijesam plaćao učitelja. Nijesam učinio ni jedan korak za mog Miška. Nijesam htio.

— Nijesi mogao bolje da kažeš. Imati sina najgoreg u cijeloj školi! Ha, ha, ha! Baš ti čestitam, Marko!

Ostali su se smijali na sav glas. Marko je bio silno uvrijeđen. Bolje bi bilo da je propao u zemlju — mislio je — samo da ovo nije doživio. Stiskao je pesti i gledao pred sebe kao da je kakav zločinac koga su uhvatili na djelu. Nije smio pogledati nikome u oči. Stidio se. Tek kada ga je njegov drug Stipan uzeo u zaštitu odlanulo mu je.

— Nemojte ljudi! Baš si kao dijete, Ive. Zar nije dosta Marku što se to desilo i još ga vrijeđaš? Pa, znam ljudi, zar je tom on kriv što mu sin neće knjigu? On je htio da ga izučī, a Mišku se izgleda ovo više sviđa. No zato, Ive, nijesi ni ti sve proživio. Imaš i ti sina u školi. Može se i njemu to desiti. Pa i Gavrinom, Perinom, Maćinom i Bartulovom, a naravno i mom, pa se čisto čudim kako se možete veseliti tuđoj nevolji i nesreći.

— Imaš pravo, Stipane, prihvati Bartul.

— Svima se može desiti samo mom neće — odvrati Ive. Mog sina neće izbaciti iz škole. Ja neću dozvoliti.

— Baš si pametan! Naravno, ti si opet najdrukčiji. Vidi se i po tom što stalno pogađaš profesora. Plaćaš silne svote, neprestano podmićuješ kao i ono onog činovnika . . . I opet šta je bilo? Činovnika otpustili iz službe, a ti nijesi uspio. Nego mi smo baš čudni ljudi! Pustimo mi Marka na miru, brigajmo mi svoje brige, jer ih svaki od nas ima. Radije popijmo još po jednu i zaboravimo što je bilo. Dobro zdravlje, Ive i Marko . . .

— Tako je! Ima pravo Stipan. Dobro zdravlje — prihvate ostali, te nastave nevezani razgovor o svemu i svačemu još jedno pola sata. A kad i to prođe pozovu svoje na kola, posjedaju i vrata se svojim salašima.

Marku međutim nije bilo svejedno. Boljelo ga što ga Ive uvrijedio, a još više se žalostio što njegov sin Miško neće postati gospodar. A on je tako imao volju da mu Miško izučī. Cijelim putem nije riječi progovorio sa ženom i sinom. Neprestano je zamišljeno gledao pred sebe i mislio o svom Mišku. Razmišljao je o njegovoj budućnosti, brinuo se, jer ga je silno volio. Da sina ostavi na salašu — mislio je — da se vječito izvlači iz patnja, a tim izvlačenjem istodobno da stupa u nevolju? Ima li smisla tako osigurati život svom djetetu? Kao dobar poznavalac seljačkog života bezuvjetno je znao da mu sin neće postati gospodarem ako ostane na salašu. Ta on nije sina spremao za salašara, za vječitog patnika. On nije htio da njegovo najstarije dijete kroz cijeli život rani i kasni. Sasma drugi način života je on odredio svom ljubimcu. Ostala djeca su bila manja, te o njima još nije trebalo voditi toliko brige kao o Mišku. I kada su se približili salašu, plan je bio zgotovljen.

Miško je na salašu postao protivnost prijašnjem Mišku. On je strahovao od oca. Marko je istina bio strog prema djeci, ali ne toliko da je trebalo strahovati od njega.

Ipak su ga se sva djeca bojala iako on to nije želio. Svojom strogošću nikada nije htio pobuditi strahopočitanje kod svoje djece. On to zapravo nije ni znao. Nije niti osjećao, ni vidio. Opazio je da su mu djeca poslušna, mirna i dobra, a to je za njega bilo dosta. Da je on primjetio da mu djeca strahuju i da ga se boje, vjerovatno bi drukčije postupao sa njima. On ih je sve volio i razumljivo je da je i sam želio da ga i oni isto tako vole. Marko se tu prevario. Djeca su ga istina voljela, ali u toj ljubavi bilo je i straha. Miško je na salašu radio sve samo da ne da povoda očevoj srdžbi. Radio je čak i ono što mu niko nije zapovjedio. Slušao je. Čuvao goveda. Ranio je i kasnio. Pomagao majci. Sve je to rado činio, a u ovim njegovim poslovima primjećivala se neka radost, veselje . . . Tek sada je osjetio šta je učinio time što je isključen iz škole. Htio je da sve to sapere svojom poslušnošću. Naravno da je pred ovako dobrim roditeljima potpuno uspio.

Tog poslijepodneva pozva Marko Miška i svoju Baru na razgovor u sobu. On i žena su sjeli za stol, a Miško je sio kraj peći te spustio glavu na grudi i rukama prislonjenim o koljena zurio pred sebe, kao da je osjećao da će on biti predmet razgovora. Spremao se on već na to. I samo je čekao. A sada je i to došlo. Marko je počeo lijepo i mirno razgovarati s njima, ali što dalje sve više se žestio i njegove riječi bivale su sve jače i jače. Sada mu je prvi put predbacio isključenje iz škole. Dosada je šutio, a sada štaviše i grdio:

— Kako si mogao takvu sramotu nanijeti svom ranku? Zašto, sine, nijesi učio i drugovi mi ne bi to predbacivali? Ne bi me time podbadali. A kako sam samo htio da te dam i na najviše škole! Ipak si o tom morao voditi računa. I vidiš, ja se zbog tebe moram stidjeti pred svojim drugovima. A ti?

— Ostavi to sad Marko. Nedjelja je, opomenula ga Bara. — I mogao bi kuću barem u nedjelju poštediti od grijeha. Biće za to vremena i drugi put.

— Ne, ja baš sad hoću da to raščistimo. Ja se neću sramiti i stidjeti zbog njega. Neću, jesi li razumjela, kao što neću ni to da mi sin bude govedar i sluga. Hoću da bude nešto drugo. Bolje i veće nego što smo mi salašari. Dosta je što se ja moram mučiti cijelog života. Ja moram, ali oni ne moraju.

— Marko, umiri se. Budi pametan. Ne govorimo o tom danas. Vidim da se neće dobro svršiti.

— Hoće, Baro! Mislio sam o tom već više puta. Ali danas sam sve na jedno smislio. Odlučio sam se. Naročito kada me komšija Ive onako teško osramotio pred cijelim društvom. Sutra je ponedjeljak i ja ću poći u varoš. Martin bać Stipanov ima dućan i ponudiću ga za šegrta. I to je bolje nego da cio život utuče na salašu. Da li se slažeš sa mnom?

— A da se i ne slažem, ti bi i onako svoju namjeru izvršio. Uvijek činiš što hoćeš.

— Miško, pristaješ li da te dam za šegrta? Bolje je to, nego ostati salašarem. Učiti nijesi htio. A u očima ti čitam tugu za gradom. Postao si već gospodar, a da ni sam to ne znaš. Nije ovo za tebe . . .

— Ranko, ja ću rado učiniti ono što vi naredite.

— Pa dobro. Onda će ranko ujutro u varoš. I ti ćeš sa mnom.

Rano ujutro slijedećeg dana Marko i Miško su bili već u varoši. Radnje se još nisu pootvarale. Razumljivo da se ni Martinova nije otvorila ranije od ostalih. Martin je bio jedan od prvih trgovaca manufakturnom robom u gradu. Imao je lijepu i veliku

radnju u najprometnijoj ulici. Jednom riječju odgovarajuće mjesto za Miškovu budućnost i napredak. Oko osam sati prispiju oni pred Martinovu radnju. Ovog su našli u dućanu i pošto Marko saopći Martinu zbog čega je došao, kao prijatelji brzo se dogovore u pojedinostima. Miško tako bi primljen za šegrta na tri godine. Sutradan je već i ugovor potpisan, te se Marko istog dana vrati na salaš, a Miška ostavi u varoši da šegrtuje

Vrijeme je lagano odmicalo. Prošlo je puno pola godine, a u Miškovu se životu ništa naročito nije desilo. Otac i mati su prilično često dolazili u grad raspitujući se o svom sinu i svršavajući svoje poslove, a kako su uvijek dobili samo povoljno i dobro mišljenje, vraćali bi se veoma brzo na salaš. Već su se potpuno smirili. I što dalje njihov Miško je bivao sve bolji i bolji. On se potpuno preobrazio. Postao je od običnog uličnjaka, kakav je bio za vrijeme pohađanja škole, dobar i poslušan šegrt s kime su svi bili zadovoljni.

I prođe to pola godine. Bilo je oko Male Gospojine kad njihova porodica bi pozvana u svadbu. Barin najstariji brat ženio je sina. Bara je sada sve češće dolazila u grad. Bilo je uvijek posla. Jednog jutra nađe se ona u gradu sa svojom mlađom sestrom Katom. Baš je pošla kupovati koješta za djecu. A svadba se sve više približavala. Kata joj se pridruži te su pošle zajedno. Kupujući djeci potrebno Kata nagovori Baru da svom najstarijem sinu Mišku kupi i pošu.

— Nije on već tako mali da ne bi mogao nositi pošu. Šegrt je, Baro, pa će puno ozbiljnije izgledati! Vidiš i ostala djeca njegovih godina nose pošu.

— Kate, ja mu još ne bih kupila pošu. Ima još vremena i za to.

— Nemoj biti drukčija od ostalih. Ja ću mom Lajči kupiti čim pođe u gimnaziju. Meni je ljepše kada jedno dijete ima pošu.

— Pa neće je znati ni vezati! A ja sam na salašu.

— Lako je za to. Samo neka ne bude drugih briga. Imaš snaš' Macu, pa može i ona pokatkad da pomogne Mišku pri oblačenju. Naučiće već.

— No dobro. Ti si uvijek jednaka. Kad nešto naumiš ne popuštaš dok ne uspiješ. I kad si bila mala uvijek je moralo biti na tvoje. Nijesi badava najmlađa. I Bara kupi Mišku pošu. Nikom nije govorila ni riječi o tom.

Namjeravala je da načini iznenađenje svima. I uspjela je.

Prođu pune dvije nedjelje od toga dana do svadbe. Cijela rodbina nestrpljivo je očekivala svadbu. Svi su se spremali za nju. I tada svežu prvi put pošu Mišku oko vrata. On nije mogao da se dovoljno nagleda svog novog uresa na prsima. Neprestano je dolazio do velikog ogledala i gledao se sprijeda i sa strane diveći se samom sebi. Bio je više nego zadovoljan svojim vlastitim izgledom. I drugi su ga okretali sad lijevo sad desno samo da dobro vide prvi put Miška u poši. I zbilja, pošu mu je dobro pristajala. Za cijelu porodicu i užu rodbinu Miškova pošu bio je događaj prvog reda. Razumljivo je da se Miško držao veoma ozbiljno. Niko nije mogao s njime. Uozbiljio se, kočio je vrat misleći da mu sada niko nije ravan. I kad bi ga neko zvao, okretao se lagano i dostojanstveno. To je činio iz dva razloga: prvi je bio da ne pokvari položaj pošu, a drugi je bio što je mislio da se tako mora držati. Bio je zbog nje vrlo ponosit. Skoro ohol. I svakom ko bi mu se približio obraćao je pažnju na pošu, pa su ovi htjeli ne htjeli morali primjetiti njegovu pošu. Često su mu se čudili: „Gle, gle Miška! Ima već i pošu. A kako mu samo dobro stoji. Kako samo ozbiljno izgleda u njoj“.

O njegovu isključenju iz škole niko nije ni riječi spomenuo. To je već palo u zaborav. Niko o tom nije vodio više računa. Štaviše ni otac ni majka nijesu mislili više

na to. Oni su već bili pomireni s time da će im Miško postati dućandžija. Otac je već polagano kovao planove. Čim doraste kupiće mu radnju i njegov Miško će postati sam svoj gazda. Biće on i ovako gospodar. Jer, mislio je, dobar i pošten obrtnik isto je to što i jedan doktor, advokat, inženjer, činovnik i slično. I tako je Miškova budućnost u očima njegova oca postala stvarnost i samo su još godine bile u pitanju. Tu se moralo čekati. Nije to Marku smetalo što je njegov Miško bio tek pola godine šegrtom, jer je on već svaki korak svog sina vidio pred sobom. Još jasnije su mu postale slike njegova života kad ga je vidio u poši. Bio je i on u prvi mah iznenađen, a poslije ponosit na svoja Miška. Skoro bi se moglo reći da se nije znalo koje bio ponosniji zbog poše otac ili sin. Cijeloj je rodbini neprestano pokazivao svog sina, češće ga je pozivao k sebi, i neprestano ga izlagao pogledima drugih.

Prođe i to čudo oko Miškove poše. Svadba se svrši i rodbina se razide svojim kućama. Jedni su ostali u varoši, a drugi su se vratili na salaš da nastave svoj uobičajeni način života. Miško je ostao u varoši da nastavi šegrtovanje. Ostala mu je i poša. A to je i želio, jer ju je za to kratko vrijeme vrlo zavolio.

Tako Miško ponese pošu. Vezivao je svakog dana pa bio to radni dan ili praznik. Bez nje nije mogao nikud. S njom se on osjećao starijim, zrelijim i ozbiljnijim. Mislio je da svi gledaju samo njegovu pošu i da ga zbog nje ozbiljnije shvataju. I on počeo zbog poše gledati drukčijim očima na sve oko sebe. Sve je upoređivao s pošom. I što dalje sve je više dolazio do saznanja da su ljudi s pošom drukčiji. Da su veći. Priznatiji. Ozbiljniji. Slobodniji . . . Tako je u njegovoj glavi sazrijevala misao da je ljudima s pošom dozvoljeno puno više nego onima bez nje. I po njegovoj logici ni on nije mogao biti izuzetak. Kad je dozvoljeno onom s pošom da ide u bioskop, kavanu i krčmu; da puši, da izostaje, da igra bilijar, da pije i da se karta, mislio je dozvoljeno je sve to njemu, jer i on ima pošu. Poša mu je bila most sa životom. On je mislio da je cijeli život samo u poši. Dok je sprva samo posmatrao ljude sa pošom, sve više je dolazio do zaključka da i on može to činiti što i drugi koji nose pošu. Godine, položaj, iskustvo nije značilo za njega ništa. On je u svemu gledao samo pošu. Ona mu je bila i uzrok i razlog i sredstvo. I on počeo da izostaje, da posjećuje bioskop, kavanu i krčmu. Počeo da puši, pije, da igra bilijar, da se štaviše i karta. Opravdavao se pred samim sobom da i on smije to činiti što čine i toliki drugi koji imaju pošu.

Radnja njegovog šefa Martina bila je najbolja u gradu. Miško kao šegrt stalno je morao nositi kupljenu robu kupcima te je tako uvijek dobivao po koji dinar napojnice. I kad se večerom radnja zatvarala, Miško bi uvijek imao po 10 do 20, a često puta i više dinara u džepu. S tim novcem nije morao nikom obračunavati. Roditelji su mu bili na salašu, a ukućanka snaša Maca nije nikad ulazila u način Miškova života. Ona se nije pačala u njegove stvari. Kadikad bi ga svjetovala da ne izostaje, da ne puši, ali tako da Miško nije morao ništa mariti za to. Jednom riječju snaša Maca mu nije smetala. On joj je i sada lagao. Pa i vrlo često. I kada njoj sve ovo dosadi, te kada uvidi da će on ovakvim životom propasti i duševno i tjelesno — jer ipak se osjećala odgovornom zbog eventualne kakve nesreće — počela je uhoditi Miška. A kad je počela s uhodjenjem imala je i šta i koga da uhodi. Posve je razumljivo da je odmah rekla svojoj gazdarici sve što je saznala i vidila. Gazdi Marku nije mogla reći, jer je on već veoma rijetko dolazio u varoš.

Bara nije znala šta bi učinila. Opravdano se poplašila za Miška. Mislila je da dođe bar na par dana u varoš. To bi bila, istina, velika žrtva za nju. Razumije se

samo po sebi da bi iskusila svu težinu boravka u gradu, jer je na salašu morala ostaviti Marka i ostalu sitnu djecu. Počela je patiti. Raskidati se nije mogla. Ni ostalu djecu nije mogla ostaviti samu s ocem. A nije mogla ni Miška pustiti da pada sve dublje i dublje. Šta da učini? Kuda i kome da se obrati radi pomoći? Marku nije smjela o tom govoriti. A sama nije nalazila riješenja. Šta bi bilo bolje, mislila je, ili da pusti Miška da i dalje propada, ili da napusti za izvjesno vrijeme ostalu djecu. Tražila je uzroke Miškovom padu, no nije ih mogla pronaći. Bila je daleko od njih. Računala je da će lakše riješiti svoju stvar ako dođe na par dana u varoš, jer na licu mjesta više će moći i vidjeti, i saznati i učiniti. Ta i sam pojam materinstva vječito je dokazivao da majke najlakše osjete i najprije uoče opasnosti. Zaključila je da je jedino ona pozvana da spasi sina, te na kraju izabere ovo posljednje i dođe u varoš da se sama uvjeri. Pred Markom se nekako opravdala. I on joj povjerova da ima posla te on ostade s ostalom djecom na salašu.

Bara je ubrzo saznala sve. Slučaj joj je tu možda najviše pomogao. Jednog dana se Mišku pokida pošla, pa kako nije imao drugu koju bi vezao došao je redovno s večeri kući. Ni drugog dana majka mu ne kupi novu pošu. I opet je došao redovno kući. Ponovilo se to i trećeg dana. Četvrtog mu dana već dosadi, te sam kupi pošu. I izostao je. Vratio se kući poslije ponoći. Majka ga je grdila i molila da se ostavi tog života. Govorila mu da to još nije za njega, da je mlad, da to nije lijepo, nije korisno i da ima i za to vremena. Ali Miško je bio svojeglav uvijek pa i sada je to. Na majčine riječi nije dao ništa. Nije slušao. Izostajao je. Kasno se vraćao i dalje. Majku to silno zabrinu. To joj da povoda da posumnja: nije li svemu samo pošla kriva. I ona nju sakrije od Miška. I šta bi opet? Miško je redovno došao kući. Drugog dana opet redovno dođe kući, jer nije imao vezanu pošu. Onda mu je opet dade i Miško izostane. Ovim pokusima saznala je sve.

Trebalo joj je za to oko dvije nedjelje i dok je bila u varoši uvjerala se da Miškovom izostajanju samo pošla daje povoda. Tako ona potpuno riješi teški zadatak o Mišku i pošli. Znala je da dalje ne može ostati u varoši, jer na salašu je čekaju ostali, pa odluči da o svemu govori sa svojim mužem Markom. I ona se vrati na salaš.

— Marko! Sjećaš se da smo Mišku kupili pošu za Nikolinu svadbu. Dok nije bilo pošle on je bio redovan i poslušan, jednom riječju bio je dobar. Otkako je dobio pošu izostaje, ide u bioskop, u kavanu, puši, igra bilijar, a mislim da se i karta. Novca dobije kad odnese kupcima kupljenu robu. I on misli da je pošla ono što mu sve to dozvoljava. On drži da i on to može učiniti što i drugi odrasli čine koji nose pošu. A kad nema pošu on redovno dolazi kući. Šta da učinimo s njime? — govorila je Bara čim se vratila na salaš.

Šta?! Miško izostaje, ide u kavanu, puši, pije i karta se? E, ja ću mu već pokazati ko mu je otac. Sutra odmah idem u varoš, pa će biti čuda — prijetio je Marko.

— Nemoj se, Marko, ljutiti, jer se tu još može pomoći. Trebamo biti pametniji od njega. Moramo biti pažljiviji, jer nema smisla da uništimo sreću i budućnost svome djetetu.

— Ne, Baro! Moj sin neće postati bitanga. Neću dozvoliti da mi najmilije dijete propada u gadu i prostoti krčmi. Neće mu zatrovavati dušu podlošću i neiskrenošću kojekakvi probisvjeti. Jer ako je sve to istina, on će za kratko vrijeme propasti i duševno i tjelesno. A ja ga nisam na to naučio. Pokazivao sam mu svojim primjerom kako ima pošteno i ispravno živjeti. I sada da čujem da mi sin propada u kaljuži grad-

skog nemorala? Ne, moja Baro. Iako si mu mati, iako ga želiš zaštititi, mogu ti slobodno reći da mi sin neće postati varalica, neće postati propalica da se kasnije potuca po zatvorima. Ja to neću dozvoliti, jer ni sam nisam tako činio. O, zašto je to trebalo? Zašto sam morao baš to da čujem? Varalica, kartaš, krčme, bilijar, cigareta, piće, karta . . .

— Marko, umiri se. Ja sam smislila nešto. Krivi smo donekle i mi. Pustili smo ga u grad bez nadzora roditelja. Snaše Mace se tako reći ne boji. Čini što god hoće. I ono što vidi i što čuje sve drži da je najbolje. On i ne zna razlikovati šta je dobro a šta nije. Sve u njegovim očima ima opravdanja. Mi smo jedini koji bi ga mogli izvesti na pravi put. Nemoj misliti da bi ja rado išla u varoš. Ne, ja više volim na salašu. Meni je ovdje ljepše, bolje. Ja tu osjećam svrhu svog života. Tu sam tek slobodna. A u varoši sam kao nekako vezana. Ali kad ne može biti drukčije moramo učiniti i ono što nam nije milo. Evo pogledaj, naš Miško je svojom nesrećom samo rdavo uočavao. Samo je najgore učio. I šta se dogodilo? Izbacili su ga iz škole, jer nije učio i nije slušao. Imali su pravo profesori što su ga isključili iz škole da bar time spase ostale đake. Da su ga ostavili u školi, preda mnom ne bi bili nikad opravdani. Trebaš znati da su sva djeca jednaka, da najprije nauče ono što je zlo. I sada je to po srijedi.

Miško ima pošu. Imaju i drugi ljudi, zapamti ljudi ozbiljniji, stariji i zreliji. I on je s pošom ravnao sve ono što drugi čine. On nije u tom kriv. Znam i osjećam da smo donekle i mi sudionici i krivci njegove propasti, jer svom djetetu nismo pružili doličan odgoj. Nismo ga nadzirali. Pustili smo ga tako mladog i neiskusnog u nemoral grada. U gradu iza svakog ćoška vreba napast da povuče neiskusna bića u propast i zlo. Tamo oni uče sve ono što je prosto, nevaljalo i štetno. I zamisli svog sina da postane robijaš, propalica, pijanica, kartaš. Da se potuca po zatvorima. I ko bi bio svemu tome kriv? Mi, njegovi roditelji, jer nijesmo spriječili to kad smo saznali kako propada. Kad smo ga pustili u grad, nijesmo mislili na sve to. Onda nismo ni znali. Ali sada je drugo. I kad onda nijesmo mislili, moj Marko, sada moramo s time najozbiljnije računati. Nije to lako. Treba imati puno odlučnosti. Trebamo biti smioni, jer ovo što sam ja smislila mijenja nam život iz osnove. Mi moramo u varoš. Moramo spasiti Miška. Drukčije ne ide. Pa sada hoćeš li da sama pođem, ili da pođemo svi? Reci. Tu razmišljanja nema. Ili, ili. Ti nećeš da ti sin postane salašar, seljak. Nećeš, jer vidiš kako je njihov život težak. Ti hoćeš svome sinu ljepše i bolje dane, hoćeš šire vidike. A čime mu to možeš obezbijediti? Zato je, Marko, najbolje da odemo u varoš.

— Baro moja, to je mnogo što tražiš od mene. Ti znaš da je meni ova crna zemljica prirasla srcu. Ja sam se tu rodio. Tu odrastao. Naučio seljački živjeti. Meni ovo nije teško. Ali njemu i ostaloj djeci mislim da će uvijek biti teško. Dok sam još bio mali, ja sam sa svojim ocem i ranio i kasnio, smrzavao se, kisnuo, znojio se. A sada? Kako nam djeca žive? Čuvamo ih. Pazimo na njih. Postali su slabiji, jer ipak mi smo bili otporniji. Baro, to je mnogo što želiš. Kako da se odlučim? Šta da uradim? Svoju djecu neizmjereno volimo, a volimo i ove široke njive, bijele salaše, zelene livade, žito, kukuruze. Šta ćemo s njim? Ipak su nam djeca preča i kao njihovi roditelji morali bi to učiniti. Za njih. Za njihovu sreću i budućnost. Ali teško je. Razmislimo malo, Baro, o tom.

— Nema tu Marko razmišljanja. Jer svaki dan biva sve gore i gore. A što danas propustimo sutra već ne možemo popraviti. Pođimo, Marko. Sada dok je još vrijeme i dok se još spasiti daje.

— Vidim, Baro, da si puno razmišljala o tome. Svojoj djeci moramo pomoći. Bolje je tako. Potpuno se slažem s tobom. Sada je to najbolje. Poslije ćemo lako. Izdaćemo zemlju pod arendu ili na pola, pa kako nam bilo. A kad Miško stane sam na svoje noge, kada se popravi, kada mogao bude misliti svojom glavom trijezno i ozbiljno, mi ćemo se povratiti na salaš. Vratićemo se našoj ljubavi. Vratićemo se našem životu. Radu, zelenim livadama, širokim njivama, bijelim salašima. A to sve za sreću svojem Mišku. Ti ćeš poći ranije, a ja ću kušati da ove poslove posvršavam.

— Dobro, Marko. Hvala ti.

Što bi odlučeno, bi i učinjeno. Sutradan se Bara vrati u varoš, a za nekoliko dana i Marko je počeo seliti. Pod strožijim nadzorom Miško je počeo drugi život, postao dobar, poslušan. Postao radost svojim roditeljima. I svi su bili zadovoljni.

Ljudevit Vujković

PRIVATNO VLASNIŠTVO

U brdu knjiga i časopisa zastupaju ljevičari svuda, pa i kod nas, Proudhonovu ideju: „La propriété c'est le vol — Vlasništvo je krađa“. Donose i argumente, ali se ne pazi na njihovu snagu. Glavno je psihološki učinak neprestanog ponavljanja s više ili manje retorike — dakle demagogija. Isti su i u razgovorima. Tko je imao prilike doći u bliži dodir s kojim uvjerenim marksistom potvrdiće ovu konstataciju. Zna on upravo napamet, kao kakvu lekciju, temeljne zasade svojega sistema i nekoliko klasičnih „dokaza“, i to onda ponavlja do dosade. Mnogi je to od nas i u Bačkoj doživio. Zato bi možda ova radnja mogla poslužiti kao prva orijentacija što treba da mislimo o privatnom vlasništvu kao ljudi zdravog razuma i sljedbenici katoličke nauke.

U vlasništvu treba da razlikujemo pravo od upotrebe i posjedovanja. Posjedovati mogu i krivično, a upotrebljavati i tuđe. Pravo vlasništva može biti potpuno (*dominium perfectum*), ako se može potpuno raspolagati sa stvari, osim da to slučajno kakav zakon sprečava. Ili je pak nepotpuno (*dominium imperfectum*): stvar u sebi jest tvoja, no ne uživaš je (*dominium directum*) ili obratno. *Kad se govori o vlasničkom pravu, misli se dominium perfectum ili bar directum*. Nosilac (subjekt) vlasništva može biti pojedinac (fizička osoba) — *individualno vlasništvo*, ili kakvo društvo (moralna osoba) — *kolektivno vlasništvo*.

Vlasništvo je javno, ako je njegov pravni subjekt (nosilac) autonomno političko društvo (država, pokrajina) i služi zajedničkoj društvenoj svrsi, inače je *vlasništvo privatno*. Kako se vidi individualno i privatno nije isto. Za bolje razumijevanje nekih teorija treba da uočimo i razliku između *pozitivne i negativne zajednice dobara*. U prvom su slučaju svi članovi suvlasnici tih dobara, a u drugom dobra nijesu ničija, te ih ma tko može prisvojiti.

Neke teorije o vlasništvu

Privatno je vlasništvo važan uvjet privrede, pa je zanimljivo vidjeti kakve su sve teorije o njegovu postanku i opravdanosti.

Nagodbena teorija. Nekoji su pokušali da nekom prvotnom nagodbom, ugovorom objasne postanak vlasništva. Još preciziraju: Jedan dio dobara osobito zemljišta bi razdijeljen, a ostalo prepušteno onom tko prvi dođe, ali ipak tako da bi neškodljiva upotreba i drugima bila dopuštena, pače u skrajnjoj potrebi i prisvojenje. Ovoj hipotezi manjka povijesna podloga, pače... Moguća bi bila ova nagodba unutar uskih granica, ali i onda se logički pretpostavlja da je vlasništvo već postojalo, a baš se o njegovu postanku pita. *Tvrditi pak da je sve bilo pozitivno suvlasništvo sviju izgleda naivno, a i povijest poriče* (v. Cathrein: *Das Privateigentum u. seine Gegner* 61). K tomu, ako su ljudi onda radi veće koristi napravili slobodan ugovor, zašto se i današnje čovječanstvo ne bi odlučilo na temeljitu reviziju i odstranilo privatnu svojinu kao zapreku općem dobru?! Ili možda još nije dotle došao razvoj? Sve u svemu ova teorija nipošto ne objašnjuje privatnog vlasništva.

Legalna teorija samo iz pozitivnog prava države — ne obzirući se na prirodno — izvodi konačno privatnu svojinu. Od Hobbesa, Montesquieua pa sve do modernih pozitivista ima ova teorija puno pristaša među pravnicima i sociolozima. No i ona je himera koju točnije ispitivanje rasprši. Zar čovjeku istom država daje pravo na upotrebu materijalnih dobara, na osiguranje vlastite egzistencije i svoje obitelji, što u normalnim prilikama nije moguće bez privatnog vlasništva? Potreba vlasništva za razvitak kulture, za poredak u ljudskom društvu također ne izvire iz državnih zakona. Oni treba da tu činjenicu priznaju i reguliraju tako da se zajamči opće dobro. Kad bi drukčije bilo, onda

bi zakoni po volji mogli mijenjati stanje u tom pogledu, čemu se protivi već spontani osjećaj pravde u čovjeku.

Evolucionistička hipoteza kaže da je vlasništvo „historijska kategorija“. Ono je ne samo u svojim vanjskim oblicima već u sebi jedna faza u evoluciji civilizacije¹. Nema nepromjenljivih temelja prava, stoga se i vlasništvo može suditi kao običaj, prema svršnosti, a nipošto kao juridičko pitanje, jer je svaki običaj historijski nastao, te vremenom može da postane i zao. Da ne izgledaju puki aprioriste, pristalice ove teorije dozvali su u pomoć i povijest. Dokazivali su da je svaki narod prošao ovim stupnjevima kulture: *lova i ribarstva* — odgovarajuće vlasništvo: luk, strijela, koplje; *stočarstva* — stada sačinjavaju vlasništvo i konačno *poljodjelstva* kojem odgovara posjed tla.

Prije svega ove se konstrukcije sve više ruše novijim istraživanjima. Već je 1899² pisao Werner Sombart: „*Novija su nas istraživanja poučila, da se tu ne radi o vremenskom slijedu već o prostornoj istovremenosti*. Agrarni narodi vrućih zona nijesu nikad bili stočarski narod nit će nomadi centralne Azije ikad postati zemljoradnici kao što opet američki ili arktički lovački narodi nijesu predstupanj pastirskog ili agrarnog naroda“ (Archiv f. soz. Gesetzgebung u. Statistik XIV (1899), 371). Naš priznati etnolog Dr. Aleksandar Gahs veli u svojim ovogodišnjim predavanjima: „Ekonomija etnološke prakulture³ ne poznaje nikakvih sredstava pomoću kojih bi čovjek vlastitim umijećem i trudom podigao produktivnost prirode i osigurao sebi što veću eksploataciju njezinih plodova. Niti dakle obrađuje zemlju, niti kultivira biljke, niti goji stoku. Zato se takova ekonomija i zove: čisto sabirno gospodarstvo“.

Temeljna ekonomska i socijalna jedinica etnološke prakulture jest individualna, i to većinom monogamijska i veoma čvrsta mala porodica. U maloj porodici etnološke prakulture vlada dioba rada: muž lovi divlje životinje, a žena skuplja divlje biljke. Ova dioba rada podupire dalekosežnu ravnopravnost muža i žene, koja poglavito izvire iz obostranog slobodnog izbora bračnog druga, te iz velike ljubavi i nježnosti roditelja prema djeci. Ali ipak vlada patrijarhat, tj. muž je glava porodice, pa zato žena *seli u dom muža*, djeca nose očevo ime i pripadaju njegovoj plemenskoj grupi, a *baština prelazi na sinove* (dakle svojina!).

Privatno vlasništvo već sigurno postoji u etnološkoj praksi. Osniva se na principu da svaki imade pravo vlasništva na ono što vlastitom inicijativom nađe ili vlastitim trudom producira. Zato su oruđe, oružje, odijelo i nakit te druge slične stvari *personalno vlasništvo*, pa redovito poslije smrti vlasnika bude zajedno s njime pokopano. Za stan, te za privredu i potrošak hrane vrijedi pravo *familijarnog vlasništva*. Naprotiv

¹ Podrazumijeva se neki početni komunizam bilo pozitivan bilo negativan.

² A naši nam marksisti istom 1936 serviraju kao nove tvrdnje već onda od ozbiljnih učenjaka napuštene.

³ Isti profesor upozorava: „Ponajprije treba jednom zauvijek naglasiti, da nijedna profana znanost ne može ispravnim pozitivnim putem da dopre do *apsolutne prakulture*... Ona može da dohvati *jedino relativnu prakulturu*. Neka predodžba o apsolutnoj praksi, tj. o prvoj kulturi uopće može se dobiti međusobnim isporođivanjem različitih ogranaka relativne prakulture, tj. iz njihovih zajedničkih i prema tome izvornih i od njih samih još starijih crta... Građu za upoznavanje relativne prakulture daje i etnologija i prehistorija.“ Prema podrijetlu materijala razlikuju etnološku i prehistorijsku prakulturu, „premda se obje međusobno dostatno pokrivaju i sadržajem i vremenski“ (str. 25). Nosioci etnološke prakulture jesu izvjesni današnji narodi, koje prema svim kriterijima kulturno-historijske metode i prema jednodušnom priznavanju svih etnologa treba držati najstarijima od svih danas živih naroda. (Pigmejci, skrajnji južni i sjeverni narodi). Ovi narodi posjeduju *u općenitim crtama tako jedinstvenu i specifički određenu kulturu* da se ona jasno razlikuje od svih srednjih primitivnih i kasnijih kultura.

lovačko područje kao takvo je *komunalno vlasništvo*, jer u njega niko ne ulaže nikakav trud. Indirektni dokazi privatnog vlasništva u etnološkoj praksi jesu veoma rašireni običaj darivanja između pojedinih porodica, zatim trgovina izmjenom između pripadnika etnološke prakture i drugih naroda, napokon respektiranje tuđega dobra uopće. Međutim je zanimljivo, da ova svijest i ovo priznavanje vlasništva ne ostaje hladan i bezobziran juridički pojam, nego je taj temperiran sa dalekosežnim altruizmom, koji je izražen naročito u tome, što bolesnici, slabi, stari, nesposobni za rad, udovice i očevi brojne porodice, makar oni sami ne sudjeluju u lovu, ipak dobivaju svoj dio od veće lovine, osobito od one, koju je priskrbila mladež. (Skripta sveuč. prof. Dr. A. Gahsa str. 26—27).

Protiv fakta ne vrijedi dokaz. Usput samo spominjem da i sama pretpostavka neke stalne i po zakonima određene evolucije svega života: biološkog i kulturnog od nižeg na savršenije nije dokazana. Povijest govori i o nazadovanju...

Radna teorija govori o radu kao jedinom izvoru svojine. To je teorija klasičnih liberalnih ekonomista koju su prihvatili i socijalisti samo što izvode druge zaključke iz te premise. Istina je, da se može potreba svojine sekundarno izvesti iz toga da bez nje čovjek ne bi mogao uživati plodove svoga truda. No znamo da se vlasništvo proteže i na stvari koje nijesu plod čovjekova rada.

Dok liberalci zaključuju da je potrebna apsolutna sloboda, dotle socijalizam iz radne teorije dokazuje nužnost socijalizacije svih produktivnih dobara.

Socijaliste⁴ tvrde da je u početku bilo zajedničko vlasništvo zemljišta, no ono je postalo kao okovi produkcije, osobito razvitkom poljodjelstva. Zato se ono po pravilima dijalektičkog materijalizma negira, te se iza raznih sukoba pretvara u privatno vlasništvo i zemljišta i drugih produktivnih dobara. No u daljnjem razvoju baš će privatno vlasništvo sprečavati proizvodnju. Sad je to doba nastupilo i eto ponovnog nastojanja da se vrati kolektivizmu, ali savršenijem od prvobitnog, koji će iskoristiti sve moderne tekovine. Sva će produktivna dobra postati svojina države točnije ljudskog društva koje će biti potpuno demokratski uređeno. Vlasti, koje gube svoj politički karakter, brinuće se ne samo za produkciju već i za cirkulaciju dobara.

Iako se kite epitetom „znanstveni socijalizam“, mora se reći da se u teoriji o konačnoj uredbi nalazi uz nedosljednost također velika doza utopizma i ne uzimanja u obzir konkretnog čovjeka. Ako se svako vrednovanje i sav razvoj temelji na ekonomskoj bazi i ako se sve „neumitnom nuždom“ po zakonima odvija, otkuda znadu socijaliste da je socijalizmom postignut cilj, da neće nastupiti nova antiteza, da neće ljudi u tim novim prilikama nužno promijeniti svoje mišljenje, te će možda baš onda misliti da bi bolje bilo privatno vlasništvo? Ta ništa nije apsolutno — svi se „ideološki pojmovi“ mijenjaju. Nijemci vele: *Gesamttgut — verdammt Gut* — Zajedničko dobro — osuđeno dobro. A i mi imamo svojih poslovice o ortačluku. Tu fali poticaj žive inicijative i zaboravljaju se egoistični prohtjevi čovjeka.

Agrarni socijalizam ublažava svoje zahtjeve. On traži samo „nacionalizaciju“ nekretnina ukoliko su produktivna dobra kao: polja, livade, šume, rudnike, kuće itd. što bi se onda pojedincima iznajmljivalo. Vele da je u početku sve bilo zajedničko, a sa-

⁴ Kad govorim o socijalizmu mislim na Marksov. O komunizmu i boljševizmu ne govorim napose, jer im je glede vlasništva ista nauka. A znamo da je komunizam samo radikalniji oblik marksizma, a boljševizam primjena komunizma u Rusiji.

dašnje je stanje neprirodno. Tvrdnja bez dokaza, a baš da je i tako bilo, još to ne dokazuje protuprirodnost privatne svojine. Štaviše činjenica da svuda s napretkom kulture sve većma iščezava kolektivno posjedovanje zemljišta navodi nas na misao da je ono možda nespojivo ili bar smeta višoj civilizaciji.

Svako ima pravo na egzistenciju, a za to uz ostalo treba i zemlja. Pa kako nije slobodno uskratiti što je potrebno, valja da zemlja bude zajednička. I prirodni i kršćanski moral kaže da čovjek u skrajnjoj nuždi ima pravo od drugog uzeti što mu treba za život. No to ne znači da treba izjednačiti životna sredstva. A ako društveni poredak mora biti takav da svaki može živjeti, on za to ne isključuje privatno vlasništvo nekretnina.

Zastupnici radne teorije tvrde da čovjek smije samo plod svojega truda zvati svojim, a da uistinu uzmogne uživati plodove rada, mora imati pripomoćna sredstva za rad, u prvom redu zemlju.

Nadalje tvrde da zemlja najviše donosi, a prometni kapital sve manje što povlači smanjenje kamata (rente) i radničke plaće i dosljedno pogoršanje socijalnih prilika. Baš današnjica pokazuje da je obratno.

Prirodnopravna ekonomska teorija vlasništva izvodi instituciju privatne svojine iz „prosječne potrebe vlasništva za uspješan razvoj pojedinaca i obitelji kao i ukupnog ljudskog društva. Ova se potreba temelji na ljudskoj prirodi *kako je stvarno iz iskustva poznajemo* sa svim potrebama, silama, dobrim i zlim sklonostima što ih prosječno velika masa čovječanstva očituje“ (Cathrein: *Moralphilosophie*). Teorija ne tvrdi da svaki pojedinac konkretno mora imati mogućnost da stekne svaku vrstu imanja, niti traži da vlasništvo bude isključivo privatno i individualno, ono pače može biti ograničeno radi mjesnih i vremenskih potreba općega blagostanja. Ali se ne smije ukinuti ili samovoljno ograničavati pravo sticanja, jer ono izvire iz ljudske naravi.

I ova teorija tvrdi da je konkretno oblikovanje i pozitivno uređenje vlasništva povijesni proces, ali koji nije ovakav pukim slučajem ili samo pozitivnim juridičkim razvojem. Njemački ekonom Pesch, zastupnik ovog shvaćanja, dodaje: „Već činjenica da je institucija vlasništva u većem ili manjem opsegu kod svih naroda kroz sva vremena, jedva da se pojavi trajno zanemarena kod najsurovijih plemena može se samo tim objasniti da je čovjeka baš njegova *razumna narav* navela da uvede i čuva ovaj poredak. I tako se ovdje radi o ustanovi i pravima koja su u svojoj biti izuzeta od samovolje zakonodavstva. Ako je dakle slobodan čovjek konkretno ostvario vlasništvo, to nije sloboda puke samovolje već ona sloboda (natura duce — pod vodstvom prirode) koja sluša i slijedi zahtjeve razumnog čovječjeg duha“. Zato vlasništvo ostaje uvijek i ima prvenstvo pred pozitivnim odredbama (Nationalökonomie I).

To prirodno pravo sticanja opravdava više razloga.

a) *Čovjek ima pravo na samoodržanje prema tomu i na potrebna sredstva*. Ta su pak sredstva djelimice takva da ne mogu odjedanput služiti raznima. S toga čovjek mora imati pravo da isključi druge od upotrebe, t. j. da stekne kao svoje. Reći će netko, ali čemu zgrtati zalihe? Čovjek nije živina, već razumno biće koje predviđa budućnost i želi si usavršiti životni nivo. Kako će pak to bez stabilnog vlasništva? Zato se ne može nijekati pravo sticanja dokle god čovjek pri tom ne vrijeđa prava drugih.⁵

⁵ Baš ta razumnost, t. j. osobnost čini čovjeka svrhom stvari i opravdava prisvajanje, a potreba ga na to faktično nagoni.

b) *Roditelji su dužni da se skrbe za odgoj i sreću svoje djece.* Naravno, da oni u svojoj ljubavi žele da ih što opskrbljenije predadu životnom vrtlogu, a to će lakše moći ako im pribave trajan imetak. *Doklegod ostvarenju te težnje ne smeta više pravo, mora se roditeljima priznati pravo da steknu i djeci ostave stalno imanje. Takvo je vlasništvo temelj trajnom blagostanju obitelji, učvršćuje je i tako to opet koristi sveukupnom društvu.*

c) *Da budu čovjeku trajno osigurani plodovi rada nužno je privatno vlasništvo.* Razumijeva se rad koji nije ugovorom stavljen u tuđu službu.

A i kulturni, privredni te društveni razlozi govore za privatno vlasništvo, jer čovjeka baš nada da će nešto steći i olakšati sebi život potiče na rad i napredak.

Doista opažamo čim se narod diže višoj kulturi, odmah se i svojina proizvodnih dobara formira. Pa i današnjem tehničkom napretku sigurno privatna inicijativa i riskiranje pojedinca bolje odgovara nego li kolektivizam. Privatno vlasništvo je također uvjet društvenog reda i zadovoljstva. Pomislimo samo na ovo: Danas je, bar u normalnim prilikama, izbor staleža više manje lak i zbilja izbor, dok bi u kolektivizmu bio nametnut, a to bi bilo vrelo nezadovoljstva, jer čovjek ostaje čovjek; a i kolike bi se kobne samovolje, zablude mogle zbiti? I u kolektivnoj je privredi nužno vodstvo produkcije i tehničko i koje određuje što i koliko će se proizvoditi. Ako podložni nijesu zadovoljni komu će se obratiti, kako će spriječiti nepravde, zablude? A ljudi će i onda biti ljudi te imati razne misli i prohtjeve. Zar kvantitativna i kvalitativna razdioba dobara pojedincima preko društvenog auktoriteta nije ropstvo? Ili će se dati sloboda potrošnje, potpuna? Ako je ograničena, kako zadovoljiti one koji više traže? Već u teoriji nema jedinstvenog odgovora na sva ta pitanja, a praksa bi morala doskora dovesti do kraha takvog poretka.

Zato i katolička Crkva uči da pravo svojine nije dao ljudski zakon nego priroda (Leon XIII Rerum novarum br. 35).

Nekoji su ustali ne protiv vlasništva kao takvog, nego protiv definicije koja kao da dopušta neograničenu upotrebu, da zloporabu. I zato su tražili izmjenu pojmova unoseći nove elemente koji bi točnije odredili osobito socijalnu stranu vlasništva. Istina je da su također neki katolički sociolozi previše individualistički shvaćali stvar zane-marujući društvene dužnosti što ih vlasništvo nosi sobom. Zato treba da znamo: Vlasništvo je u svojoj biti sakrosaktno i isključivo pravo svog nosioca. To „pravo svojine valja lučiti od njegova vršenja... Ne valja što nekoji tvrde da vlasništvo i njegovo pošteno vršenje imaju iste granice“, pogotovu je pretjerana „tvrđnja da se pravo svojine umanjuje ili gubi samim zlim upotrebljavanjem ili neupotrebljavanjem“ (Quadr. anno str. 22).⁶ Ova bi nauka dovela do nemogućih zaključaka i bila bi neostvariva, jer manjkaju jednoznačni kriteriji zloporabe, pošto se svaka stvar može iskoristiti na bezbroj načina. Ali kako pojedinac nije najviši forum niti je pravo vlasništva najviše pravo, nego je čovjek član zajednice, te se osobito sticanje i upotreba svojine mora obazirati na opće dobro, nastupa država sa svojim pravom. Pijo XI piše: „Dužnost je onih koji su na čelu države da ove obaveze (pojedinaca prema skupini) pojedince utvrde gdje god se pokaže nužda i gdje god naravni zakon ništa ne veli. *Državna vlast može prema tome, dajući se uvijek voditi od naravnog i Božjeg zakona, točnije određivati kakovo je upotrebljavanje imovine slobodno posjednicima, a kakovo nije. Kod toga treba onda da pazi na prave zahtjeve općeg dobra*“. No ne smiju te odredbe dotle ići da bilo formalno ili u

⁶ Quadr. anno navodim prema Moskovu izdanju: Za obnovu socijalnog poretka.

stvari ukinu vlasništvo prevelikim porezima ili onemogućivanjem oporučnog prenašanja (24). Jer iako ona pravednost kojoj je ime „svojinska“ (iustitia commutativa) zapovijeda sveto poštivati razdiobu posjeda i ujedno zabranjuje prestatati granice svojega vlasništva, te tako upadati u tuđe pravo“, ipak „nije u oblasti ove pravednosti da se gospodari nečim svojim služe samo pošteno, nego to ide u područje drugih vrlina“ (o. c. str. 22). Papa spominje *oporučno prenašanje*, pošto se i ono napada iako izvire iz vlasničkog prava. U njegovu je pojmu sadržano da je stvar čovjekova, te smije s njom raspolagati pa i dati je kome hoće. Dr. Ušeničnik o tom piše u svojoj Sociologiji str. 99: Oporuka je zadnja volja kojom neko prije smrti raspolaže svojim imanjem za vrijeme iza smrti. U zadnji tren pred smrt oporuka kao zadnja volja dobiva pravovaljanost. Ako tko umre bez oporuke, po naravnom su pravu djeca nasljednici. Jer su roditelji dužni starati je za djecu, s pravom se presumira da je u njihovu korist zadnja volja. Nema li tko rodbine, a umre bez oporuke, njegovo je imanje po prirodnom pravu „res nullius“ bez vlasnika, pa bi dakle bilo „primi occupantis“, tko ga prvi prisvoji. No država je obzirom na socijalni poredak takvo imanje zadržala sebi kao što ona uopće u ime društvenog blagostanja smije odlučivati i uređivati nasljedno pravo.

Kao što se vlasništvo oporučno može prenositi tako ima i drugih oblika prenašanja kao: poklon, posuđivanje, promjena. Svi se temelje na pojmu vlasništva.

Individualno vlasništvo je opravdano, no ono ima i socijalni značaj kako vidjesmo, te je radi toga dopuštena ingerencija države u izvjesnoj mjeri — prema prilikama. No i sami vlasnici su dužni obazirati se na opće dobro — ne doduše, kako veli papa Pijo XI, po svojinskoj pravdi, već kao članovi ljudske zajednice, a dužnost dobiva još dublju sankciju kod kršćana, jer su svi ljudi braća, članovi Crkve, udovi mističnog Krista, kako uči Sv. Pismo. Zato u Quadr. anno stroge riječi: Slobodni dohoci nijesu nipošto prepušteni čovjekovu prohtjevu. Misle se ovdje oni dohoci koji mu nijesu potrebni za dolično i lijepo izdržavanje života. Napotiv Sv. Pismo i sveti crkveni Oci sasvim otvorenim riječima neprestano upozoravaju da su bogataši najstrože obvezani na milostinju⁷, dobročinstvo i darežljivost.

Sjajno pak djelo i vanredno skladno s potrebama današnjeg vremena čine oni koji velik dio dohodaka troše da povećaju i olakšaju priliku zarade i rada, samo ako se taj rad kreće oko neosporno korisnih tečevina. (Quadr. anno str. 24—25)

Još da navedem kako se može zakonito steći vlasništvo. Jasno je da priroda sama nikom ne niječe određene svojine, ali nit mu kaže to i toliko je tvoje. Zemlja sa svim prirodnim dobrima stoji na raspolaganje, a u savjesti su naravna, etička načela o upotrebi stvari. Prvobitan fakat kojim stvarno vlasničko pravo stupa na snagu nije drugi nego da čovjek prisvoji stvar koja još nema vlasnika, ubere plodove, zaposjedne teritorij, izmjeri i ogradi zemljište (Ušeničnik Sociologija 97). Tim se nikomu ne nanosi nepravda, jer stvar nije ničija. A vidjeli smo da je privatno vlasništvo opravdano, pače iz naravi izvire. Pojedinaac je prirodni i prvotni subjekt, a ne zajednica, pa se ni njoj ne čini krivo, pogotovu što će zajednici tek onda biti dobro kad bude pojedincu omogućen dobar život.

Stiče se imanje također radom što ga čovjek u svoje ime vrši i pomoću kojega je nekoj stvari pridošao novi oblik ili kakovo povećanje (rad i specifikacija ili preradba) te konačno prirastom što ga imetak nosi.

⁷ Danas sigurno nije dosta biti samo član „Dobrog Dela“.

Stvari treba dakle da čovjeku služe, te ih on može, pače i mora povući u sferu svoje osobnosti da mu pomažu u postizavanju raznih ciljeva. Da se to doista postigne, stvari postaju svojinom. Čovjek je slobodan i u upotrebi, ali ne apsolutno, jer se valja obazirati i na prava ostalih članova ljudskog društva. Kako to ne može biti pripušteno samo uvidavnosti i dobroj volji pojedinca, nužna je ingerencija javnih vlasti. One se imaju brinuti mudrom politikom, da što više ljudi stekne bar mali imetak, a da sprečavaju koncentraciju dobara u rukama nekolicine. One mogu i odrediti koja će se dobra kolektivizirati ukoliko to opće dokro traži pošto vlasništvo nije radi sebe već radi blagostanja pojedinaca, obitelji i cijelog društva.

Nažalost puno se zloupotrebljava pravo vlasništva, te nije čudo da siromasi i mnogi i dobro misleći žele ukinuti samu instituciju, jer ne misle dovoljno. Država neka čini svoje, pa će velik dio nepravda biti odstranjen. K tomu je potrebno uzgajati socijalnu svijest i savjest, kako danas vele. To je kršćanstvo ljepše i dublje formuliralo: treba ljubavi bližnjemu, koja traži da ljubiš bližnjega svojega kao samoga sebe, tako da Sv. Pavao Rimljanima sa zanosom govori: „Ne budite nikomu ništa dužni, osim da ljubite jedan drugoga . . . Ljubav ne čini zla bližnjemu“.

Onda će privatno vlasništvo izvršiti svoju funkciju svima na korist.

Napomena: Obilno sam se poslužio ovim djelima: Pijo XI: Quadragesimo anno, Pesch: Lehrbuch der Nationalökonomie I, Ušeničnik: Sociologija, Isti: Socijalno pitanje, Catherin: Philosophia moralis, Anderlič: Sociologija, Bastiat: Blagostasnost u narodnom gospodarstvu, Feliciaović: Pape i socijalno pitanje, Isti: Socijalno pitanje, Nell Brenning: Die soc. Enzyklika.

Anto Kopunović

AUTARKIČNE TEŽNJE U GOSPODARSKOJ POLITICI

Uzroci postanka autarkije

Devetnaesti i dvadeseti vijek je u znaku političkih i gospodarskih sloboda koje u politici stvaraju demokraciju, a u ekonomiji omogućuju razvitak i procvat kapitalizma. Kao preduslov svoga postojanja kapitalizam traži slobodu saobraćaja i slobodu trgovine. Kapitalizam temeljito iskorišćuje slobodu i nastoji istovremeno da zagospoduje u gospodarskom životu i da svim ostalim faktorima nametne svoju volju. Koristeći se slobodom koja mu je dana kapitalizam uspijeva da zavede takav sistem u kojem vlasnici kapitala imaju najvažniju i odlučnu riječ.

Kao što je francuska revolucija parolama o slobodi stvarno osvajala Evropu, tako je i liberalizam u ekonomiji, pod vidom slobode, osvajao tržišta, osnivao kolonije i zarobljavao slabijeg bilo unutar granica države, bilo izvan ovih. Politika „otvorenih vratiju“ nije značila ništa drugo, nego zahtjev da se omogući i dozvoli uvoz industrijskih produkata u te zemlje. Pošto se radilo o zemljama na nižem stupnju kulture, trebalo je dati zajmove koje su ove zemlje vraćale u robi, t. j. izvozom sirovina.

Tako je nastala podjela zemlje na: vjerovničke i dužničke. Dužničke države daju sirovine, vjerovničke gotove fabrikate. Pošto se ova zamjena vrši uvijek na štetu slabijeg (dužnika), dugovi sve više rastu, a izvoz sirovina ne može da dostigne količinu koja bi omogućila održavanje ravnoteže. Nesklad raste u geometrijskoj progresiji i mora da se završi obustavom plaćanja — moratorijem i bankrotom.

Usljed industrijalizacije nastaje seljenje pučanstva sa sela u gradove. Gradovi se šire i mijenja se odnos seoskog i gradskog pučanstva. Javlja se podjela država u industrijske i agrarne. Dok su agrarne države uglavnom upućene na svoje susjede, industrijske zemlje zavisne su od većeg broja zemalja, jer im potrebne sirovine daju i udaljene zemlje. Postoji velika zavisnost od inozemstva koje šalje potrebne sirovine. A šta biva od države koja uslijed smanjenja ili obustave izvoza ostane bez životnih namirnica i industrijskih sirovina? Nju čeka nezaposlenost, glad i sve što iz toga slijedi. Država sa agrarnom strukturom izgleda sposobnija da izdrži krizu, jer u pomanjkanju gotovih fabrikata preostaju joj barem dobra za podmirenje elementarnih potreba i lakše će joj biti da se odreče potrošnje mnogih industrijskih proizvoda koji služe za udovoljenje potreba luksuza, komfora i, ako je potrebno, drugih sasvim racionalnih potreba. Ova se zavisnost primjećuje naročito kod onih zemalja koje su u toku devetnaestog i dvadesetog vijeka postale od agrarnih industrijske (na pr. Njemačka). Prelaz od agrarne na industrijsku državu znači povećanje trgovine s inozemstvom, porast uvoza i izvoza, ali ujedno i sve veću zavisnost od inozemstva. Iz ovoga izlazi da su agrarne države samostalnije i upućene manje na druge nego industrijske. Međutim ne smije se smetnuti s uma da su agrarne države zadužene, i da prema tome moraju stalno povećavati svoj izvoz kako bi tim viškovima udovoljavale svojim obvezama iz bilance plaćanja.

Usljed zavisnosti i povezanosti raznih narodnih gospodarstava u eri liberalizma i kapitalizma stvara se jedna organska cjelina-svjetsko gospodarstvo. U ovom svjetskom gospodarstvu vrši se izmjena dobara u liberalnom režimu po čisto ekonomskim zakonima: kupuje se ondje gdje je najjeftinije, prodaje se ondje gdje je najskuplje. Ona zemlja koja ima najbolje uslove za proizvodnju izvjesnog artikla postaje glavni svjetski liferant toga proizvoda. Na osnovu ovoga stvara se i internacionalna dioba rada: svaka zemlja proizvodi ono zašto ima najviše prirodnih uslova. Dolazi do specijalizacije u proizvodnji, t. j. zemlja se bavi dobivanjem samo jednog proizvoda (t. zv. monokultura);

Brazilijska živi od toga što lifieruje kavu cijelom svijetu, Kuba daje šećer, Egipat pamuk, Kanada pšenicu, Australija vunu. S druge strane postoji podjela među industrijskim zemljama: Italija se specijalizira u izradi šešira, Njemačka čarapa, Francuska odijela za ženske, Engleska za muške.¹

Idealno bi bilo kada bi cjelokupnim svjetskim gospodarstvom kao cjelinom dirigovala jedna kolektivna volja. Jedino bi u tom slučaju bilo moguće dovesti u sklad internacionalnu podjelu rada monokulturom. Trebalo bi da svaka država ima pred očima svjetsku zajednicu, da proizvodi samo ono što joj ta zajednica odredi. Naravno da je ideja neostvariva, naprotiv raznolikost i oprečnost tendencija narodnih gospodarstava nužno dovodi do nereda. Upravo slobodna trgovina pogoduje ekspanziji, stvara prilike za takmičenje i ogorčenu borbu, i daje konačno jačemu pobjedu. Jedan od najvećih razloga svjetskog rata bila je borba za ekonomski prestiž, borba za tržišta i kolonije. Industrijalizacija i kolonizacija — kao prirodne posljedice ekonomskog liberalizma — dovele su do rata.

Poslije svjetskog rata mjesto svjetskog gospodarstva stupa na prvo mjesto narodno gospodarstvo. Nijedna država ne želi biti svjetski lifierant jednog artikla, nego želi upotpuniti svoju proizvodnju tako da postane samostalna i nezavisna, sposobna da se sama snabdijeva svim sirovinama i gotovim fabrikatima. Svjetski rat je dokazao da ona država koja nema dovoljno sirovina ne može pobijediti neprijatelja. Dok je načelo liberalizma i kapitalizma: kupovati ondje gdje je najjeftinije, preraditi ondje gdje se najbolje isplati, nacionalni princip kaže: vlastita preradba — vlastita proizvodnja.²

Ova težnja za samostalnošću smanjuje sve više obim međunarodne trgovine. Ako se izvjesnoj državi oduzme mogućnost plasiranja gotovih fabrikata, ona će prestatiti da kupuje sirovine i nastojace da ih sama proizvede, pa makar i uz teške žrtve. Smanjivanje uvoza i izvoza ima za posljedicu sve manje dobivanje sredstava za inozemna plaćanja. Države postaju nesposobne za plaćanja svojih dugova. Dok su ranije mogle da ih podmiruju viškovima izvoza, sada im je mogućnost oduzeta. Uporedo sa izravnanjem uvoza i izvoza, t. j. održanjem ravnoteže u trgovačkoj bilanci, javlja se problem moratorija, zahtjev za odgodu plaćanja. To dovodi do likvidacije kredita, a zamjena dobara vrši se kliringom.

Zadaci autarkije

Autarkične težnje javljaju se u povijesti kod onih naroda koji su htjeli da svoju privredu podignu u izvjesnom pravcu kako bi se zaštićena mogla da osovi na vlastite noge. Naročito poslije velikih ratova dolazili su do izražaja ekonomski nacionalizmi. — Tako su i napoleonski ratovi dali poticaja za razvitak domaćih industrija. Ove autarkične težnje bile su privremenog karaktera, a zaštita ograničena do onog momenta kada je dotična privredna grana tako jaka da može izdržati stranu konkurenciju. Kada su se države osjećale dovoljno jake, prelazile su sa zaštitnih režima slobodnoj trgovini. Najpoznatiji predstavnik sistema „zaštite narodnog rada“ Nijemac Friedrich List (1789—1846) traži u svojim mnogobrojnim raspravama zaštitu domaće industrije i to pomoću zaštitnih carina.

Poslije svjetskog rata, u krizi svjetskog gospodarstva kao cjeline, javljaju se

¹F. Fried: Autarkija, str. 18.

²F. Fried: Autarkija, str. 20.

autarkične težnje i u privredno najrazvijenijim državama i, štaviše, baš se u ovima provode sa svom dosljednošću. Ono što su prije činile države od njih zavisne danas čine one same, ograđuju se, povlače u sebe i teže za stvaranjem samostalnog privrednog života. Poslije će biti potanje govora o tome kako se stvaraju autarkične zajednice u kojima imaju vodstvo baš ove staro-kapitalističke države.

Glavni zadatak autarkije je da narodno gospodarstvo učini samostalnim i nezavisnim od ostalih gospodarstava u svijetu. Ono što država treba to ona sama proizvodi, ono što proizvodi, sama potroši. Naravno, ovo treba da bude ideal kome valja težiti, a u praksi postići najviše što se da.

Autarkija se može uspješno provoditi samo po planu. Bez planskog gospodarstva nema sistematske autarkije. Svjetskom univerzalnom gospodarstvu, koje može da uspijeva samo u režimu slobodne trgovine, suprotstavlja se zatvoreno narodno gospodarstvo. Državi treba da bude uvijek pred očima cilj da se opskrbi potrebnim sirovinama u ovozemstvu, a isto tako da proizvodi toliko i takve industrijske proizvode koji su joj potrebni za podmirenje vlastitih potreba. Dok su se u režimu slobodne trgovine države starale da povećaju svoj izvoz, jer su ovu pojavu smatrale znakom napretka i prosperiteta, autarkičnoj državi nije ideal „izvoz pod svaku cijenu“, nego smatra izvoz po važnosti sekundarnom pojavom, a prioritet daje uvozu. Prema uvozu, t. j. prema neodložnoj i apsolutnoj potrebi uvoza treba da se ravna izvoz. Centar nastojanja je podmirivanje potreba iz vlastitih izvora i tek onda kada je to nemoguće, kada je samoopskrba neprovediva, onda se može dopustiti uvoz. Uvoz treba da se obavlja po najstrožijem planu, unaprijed predviđenim količinama koje se za svaku godinu određuju. Tako ograničeni i skućeni uvoz plaća se izvozom što praktični znači robnu izmjenu između dvije zemlje s kojom postoji ugovor o kontingentima. Kontingente za uvoz treba odobravati onim zemljama koje su spremne preuzeti ekvivalent u robi. Dakle, baza međunarodnog prometa treba da bude kompenzacija. U eri slobodne trgovine u trgovačke ugovore unosi se „klauzula najvećeg povlašćenja“ što znači da se svaka povlastica, koja se odobrava kasnije drugoj državi, automatski prenosi i na državu ugovornicu; sada se ne postupa tako, nego svaka pogodnost koja se ugovorom daje važi samo za državu kojoj se odobrava. Carinski preferencijali, niže carinske stavke, važe samo za točno određenu državu.

U režimu slobodne trgovine cvate kredit. Često je kreditiranje robe ili kapitala jedina mogućnost da se roba plasira. Posljedica kreditiranja je često finansijska i politička zavisnost dužničke zemlje. Otplata glavnica i kamate teško pritište državne i privatne financije. Zato autarkija, dosljedna svojim principima, traži gotovo potpuno isključenje inozemnog kredita. Samopouzdanje u vlastite snage treba da nadomjesti traženje strane pomoći. Vlastiti kapitali u zemlji treba da zadovolje potrebu kredita. Dakle samopouzdanje i samopomoć.

Principi autarkije prenose se i na ostala područja društvenog života. Uopće sve treba da se podredi interesu cjeline, države i naroda. Narodi žive u autodisciplini; svaki pojedinac treba da je svijestan da je samo jedan sitni atom narodne cjeline, da je spreman za dobro naroda podnijeti i najveću žrtvu. Interesi pojedinaca, bilo kapitalista bilo radnika podređeni su općem interesu. Ako interes privatnog gospodarstva dođe u opreku sa interesom narodnog gospodarstva, onda prvi mora da uzmakne. Ovakovo shvaćanje prelazi iz oblasti ekonomije i postaje osnovica uopće cjelokupnog naziranja na svijet. Naročito tzv. autoritativni režimi uzimaju autarkiju kao temelj ekonomskog, a

zatim i cijelog društvenog života i uređenja. Puštajući po strani Sovjetsku Rusiju, gdje je autarkija već provedena, dovoljno je da se spomene Njemačka gdje sve oblasti fizičkog i intelektualnog djelovanja imaju da posluže nacional-socijalizmu, u kojoj se propovijeda autarkija kao spas i kao misao vodilja u ekonomici: Nezavisna državna politika prema inozemstvu može da se uspješno vodi samo pomoću autarkije. Prošli svjetski rat, kaže se u Njemačkoj, izgubila je Njemačka što je bila odrezana blokadom od ostalog svijeta, a domaće zalihe nisu dostajale za uspješan završetak rata. Ovako istrošena i iscrpljena Njemačka nije mogla dulje izdržati od svojih protivnika i morala je kapitulirati. Budući rat mora Njemačku zateći pripravnu u svakom pogledu, a naročito što se tiče ishrane i snabdjevanja ostalim sirovinama. Ovako rezonira nacistička Njemačka. I da je ovakovo nastojanje u skladu sa težnjama agresivnih država najbolje nam svjedoči Italija koja provodi svoju ekspanziju ne prezajući ni pred ratom ni pred raskidom ekonomskih veza sa ostalim svijetom, jer se osjeća ekonomski tako jakom da se odupre gotovo cijeloj Evropi. Istina autarkiju provode u većem ili manjem opsegu sve države, neke možda u cilju samoobrane, ali u državama sa autoritativnim režimima ona je važan, zapravo najvažniji dio njihovog ekonomskog i socijalnog programa.

Ekstremnoj autarkiji je cilj potpuno izoliranje narodnog gospodarstva od ostalih gospodarstva. Ovakova autarkija je neprovediva. Naprotiv, autarkične težnje mogu se realizirati u zajednicu sa ostalim državama s kojima se izvjesna država ekonomski dopunjuje. Međunarodni promet s ovim državama ima se razvijati po planu i prema potrebama državne cjeline, a ne u cilju dobivanja što većeg profita privatnih gospodarstva.

Werner Sombart u svom djelu „Socijalizam“ ističe razliku između autarkije i autarhije. Autarkija bi po njemu bilo nastojanje da se izvoz i uvoz ograniče, dočim je narodna autarhija sistem po kojem se sav privredni odnos prema inozemstvu ne bazira na sistemu slobodne trgovine, u znaku najvećeg povlašćenja, nego na bazi planskog gospodarstva u državi.

Dok je dakle autarkija privremena mjera koja se poduzima u cilju saniranja gospodarskih prilika, a uglavnom radi smanjenja uvoza, autarhija treba da bude sistem, plan za budući rad oko postizavanja potpune autonomije i neovisnosti (Selbstherrlichkeit).³ Ali oba pojma nisu tako oštro odvojena. Ukoliko se autarkične težnje budu više ili manje pridržavale sistematskih direktiva, utoliko će se moći istaknuti razlika između ova dva pojma. Pod riječju „autarkične težnje“ može se shvatiti i jedno i drugo.

Rezultati autarkije u evropskim državama

Koje je rezultate postigla autarkija u Njemačkoj, a koje ima još da postigne najbolje nam razlaže u svojoj knjizi „Autarkija“ F. Fried. Ovaj nacionalni ekonomista obraća najveću pažnju proizvodnji životnih namirnica. Upoređujući potrošnju s proizvodnjom pojedinih životnih namirnica on savjetuje i preporuča mjere koje bi trebalo poduzeti da se uvoz smanji, a potrošnja domaćih proizvoda poveća, služeći se pri tome zabranama uvoza, kontingentima i zaštitnim carinama. Na osnovu minucioznog proučavanja statistika uvoza i izvoza dolazi do zaključaka koji ukazuju na potrebu autarkije. Ističe kako je Njemačkoj uspjelo da se prviput u godini 1932 opskrbi vlastitim zalihama pšenice i raži, te time zadovolji potrebu za krušnim brašnom. Žetva pšenice u 1932

³ W. Sombart: Njemački socijalizam, str. 325

godini bila je dvostruka kao one u godini 1926. Bavi se i pitanjem proizvodnje kumpira i predlaže da se upotrebi kao dodatak brašnu, za proizvodnju špiritusa i kao hrana za stoku, pa će uslijed toga Njemačka moći da ograniči svoj uvoz iz stranih država i da se sama opskrbi ovim potrebnim sirovinama. Zahvaljujući autarkičnim težnjama koje se provode u gospodarskoj politici Njemačka je uspjela da u godini 1931 potpuno pokrije potrebu mesa, dapače u 1932 godini ona izvozi svinje! Rezultat nastojanja Njemačke jest taj da je ona u stanju da podmiri svu potrebu krušnog brašna, kumpira, mesa i mlijeka tih najvažnijih životnih namirnica.

Što se tiče industrijskih proizvoda i tu Njemačka nastoji povećati proizvodnju, a smanjiti uvoz. Sirovine koje se mogu proizvoditi kod kuće ne treba uvoziti, nego proizvodnju povećati. Najvažnije je smanjenje uvoza, pa makar se radi toga reducirao izvoz. Fried predlaže jedno sistematsko i postepeno smanjenje njemačkog izvoza gotovih fabrikata od 7.4 milijarde maraka na jednu trećinu (2.4), ali u isto vrijeme smanjenje uvoza koji ne smije nipošto da pređe izvoz. Tako bi bilo ideal autarkije postignut, a Njemačka potpuno ekonomski nezavisna od vanjskih tržišta, osposobljena da do kraja izgradi potpunu autarkiju.

Jedan od rezultata autarkije je formiranje regionalnih paktova kao i težnje da se stvore ekonomski zatvorena područja. Pošto je samoj jednoj državi teško provoditi autarkiju, tj. isključiti sebe iz zajednice ostalih država, ona se udružuje s onim državama s kojima je veže zajedništvo ekonomskih i političkih interesa. Često politički interesi prevladaju, pa ta ekonomska zajednica nema realne podloge. Najveća političko-ekonomska zajednica u svijetu je Britanski imperij.

Engleska, klasična zemlja liberalizma, prelazi 1931 godine sistemu zaštitnih carina i devalvaciji funte što stvarno znači kraj slobodnoj trgovini. Devalvacijom funte daje se premija izvoznicima, jer je njihova roba u inozemstvu jeftinija, a za domaću proizvodnju je niska valuta prikrivena zaštitna carina, jer inozemni trgovci dobivaju mnogo manje u svojoj valuti nego prije. U ovakvim postupcima vide se jasno autarkične težnje. Još se bolje primjećuje ta tendencija pri nastojanju da se jače veže sa svojim kolonijama i dominionima. Na gospodarskoj inter-imperijalnoj konferenciji u Otavi (Kanada) 1931 godine postignut je sporazum o reguliranju cjelokupnog uvoza i izvoza između Engleske i svih njenih posjeda. Članovi britanskog imperija odobrili su jedan drugome preferencijalne carine, a prema drugim gospodarskim područjima određene su zaštitne carine. Uvoz raznih predmeta je ograničen, a kontingenti su odobreni u prvom redu dominionima. Za kompenzaciju dominioni snizuju carinu za 10% i više za robu iz Engleske, i time ovoj daju prvenstvo pred svim ostalim državama. Ne može se utvrditi da je težnja Engleske da se sa svojim dominionima potpuno izdvoji iz svjetske zajednice. Mora se priznati da su ove mjere Engleske odgovor na težnje drugih država, dakle imaju defenzivni karakter. Ma da je Engleska najviše upućena na svoje posjede u pogledu uvoza i izvoza (polovina njenog izvoza ide u prekomorske posjede), ipak se ne može poreći velika važnost za Englesku njemačkog, francuskog i američkog tržišta.

Francuska sa svojim kolonijama pretstavlja također jedno područje koje teži za samostalnošću u ekonomiji. Još prije rata imala je autarkičke težnje i provodila je svoj program na bazi reciprociteta odobravajući pogodovne carine onim zemljama koje su bile spremne da to isto njoj učine. Poslije rata Francuska je dala ideju o kontingentiranju izvoza. Što se tiče proizvodnje dobara za ishranu Francuska može uglavnom

da podmiri svoje potrebe i prilično je prema cijeloj svojoj strukturi nezavisna od ostalih država.

Talijanski ekonomista Arena⁴ izlaže kakav bi stav trebala da zauzme Italija prema autarkičnim težnjama ostalih država s obzirom na svoje nacionalne interese: Italija treba da vodi računa o svom ekonomskom položaju — kaže Arena — koji joj ne dopušta da se zatvori u autarkični sistem, jer je nemoguće da se emancipuje od uvoza inozemnih dobara. Ona treba iz inozemstva: 99⁰/₀, pamuka, 80⁰/₀ lana, 95⁰/₀ uglja, 99⁰/₀ mineralnih ulja, 99⁰/₀ bakra i 53⁰/₀ metala. — Osim toga talijanska ekonomija je u znaku ekspanzije, a ova se vrši samo putem izvoza. Italija mora dakle da drži ravnotežu između dva prividno nespojiva principa: između ekspanzije koja pretpostavlja živu ekonomsku vezu sa drugim zemljama i ekonomske nezavisnosti od inozemstva. Osim toga Italiji su potrebni inozemni krediti, a zajmovi se vraćaju ekvivalentom izvoza. Smanjiti uvoz značilo bi uništiti aktivnost nacionalne ekonomije. Ipak može se konstatovati da su i u Italiji došle do ostvarenja autarkične težnje. Danas je znatno smanjen uvoz pšenice i mesa. Poznata je kampanja koja se zove „bitka za žito“. Italija je znatno pojačala kapacitet svoje industrije. Najveći napori izvedeni su u elektrotehničkoj i tekstilnoj industriji. U poslednjih 10 godina količina električne energije je podvostručena.

Trebalo bi na ovom mjestu istaknuti rezultate i kritiku autarkičnih težnji kod nas, ali smatram da je to jedna nova rasprava koju bi trebalo zasebno odraditi.

Međutim u vezi s ranijim izlaganjima htio bih još napomenuti jedan naročito zanimljiv prikaz već spomenutog F. Frieda u knjizi: „Konac kapitalizma“. Da se ne bi pogrešno mislilo da je ova knjiga pisana u nekom komunističkom duhu napominjem da je naprotiv sva protkana idejom nacionalnog socijalizma. Evo ovako sebi ugledni Nijemac zamišlja ekonomsko grupiranje u svijetu, a to je tim interesantnije, jer se njegovo razlaganje tiče i nas: Na Zapadu formira se blok kapitalističko-vjeroničkih država s centrima u New-Yorku, Londonu i Parizu, a na Istoku je Rusija sa sasvim novim socijalno-ekonomskim uređenjem. Između ovih grupacija nalazi se Njemačka i tzv. Zwischen-Europa (sve ostale države u Evropi na Istoku i Jugoistoku). Zapadni kapitalistički blok živi poput rentijera od svojih kapitala i posredništva u trgovini. Zapad se grčevito drži svoje pozicije vjeronika i hoće da i dalje zadrži svoj dominantan položaj. Ali on je poput starca oslabio i oronuo, da je njegova propast neminovna sa svim kompleksom kapitalističkih ustanova i pojava: slobodne trgovine, kreditiranja, burzovne spekulacije, i t. d. Nove ideje, koje ustaju protiv umornog zapada, su nacionalne i socijalne, traže emancipaciju od kapitalističkog zapada što misle postići autarkijom: zaštitnim carinama, planskim gospodarstvom, državnim socijalizmom i kapitalizmom. Njemačka će igrati jednu od najvažnijih uloga u Evropi — kaže Fried. Ona je preodređena da bude na čelu nove grupacije. Oko Njemačke i Austrije grupiraće se Čehoslovačka, Mađarska, Jugoslavija, Rumunjska, Bugarska, eventualno i Grčka. Na jugu će se ovaj blok osloniti na Tursku i Perziju koje su most do samostalne Indije, a na sjeveru na baltičke države, na istoku na Rusiju, a preko ove na japansko-kinesko područje. Ovako ogromno autarkično područje značilo bi veliku protutežu zapadnom kapitalizmu koji u daljnjem procesu raspadanja mora doživjeti svoj kraj⁵.

Na kraju treba postaviti pitanje je li autarkija korisna ili ova ekonomska i poli-

⁴ C. Arena: Ekonomska ekspanzija u korporativnom režimu, str. 189 i 190.

⁵ F. Fried: Konac kapitalizma, str. 261—265.

tička pojava štetno djeluje na međunarodne odnose i ekonomske i političke? Nema sumnje da su autarkične težnje u izvjesnom pravcu i mjeri opravdane. Zašto da na pr. jedna agrarna zemlja skupo plaća tuđe industrijske proizvode, ako ih sama može proizvoditi? Najvažnije je pitanje, dakako, da li ima objektivne preduslove za razvitak izvjesne industrijske grane. Odgovor na ovo pitanje treba da se da nakon dugog proučavanja. Jer, ako momentalno i ne može da ima domaća industrija uspjeha, to još ne znači da ne bi mogla u budućnosti imati. Za svaku industriju potrebne su sirovine, kapital, izvježbana radna snaga i tržište. Ako zemlja obiluje sirovinama, glavni preduslov je ispunjen. Ocjena važnosti kapitala i kvalifikovane radne snage od velikog je značaja. Ukoliko ova dva posljednja faktora imaju manji značaj, utoliko je zaštita opravdanija. Vidimo da su ovim putem, naime putem zaštite pomoću carina, pošle sve industrijske zemlje. I u tom slučaju kada razvitak domaće industrije ima objektivnih uslova, zaštita je potrebna, jer je ona samo privremena mjera koja će se ukinuti kada se stvore uslovi za ravnopravnu utakmicu. Ovakve autarkične zaštite treba da imaju privremeni karakter, da nisu vještačke mjere bez stvarnog opravdanja, te razvitak zaštićene industrijske grane ima objektivnih i prirodnih uslova.

Međutim danas se autarkija provodi i onda kada nema za to opravdanja. Nastoji se vještački izgraditi industrijsku ili agrarnu proizvodnju sa sredstvima i mjerama koje moraju postati stalne, i to zato što dotične privredne grane nemaju prirodnih uslova za razvitak. Koliko su štetne po zajedničke interese visoke zaštitne carine i zabrane uvoza agrarnih proizvoda u industrijske zemlje! Tako provadana autarkija smanjuje kupovnu snagu država koje izvoze i povećava krizu. Autarkične mjere odvajaju jednu državu od druge, isključuju međusobni saobraćaj među narodima i otuđuju ih mjesto da ih ekonomski interesi zbliže. Svesti uzajamni promet dobrima na jednostavnu naturalnu izmjenu znači vratiti se za nekoliko stoljeća natrag kada su često narodi bili odvojeni „kineskim zidom“.

Dr. Vjekoslav Matanić

Izišle su iz štampe pjesme

ANTE JAKŠIĆA

„U DOLINI ZABORAVA“

DRUŠTVENI PRIKAZ I KNJIŽEVNOST

Uz Jakšićevu zbirku pjesama

Jasna orijentacija i pravilno shvaćanje stvari bezuvjetno su potrebni pri ocjenjivanju svakog književnog djela, napose pak ako se radi o djelima mladih ljudi. Mi se često puta ne pitamo u koju svrhu izdaju ljudi svoja književna stvaranja, ali uvijek dobro prolistamo i tražimo što su nam dali, jer ako primimo nečiju duševnu svojinu instinktivno osjećamo i tražimo u njoj jednu želju, da i nas pjesnik učini boljim i pruži nam neko duševno zadovoljstvo. Književni proizvodi naših mladih književnika nisu danas baš tako rijetka stvar. Poslije Lendićeve zbirke pjesama: *Lirike*; *Kornerovih zbirki*: *Blistavi rub*, *Ljeto i vječnost*, *Ljubav neba*; *Nikolićevih Proljetnih svitanja*, stupio je uz bok ovima i naš mladi bački pjesnik Ante Jakšić sa dostojnom zbirkom pjesama: „U dolini zaborava“.

Poznavali smo Jakšića kao pjesnika još iz gimnazije kada je izdao: *Biserni derdan*. Prvi mladenački pokušaj! Pratili smo ga kada je surađivao u svim mogućim časopisima, a napose je svratio na sebe pažnju kada se u Zagrebu priključio grupi omladinaca oko „Omladine“ „Krijesa“ „Luči“ i napose kada je počeo štampati svoje pjesme u „Hrvatskoj Prosvjeti“. Znali smo da je Jakšić produktivan i da je on nemiran stvaralački duh, pa zato smo baš tako željno očekivali da i od bačkih Hrvata neko istupi pred javnost. I Jakšić je to shvatio. On je svojim idejama i mišljenjem odao pisca čiji su radovi odraz života koji se razvija oko njega i uslijed mladenačkog zanosa i kao efekt nesređenih socijalnih odnosa, a dao je u nekoliko pjesama krasan opis teškog života pod kojim trpi marljivi naš seljak u bogatoj Bačkoj.

Cijela zbirka pjesama razdijeljena je na pet ciklusa: „O djevojci Loli“, „U dolini zaborava“, „Na putu tihom i samom“, „Glas zemlje“ i „Na obalama života“.

Sa četiri pjesme ispunio je pjesnik prvi ciklus svoje zbirke, u kojima se slio jedan niz ljubavnih prelijeva opisan na originalan način, kao što odaju naročitu originalnost i sami naslovi pjesama. On je pun samilosti prema djevojci koju svi zovu Lola, on se moli za veselu mladost svoga ideala, da Gospod svemogućom rukom progna od nje sve varke, nesreće, zla „jer ona je dobra i tako naivno mala“.

Njegova erotika nije strastvena, on ne susreće nju sa niskim željama, štoviše on moli da nikad očajem ne bi u propast napast je zvala. On čezne za njom, brine se za nju i susreće je s nekim pietetom. Njezina blizina sama mu je otkriva.

I ko da sam iz sna trgao se duga
Kad na radost sretnih ljude zovu zvona
Ko da nikad nisam znao što je tuga
Šapnulo mi srce — : Ante, to je ona!

Iz pjesme: I nepoznatu sam te volio.

Po drugom ciklusu: U dolini zaborava dobila je i cijela zbirka svoje ime. Mrtvome ocu posvećena je pjesma: „Pod bičem saznanja“ koja sa slijedećom: „Moj otac je ponekad sjedio uz prozor i čitao Sveto pismo“ spada među najbolje. Teško je biti malen i prezren, živjeti u patnji i bijedi, ali još je teže u takvom stanju pokazati pravog čovjeka, koji to iskreno podnosi, čovjeka koji vjeruje i zna da i to ima smisla.

Na svome mrkom si čelu zastavu pronio briga
Kroz bludnje zemaljskih smetnji kročila tvoja je noga
Da najzad osjetiš ipak ljepotu zgaženog puta
I nađeš istinsko lice svoga traženog Boga

Pod bičem saznanja.

Tu su još pjesme: Kad siđu sutoni prvi, *Majčinsko pismo*, *Na rastanku*, *Kad sam željan tišine i zaborava*, *Ples u snježnoj noći*, *Mladosti zašto odlaziš žurno?* Ove su pjesme najefektivnije, one su označene biljgom neke tražene mladenačke sreće: „Sada je život željan i mladost draža od zlata“, ali se sve to na koncu prelijeva u jednu samotnu sreću i to najviše puta tako momentalnu, da je misliti na nju već sama zaborav.

Na putu tihom i samom treći je ciklus zbirke. U njemu je jedanaest pjesama čiji već sami naslovi kao da traže osamu i tišinu u kojoj je pjesnik doista pjesnik stvaralac, gdje u njegovom stoičkom muku želi da se smiri nepoznata djevojka koja piše mladom pjesniku. Pa „kad večer prohoda ispod sela“ on osamljen i tih u dobroti mraka „kroz koji išli smo slijepi“ uviđa „znamen čovječje boli“ i „kroz bludnje velike samo izlaze ljudi lijepi“. Dosta su tugaljive te pjesme, ali pjesnik u tuzi traži primirenje svoga srca kada stupa po putu tihom i samom. On pjeva:

U ovom ubogom kutu gdje čovjek pati i strada
I sreća smiješi se rijetko,
Nesreća nikad ne spi
Budite mislima mojim: sklonište, utjeha, nada,
Mornaru što je zvijezda,
To meni budite vi!

Molitva za njene oči.

No, on se ipak ne prepušta slijepo sudbini, on ne miruje kad je srcu teško jer:

Kad duša počne da strada
Ne očajavaj i ne kloni
Neka te drži nada.

Kada ti teško bude.

Jakšić je proveo svoje djetinjstvo na selu, vidio je na svoje oči kolikim trudom zarađuje seljak onu koricu hljeba, pa je sasvim razumljivo da je on osjetljiv kako za rad tako i za stanje u kojem se nalaze i naši seljaci u Bačkoj. Seljački sinovi najbolje razumiju dušu svojih otaca, jer njihovu kako radost tako i bol osjećaju i sami, pa je i pravo da oni u prvom redu pišu o tome

seljaku. Jakšić je istina u četvrtom ciklusu: Glas zemlje obradio nešto vlastito, a to je baš što se dodirnuo samoga seljaka. Velim dodirnuo, jer bi nas sigurno više zadužio, da nam je dao veći niz pjesama baš iz seljačkog života. No, ove koje nam je dao pokazuju da je on duševno blizu tome životu i da ga opisuje s razumijevanjem.

Upravo je karakteristična pjesma: „Seljakova molitva u rano jutro“, gdje je prikazano ono povjerenje u Providnost od koje se on nada i očekuje sreću za svoju imovinu.

Dozvoli da ova zemlja što leži svježja i crna
Usjevu našem grudi ko mati djetetu poda,
Da donese iz nje radost bačenih ufanjem zrna,
Koja će donijet za nas blagoslov svojega ploda.

Seljak ore brazde, vlažna zemlja uzdiše mu nade,
on je privežen toj zemlji cijelim bićem, jer:

On čuti dobro svako njeno bilo
I zna što svaka brazda mirom zbori,
I zato mu je na njoj tako milo,
On od nje živi, on je i sam dvori.

„Oranje“.

Zadovoljstvo seljaka i sa jednostavnim životom,
samo uvijek mirnim i poštenim, opisuje pjesnik kada veli:

Mi volimo život u kojemu trpjet i patiti treba,
Gdje nas naše ruke žuljevima svojim i drže i hrane,
Gdje mislima čistim podižu se oči put vedroga neba

Pjesma seljaka građaninu.

Pjesme: Molitva da se rodimo na život, pa osobito „U noći njegova rođenja“ bolje bi pristajale u zadnji ciklus: Na obalama života, gdje su jake pjesme socijalnog sadržaja; prikazuju ljude koji nisu stali na pravu stazu života, nego lutaju i pate, često krivnjom sudbine, da ne rekнем nepažnjom i prezirom ljudi „jer teško je biti smetnja, unaprijed vidjeti, dok ti se križ sprema“. Iz pjesme: O kako je teško.

Isto tako bi logičnije bilo da su dvije pjesme iz petog ciklusa: „Imam jednu dušu“ i „Da me želja mine“ došle u drugi, eventualno u treći ciklus kojem bi sadržajno više odgovarale.

Ritam je u pjesmama dobar, tek se u nekima osjeća nešto veća sloboda i pjesma ne teče tako glatko. Osim toga na dva tri mjesta ima nešto malo namještenih srokova, koji bi se mogli izminijeti s boljim i skladnijim. No to su u cijeloj zbirci malenkosti, koje uspjeh ostalih pjesama potpuno prekriva.

Kada tako analiziramo Jakšićeve pjesme, po efektima njegove duševne svojine vidimo da je on upotrebio pjesničku slobodu, dodirnuo je i obradio na svoj način neke probleme, no u izgradnji svojih pjesama on je ujedno znao ostati kod mjerila za dobar uspjeh: lijepoj ideji dao je lijepu formu. Njegova je ideja uvijek jaka i originalna. U pjesmama mu se zrcali neka dubina što je znak da pjesnik misli. Misao, tu odliku duševnog

nam života, zaodjenuo je u lijepu formu, da u nama ostavi što dublji trag. Osobiti je majstor u opisivanju prirode u upravo smjelim komparacijama:

Bosonogo, plavo i rumena lica,
Proljeće me smijehom povelu u šumu
Pratila nas nježnost zaljubljenih ptica
A prah nam se podo, po stazi i drumu.

Iz pjesme: Proljeće me je povelu u šumu.

U jednom sam listu već iznio, a i ovaj put ponavljam, da je kod Jakšića veliko bogatstvo izražavanja i da raznolikost motiva, koje unasa u svoje pjesme odaje pravi pjesnički talenat. Mi se od njega još mnogo nadamo, a tješi nas misao da i naš Ante nas razumije, pa da u nadi nećemo ostati prevareni.

Marin Semudvarac

Razgovor u Matici subotičkoj

održan je dne 12 siječnja 1936 godine uz prisustvovanje mnogobrojne publike koja je svojim razumijevanjem dala naročiti ton cijeloj književnoj akademiji, kakova se rijetko priređuje u Subotici. Kada se uzme u obzir da je ova vrsta priredba najmodernija a način najpristupačniji, jer autori književnih djela dolaze u neposredni dodir sa slušateljstvom, možemo biti, ponosni što u tom pogledu prednjačimo na kulturnom polju u Subotici.

Ovom prigodom naročito možemo sa zadovoljstvom istaknuti da nas je posjetio uvaženi književnik g. Dr. Josip Andrić iz Zagreba, koji uređuje književne edicije društva Sv. Jeronima, a zastupao je i prvoga i najuglednijega kritika Dr. Ljubomira Marakovića, čitajući njegovu kritiku o „Miroljubu“. Mjerodavni njegov sud o „Miroljubu“ u okviru hrvatske književnosti daje nam jasnu sliku o lijepoj poeziji i pjesničkoj duši „Miroljuba“ koji je na ovaj način zauzeo odgovarajuće mjesto među našim najboljim poetama i otvoren je put široj javnosti da se služe njegovim pjesmama.

Tu je pored Dr. Andrića nastupio mlađi naraštaj naših pjesnika i književnika kao: Ante Jakšić, Aleksandar Kokić, Ljudevit Vujković i Marko Čović.

Naročito je uspio svojim pjesmama Jakšić, koji je i recitovao, pa je na taj najneposredniji način oduševio sve prisutne koji su osjetili svu ljepotu poezije iz srca samoga autora.

Čitanje novele M. Čović i Ljudevit Vujkovića bile su malo monotone zbog sličnosti sadržaja, što je potpuna puka slučajnost, a po obradi nastojali su unijeti što više živosti i događaja oko glavnih lica svojih novela.

Hrvatsko pjev. dr. „Neven“ otpjevalo je „Molitvu Bunjevaca“, g. Remija Vuković recitovao je pjesmu Aleksandra Kokića.

Cio jedan broj lista „Obitelj“ bio je posvećen ovom razgovoru Matice subotičke.

Osnivanje Hrvatske kulturne zajednice u Subotici

Kada se čovjek obazire na minule godine i pogleda rad ovdašnjih društava može opaziti da je učinjen ogroman napredak naročito onda, ako se razumiju ovdašnje prilike pod kojima se društveni život razvijao i napredavao.

Naročito se morala opaziti pojava da je svako društvo nastojalo potpuno nezavisno podizati svoj društveni rad i to bez ikakvooga sistema, onako na prečac kako su momentalne prilike iziskivale.

Nije bilo jedne ruke koja bi stručno davala pravce, pa je postojala izvjesna raštrkanost takorekuć nedisciplina, koja se očitovala prigodom zajedničkih priredaba.

U tom pomanjkanju osjetila se praznina organizirane akcije koja bi društvima davala upute i načine kako da provedu svoje namjere prigodom svojih nastupa, priredaba i proslava.

I ako su društva pokazala kao samostalne jedinice puno volje i požrtvovnosti, priredbe su imale svoje manjkavosti, a po tom i izvjestan djelomični neuspjeh bilo u moralnom ili materijalnom pogledu.

Da bi se ovom doskočilo, da bi naročito zajedničkim priredbama i proslavama doskočilo — a da bi povezali sva društva u jedno kolo puštajući zato njihovoj vlastitoj inicijativi punu slobodu — osnovana je Hrvatska-kulturna zajednica kojoj je osnivajuća skupština održana dne 8 ožujka 1936 g., te se ovdje prilaže

Zapisnik osnivajuće skupštine: „*Hrvatske Kulturne Zajednice, Saveza Hrvatskih Prosvjetnih Radnika i Društ. u Subotici*“ održane dne 8 marta 1936 god. u 5 sati popodne u prostorijama „*Matice subotičke*“ u Subotici.

Prisutni su: Preuzv. g. Budanović Lajčo, biskup, presvj. g. Rajić Blaško te gg.: Beneš Ivan, Bogdan Stipan, Bešlić Pavao, Crnjaković Matija, Čakić Andrija, Čović Veco, Čudina Martin, Dulić M., Dulić Bolto, Dulić Ive, Dulić Nikola, Evetović Petar, Horvatski Marko, Jankač Matej, Jankač Milivoj, Juras Marin, Dr. Katanec Mihovil, Krpan Vlado, Kujundžić Ivan, Kujundžić Franjo, Kujundžić Miško, Kujundžić Stipan, Dr. Kuntić Marko, Luckar Franjo, Malagurski Ivan, Malagurski Tomo, Mamužić Matija, Dr. Matanić Vjekoslav, Matarić Antun, Matković Nikola, Mažgon Miroslav, Mikolin Stjepan, Mrljak Dragan, Mukić Jelena, Dr. Ostrogonac Bela, Pećerić Lazo, Pekić Petar, Perčić Ive, Dr. Prčić Antun, Prčić Ive, Prčić Marija, Rajčić Lazo, Reščik Antun, Skenderović Lazar, Skenderović Miško, Skenderović Mičo, Stipić Lajčo, Šokčić Andrija, Taubert Gustav, Tikvicki Blaško, Tolj Ivan, Dr. Tumbas Grgo, Dr. Vlašić Vladislav, Vojnić Tunić Ante, Vujković Stjepan, Dr. Vuković Grga. Sazivač skupštine Presvj. g. Rajić Blaško otvara skupštinu, pozdravlja prisutne i konstatira da je ova skupština pravovaljano prijavljena na nadležnoj vlasti, te

u kratkim potezima označuje cilj zašto je prisutne pozvao na današnji sastanak.

Prčić Ive predlaže da današnjoj skupštini pretsjeda presvj. g. Rajić Blaško, a da kao tajnik fungira Dr. Katanec Mihovil. Prisutni ovaj prijedlog jednoglasno primaju. Presvj. g. Rajić Blaško zahvaljuje na iskazanom povjerenju te kao ovjerače zapisnika današnje skupštine predlaže gg. Jankač Mateja i Prčić Ivu. Prisutni jednoglasno prihvaćaju ovaj prijedlog. Iza toga Dr. Mihovil Katanec čita nacrt društvenih pravila u cijelosti i pojedinostima iza čega se razvija diskusija. Pretsjednik Rajić Blaško nakon izvršene diskusije poziva prisutne da se izjasne žele li fungirati kao osnivači društva, te upućuje one, koji to žele, neka se prijave kod tajnika Dr. Katanec Mihovila radi upisa, te u tu svrhu prekida skupštinu na kratko vrijeme.

Nakon izvršenog upisa osnivača pretsjednik presvj. g. Rajić B. ponovno otvara skupštinu, te poziva tajnika Dr. Katanec Mihovila da pročita imena osnivača. Tajnik Dr. Katanec Mihovil pročitao je imena osnivača iz iskaza koji su osnivači vlastoručno potpisali, a ti su: Preuzv. gosp. Budanović Lajčo, biskup, presvj. g. Rajić Blaško, gener. vikar. te gg.: Beneš Ivan, Bešlić Pavao, Bogdan Stipan, Crnković Matija, Čakić Andrija, Čović Veco, Čudina Martin, Dulić Bolto, Dulić Ive, Dulić Nikola, Evetović Petar, Horvacki Marko, Jankač Matej, Jankač Milivoj, Juras Marin, Dr. Katanec Mihovil, Krpan Vlado, Kujundžić Miško, Kujundžić Franjo, Kujundžić Ivan, Kujundžić Stipan, Dr. Kuntić Marko, Luckar Franjo, Malagurski Ivan, Malagurski Tomo, Mamužić Matija, Matarić Antun, Matković Nikola, Mažgon Miroslav, Mikolin Stjepan, Mrljak Dragan, Dr. Ostrogonac Bela, Pećerić Lazo, Pekić Petar, Perčić Ive, Dr. Prčić Antun, Prčić Ive, Reščik Antun, Skenderović Miho, Stipić Lajčo, Šokčić Andrija, Taubert Gustav, Tikvicki Blaško, Tolj Ivan, Dr. Tumbas Grga, Dr. Vlašić Ladislav, Vojnić Tunić Ante, Vujković Stjepan, Dr. Vuković Grga, t. j. prijavio se ukupni broj od 51 kao osnivači. Nakon kraće diskusije jednoglasno su prihvatili način društvenih pravila koji prileži ovom zapisniku pod:

Nakon primljenih društvenih pravila pretsjednik g. Rajić Blaško proglašuje, da je time društvo „*Hrvatska Kulturna Zajednica, Savez Hrvatskih Prosvjetnih Radnika i Društava u Subotici*“ osnovano, te ove riječi g. pretsjednika svi prisutni burno i oduševljeno pozdravljaju.

Na prijedlog tajnika u privremenu društvenu upravu od 5 lica do odobrenja društvenih pravila skupština izabire za pretsjednika: Presvj. G. Rajić Blaška, za tajnika Dr. Mihovil Kataneca, a za odbornike: Prčić Ivu, Dr. Vlašić Ladislava i Kujundžić Ivana. Skupština ovaj prijedlog jednoglasno usvaja.

U eventualijama g. Taubert Gustav predlaže da se društvena pravila otštampaju i da se jednim dopisom

upute pojedinim društvima. Donešen je zaključak da će se to izvršiti tek nakon odobrenja društvenih pravila po nadležnoj vlasti. Dr. Vuković Grga izriče hvalu svima onima koji su poradili na tome da dođe do osnutka ovog toli potrebnog društva, te onima, koji su izvršili sve tehničke pripreve oko sastava društvenih pravila itd. Skupština sa odobravanjem prima do znanja ovu zahvalu.

Prije zaključka skupštine, pošto se nitko više nije javljao za riječ, zahvaljuje pretsjednik svima prisutnima, što su se pozivu odazvali te pozdravlja novo društvo i izriče nadu, da će ova nova tekovina, ovo naše najmlađe društvo u budućnosti lijepo napredovati, te je opravdano da iščekujemo najljepše uspjehe.

Time je skupština bila zaključena.

Kukuruz za Hercegovinu

I ove godine tokom zimskih mjeseci Humanoprosvjetni odbor Hrvatskih kat. crkvenih općina pokrenuo je akciju dobrovoljnih priloga u kukuruza za siromašne i bijedne u Hercegovini.

Sabirna akcija je brzo počela. Sakupljeno je 150 meteri kukuruza i otposlato biskupskom ordinarijatu u Mostar, posljednja stanica Čapljina. Za podvoz je plaćeno 3152 dinara, tako da hercegovačka sirotinja nije imala nikakovoga troška osim podvoza sa stanice do sela.

U ovoj sabirnoj akciji naročito su se istakli naši salašari na Đurđinu uz vrlo agilne sabirače, pa su Đurđinčani pokazali vrlo lijepo razumijevanje prema ovakovim humanim akcijama. Svakako Đurđinčani predstavljaju danas kulu hrvatske svijesti i otvoreno srce, jer se kod njih polagano razvija smisao za sve kulturne tekovine i prosvjetna nastojanja.

Taj Đurđin danas gradi Hrvatski Dom, u njemu je nada da će se razvijati hrvatska svijest nesmetano pored žive akcije Seljačke sloge.

Uz Đurđin odazvao se i Pavlovac i Tavankut, pa je i na ovaj način uz bratsku saradnju ublažena velika bijeda hrvatskih sela u Hercegovini — Vitina i Drinovci.

Priloženo dostavljamo dopis preuzv. g. biskupa fra Mišića, da ga darovatelji čitaju i osjete blagodarnost onih za koje su ulagali trud.

Clarissime!

Ovijem Vam javljam, da je Vaš poslani vagon kuruza za gladne i nevoljne Drinovci-Vitina sretno i zdravo iz Subotice stigao na stanicu Čapljina te je otac Viktor Nuić nadžupnik v. gosp. župnicima Vitina-Drinovci predo da ih onda župnici među najsiromašnije i gladne po selima župe podjele.

Vreće Vaše odmah su izručene i Vama u Suboticu odmah povraćene.

Dobićete i fracht tovara natrag.

Šef stanice Čapljina upozorio nas je, da Vam je činovnik željezničke stanice Subotica zaračunao za podvoz do Čapljine više 300 dinara, mimo zakona. Potražite da Vam željeznica tih 300 din. — neposredno uplaćenih — vrati natrag.

Još jednom ponavljam: Vama i svim drugima — braći našoj plemenitoj Bunjevcima-Hrvatima najljepša hvala!

Bog dragi zagovorom B. Dj. Marije svima dobrim ljudima nagradio i platio dobrotu.

Puno Vas štuje i od srca Vas i sve tamo pozdravlja

Mostar 24—III 1936

† O. Alojzije Mišić
biskup.

Ovogodišnji koncert Hrvatskog pjevačkog društva „Neven“ sa smotrom hrvatskih seljačkih pjevačkih društava

Dne 25 travnja ove godine priredilo hrv. pjev. dr. „Neven“ koncert pučke pjesme obrađene po našim najboljim skladateljima, kao Dr. Žganec Vinko, Matz Rudolf i Lovrić Stjepan. O muzičkim vrlinama zbora, o vanredno izrađenoj dinamici, o glasnom materijalu čulo se već toliko pohvalnoga za „Neven“ od najpoznatijih stručnjaka, da bi to bilo suvišno ponavljati. A o radu samoga zborovođe g. Dr. Mihovila Katanca, o njegovoj spremi i vanrednoj rutini — kojom je digao „Neven“ u red najboljih zborova Hrvatskoga pjevačkoga saveza — rečeno je samo pohvalno i kao takav je i zauzeo mjesto potpretsjedništva u Savezu.

Ovdje treba govoriti o radu „Nevena“ kao društva, da li je „Neven“ ispunio i dosada zadaću, koju je istakao još na svojoj zastavi, kojoj je kumovala gosp. ud. Marka Dulić, a koja glasi:

„Teške borbe u životu, da izdržat mogu...

Žarkom pjesmom svome rodu diži svijest i slogu!“

Ove su misli bile vodilje čitavoga društva, a sa ovim zadnjim koncertom, na kojem su bile izvedene sve same pučke pjesme obrađene u umjetničko ruho — društvo je postiglo cilj svoj a odziv publike koja nosi svoj „Neven“ na srcu — odalo je društvu puno priznanja frenetičnim aplauzom i punom dvoranom do posljednjeg mjesta.

A kada se zastor prvi put digao, publika je zadržala dah od ushićenja, jer joj se pružila slika kakova se u Subotici baš ne viđa.

Nastupilo je 80 članova u narodnim nošnjama, ženski zbor u staro bunjevačkom djevojačkom odijelu, a muški zbor u šokačkom. To je bio prikladan okvir narodnih pjesama koje su zbog toga djelovale na slušaocima većim čarom i zanosom.

Teško bi bilo opisati koja je pjesma ostavila jači utisak, ali najbolji znak je to, da se dupkom puno kazalište orilo od zadovoljstva i pljeskanja izazivajući autore i tražeći da se pjesme ponavljaju.

Nakon koncerta, sutradan 26.-IV. prije podne održana je smotra hrv. seljačkih zborova koji su pjevali i igrali narodna kola. Nakon sv. Mise zborovi se sakupljali u Hrvatskom domu, te su u krasnoj povorci pod „Nevenovom“ zastavom stupali do gradskog kazališta.

Publika je napunila kazalište tako da se nije moglo niti stojati po strani.

Već prije smotre na nedjelju dana karte su bile razgrabljene. Kazalište je imalo neobičnu publiku, jer su dolazile osobe koje uopće nijesu nikada bile, a to većinom naši salašari, koji su oduševljeno pozdravili ovaj kulturni akt, da se i oni pokažu na bini sa svojim nepatvorenim narodnim nošnjama, pjesmama i igrama.

Groznica pak, koja je vladala nedjeljama prije smotre, bila je naročito primjetljiva kako u gradu tako i svima salašima. Na sve strane tražila se narodna odijela, zlatom vezane i čunčane košulje, mideri i sve ostalo što je potrebno kod ovih priredaba.

Naši su se salaši pokrenuli, došli su da sudjeluju u veličanstvenoj kulturnoj manifestaciji, a u tom pogledu mnogo je doprinijela Seljačka Sloga, koja je smjestila sve goste kod privatnih kuća. Njihovi su članovi organizirali i povorku u kojoj su se sa vrpčama na ruci isticali članovi Seljačke sloge.

Koncertni program održane smotre sa imenom zborova koji su nastupali kao i sa kojima stvarima su nastupali, i to kako slijedi:

1. Bački Breg pjevao:
  - a) Višnjica je rod rodila,
  - b) Padala je sitna kiša rosulja,
  - c) Čizme moje na bore.
2. Đurđin plesao: Momačko kolo.
3. Baranjsko Petrovoselo pjevalo:
  - a) Škripi deram,
  - b) Zeleni se šumara,
  - c) Vesela je pavorija, a otplesali su tanac u dvoje i kolo sa pjevanjem i podvikivanjem.
4. Bački Monoštor pjevao:
  - a) Pitaju me iz čijeg sam sela,
  - b) Misečina tiha noći,
  - c) Kičeno je nebo zvezdano.

5. Tavankut plesao: Kolo rokoko i malo kolo (Ketuse).
6. Bunjevačko momačko kolo iz Subotice, sviralo jednu smjesu starih narodnih pjesama.
7. Sebešić otplesao: Sedamputa igra.
8. Sonta pjevala:
  - a) Divojka je ružu brala,
  - b) Sidi diva pokraj mora,
  - c) Ajdemo doma.
9. Vajska-Bođani, pjevali:
  - a) Ruzmarin se suši,
  - b) Što se ono čuje s one strane,
  - c) Urodile jagode.
10. Bač pjevao:
  - a) A kad sam te ja vidio,
  - b) Nema lipše ni slavnije,
  - c) Šta nam radi taj vaš dido stari.
11. Najbolji igrači igrali Bunjevačko veliko kolo.
12. Svi prisutni pjevali „Lijepa Naša“.

Na samom početku Đurđin je otvirao na tamburama „Kolo igra tamburica svira“ i „Još Hrvatska nij propala“.

Kao ogranci seljačke sloge nastupili su: Sebešić, Tavankut, Đurđin, Vajska, Bođani, Bač, dok su ostali bili ad hoc složeni seljački zborovi.

Istoga dana prijepodne bilo je pučko slavlje u Hrvatskom Domu. Tu se sleglo toliko seljaka, naših salašara i gostiju, da se ulica zakrčila. Sviralo je pet tamburaških zborova i plesalo se, plesalo do zore.

Hiljade su prolazile kroz Hrvatski Dom, razgledali ga i divili se izgrađenoj hrvatskoj svijesti.

Od ovih zborova koji su plesali i pjevali: Đurđin, Sebešić, Tavankut, nadalje Bač i Baranjsko Petrovo selo otišli su na veliku smotru seljačkih zborova u Zagreb dne 7 lipnja gdje su odnijeli vanredan uspjeh i to u „Kolu“ Bač u pjesmi, a Baranjsko Petrovo selo u pjesmi i igri, dok su se Subotičani odlikovali igrom. Đurđin: „Momačko kolo“; Tavankut: „Kolo rokoko, Malo kolo i Ketušu“; Sebešić „Sedamputa kolo“, u narodnom Kazalištu na trgu Kralja Aleksandra.

Zanosu i oduševljenju nije bilo kraja!

Iz Subotice je polazilo 76 osoba, a priključili su se njima ostali subotičani koji se nalaze u Zagrebu, te su otsjeli u Seljačkom Domu na Zrinjevcu odakle su svi otišli u posjet vodi hrvatskoga naroda g. Dr. Vlatku Mačeku, koji ih je vrlo srdačno primio i izrazio svoju neobičnu radost što su ga posjetili. Istoga dana su otišli na „Mirogoj“ na grob Stjepana Radića.

Oduševljeni do ushićenja, vratili su se svojim kućama dne 9 lipnja, da pričaju ono što ni u snu nijesu mogli sanjati: lijepi doček, otvoreno srce hrvatskoga Zagreba i ljubav, toplu bratsku ljubav, koja grije jače od sunca.

BUNJEVCI-HRVATI!

Navikli smo već da se slave jubileji od godišnjice dalje. — Mi u tim proslavama učestvujemo dajući im time pravu važnost.

OVE GODINE SE NAVRŠUJE

250 GODINA

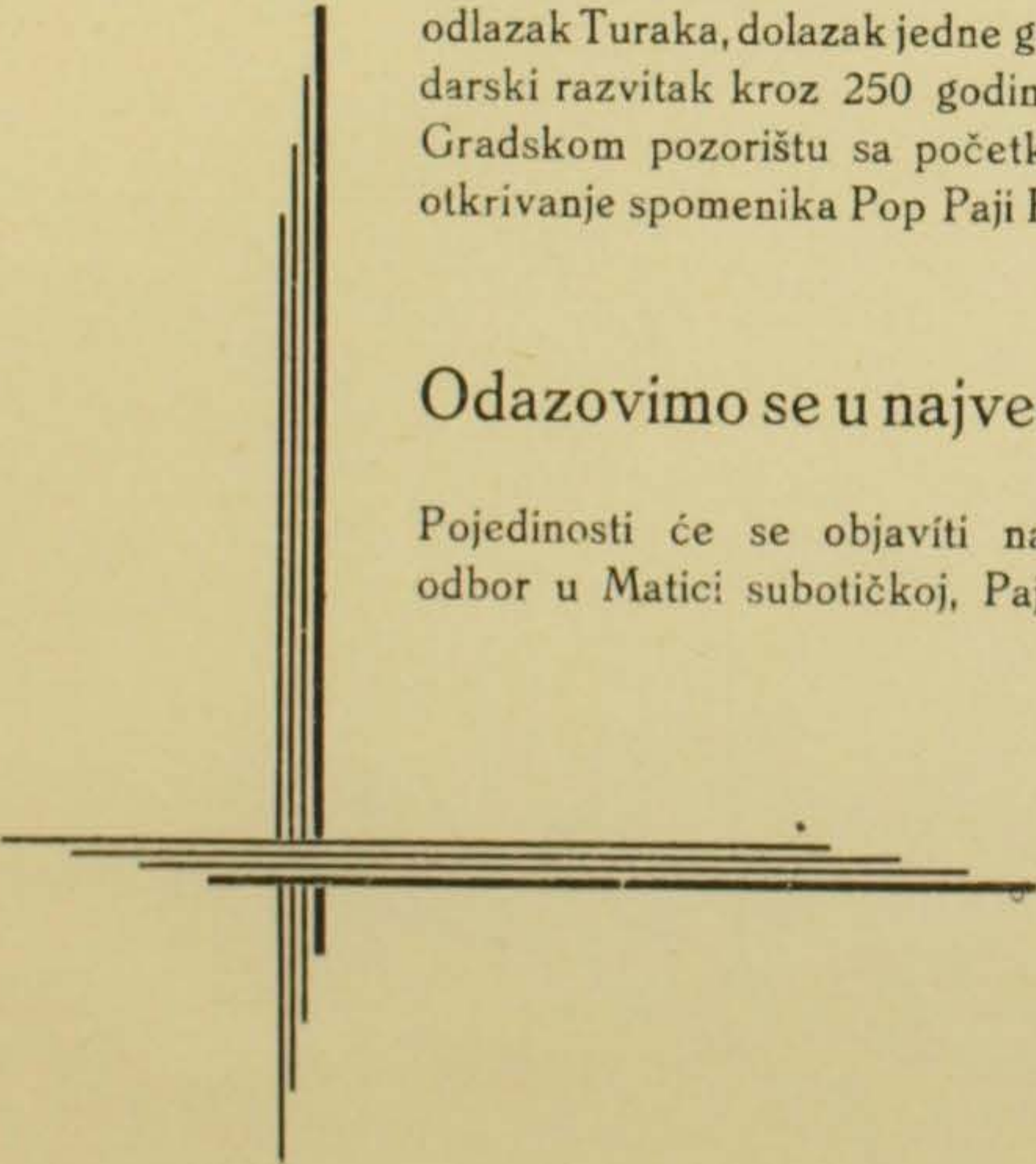
od dolaska jedne oružane grupe Bunjevaca i preuzimanja vlasti u Subotici. To je događaj koji nadilazi sve ostale svojom veličinom i važnošću. Hoćemo li da se pokažemo vrijednim potomcima slavni pradjedova dignimo glave i pokažimo da smo još živi, da čuvamo hrvatsko ime i grudu koju su nam namrli.

Sve to imalo bi se pokazati na Veliku Gospojinu, 15 i 16 kolovoza (augusta) ove godine. 15 kolovoza (augusta) na dan Velike Gospojine u 9 sati bila bi sv. misa i govori na igralištu „Bačke“. Iza toga historijska povorka u kojoj će biti prikazan odlazak Turaka, dolazak jedne grupe oružanih Bunjevaca te njihov kulturni i gospodarski razvitak kroz 250 godina. Istoga dana navečer je svečana akademija u Gradskom pozorištu sa početkom u 1/29 sati. — 16 kolovoza (augusta) u 9 sati otkrivanje spomenika Pop Paji Kujundžiću, „Miroljubu“ i Omladinsko zborovanje.

Odazovimo se u najvećem broju ovom historijskom činu!

Pojedinosti će se objaviti naknadno. — Sve upute daje Humano prosvjetni odbor u Matici subotičkoj, Paje Kujundžića br. 9, Subotica.

PRIPRAVNI ODBOR

zkh.org.rs

BUNJEVCI-HRVATI

OVJEŠTAVLJENJE

220 GODINA

Vlasnik i izdavač: Pučka kasina, po advokatu Gustavu Taubert, Subotica, Palmotićeva ulica 2.
Odgovorni urednik: Andrija Šokčić, Subotica, Zlatarićeva ulica. -- Tehnički uređuje: prof. Ivo Malagurski
Za Gradsku štampariju: Stevan Marjanović, Subotica, Kumičićeva ulica 8. — 1936 - 518

IZDAVAČKI ODBOR

zkvh.org.rs

